

Matti Mefodi Lehmonen 1938–1950

Munkki, suomentaja ja toimittaja

Itä-Suomen yliopisto, teologian osasto

Läntinen teologia

Pro gradu -tutkielma, lokakuu 2015

Kirkkohistoria

Jussi Leinonen

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Filosofinen tiedekunta		Osasto – School Teologian osasto	
Tekijät – Author Jussi Leinonen			
Työn nimi – Title Matti Mefodi Lehmonen 1938–1950. Munkki, suomentaja ja toimittaja.			
Pääaine – Main subject Kirkkohistoria	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
	Pro gradu -tutkielma	X	9.10.2015
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
			91 s.
Tiivistelmä – Abstract			
<p>Rautalammilta kotoisin ollut Matti Lehmonen (1912–1996) vihittiin munkki Mefodiksi Valamossa keväällä 1938. Lehmonen oli mennyt luostariin jo vuonna 1931 oppiakseen venäjän kieltä. Valamon saarella hän oli myös suorittanut asevelvollisuuden ja poistunut sieltä vain opiskellakseen Pyhän Iovin luostarissa Tšekkoslovakiassa vuosina 1934–1935.</p> <p>Kesällä 1939 Mefodi vaihtoi omavaltaisesti luostaria ja siirtyi Petsamon luostariin. Hän pysyi silti Valamon luostarin veljestön jäsenenä. Munkkineuvosto tuomitsi hänelle omavaltaisuudesta rangaistuksen, jonka suorittaminen kuitenkin keskeytyi talvisodan vuoksi. Talvisodassa Lehmonen toimi kenttäpostinhoitajana. Siviiliin päästyään hän osallistui puolen vuoden ajan Petsamon luostarin jälleenrakennukseen. Talvella 1941 hän – taas ilman lupaa – siirtyi Tukholmaan. Hänen tarkoituksenaan oli jälleen mennä Tšekkoslovakiaan. Tukholmassa hän sai kuitenkin tietää, että pyhän Iovin luostari oli siirtynyt evakkoon Amerikkaan. Hän palasi Suomeen vasta jatkosodan syttyä kesällä 1941.</p> <p>Jatkosodassa Lehmonen toimi ensin jälleen kenttäpostinhoitajana, sitten vähän aikaa kirjurina järjestelykeskuksessa, kunnes hänet vuonna 1942 siirrettiin kaatuneiden evakointikeskukseen Petroskoihin. Lehmonen toimi jatkosodan loppuun kaatuneiden huollossa. Hän pääsi siviiliin marraskuussa 1944. Hän ryhtyi kääntämään venäläistä kirjallisuutta. Lehmonen viipyi Konevitsan luostarissa Keiteleellä helmikuusta 1945 seuraavaan syksyyn, jolloin hän jätti munkkielämän ja siirtyi Helsinkiin kansandemokraattisen liikkeen palvelukseen.</p> <p>Vuosina 1945–1946 Lehmonen käänsi niin Tšehovia, Tolstoita kuin Turgenjeviakin. Hän käänsi myös huomattavan määrän neuvostokirjallisuutta: Ehrenburgin, Kononovin, Leonovin ja Prilezhajevin teoksia. Myöhemmin hän käänsi tšekkiläisen kommunistin sodanaikaiset muistiinpanot sekä neuvostoliittolaisen kasvatustieteilijän kirjoituksia. Lisäksi hän käänsi erittäin paljon kertomuksia myös lehtiin, joiden palveluksessa hän oli. Hän suomensi paljon muitakin kuin kaunokirjallisia sanoma- ja aikakauslehtiartikkeleita ulkomaisista lehdistä. Lehmonen toimi <i>SNS/Kansan Sanomien</i> toimittajana syksystä 1946 kevääseen 1947. Kevästä 1947 kevääseen 1949 hän toimitti kahden vuoden ajan varsin itsenäisesti Suomen Demokratian Pioneerien Liiton (SDPL) julkaisemaa lastenlehteä <i>Kiurua</i>. Lehmosen kirjoittamissa jutuissa näkyi hänen kristillinen taustansa. Hän yhdisti uskonnollisen kielen ja poliittiset tavoitteet tavalla, joka kertoi hänellä olleen varsin idealistiset pyrkimykset ja käsitykset kirjoitusten päämäärästä.</p> <p>Poliittisen ilmapiirin kiristymisen vuonna 1948 asetti idealismin koetukselle kansandemokraattisessa liikkeessä. Sitoutumisvaatimukset kasvoivat. Kieltäytyttyään Skp:n jäsenyydestä Lehmosen oli lähdeittä <i>Kiurusta</i> keväällä 1949. Hänelle olisi ollut muitakin tehtäviä etenkin suomentajana kansandemokraattisen liikkeen parissa, mutta hän palasi mieluummin toukokuussa 1949 Uuteen Valamoon. Siellä hän käytöksellään todisti haluavansa jatkaa munkkielämää. Mefodi piti munkkiuden jättämistä vuonna 1945 kevytmielisenä ratkaisuna. Vuonna 1950 Mefodi otettiinkin jälleen munkkina Valamon luostarin veljestön täysivaltaiseksi jäseneksi. Ehdoton, kriitikön kuuliaisuus esimiehiä kohtaan pysyi kuitenkin hänelle vieraana hänen elämänsä loppuun saakka.</p>			
Avainsanat – Keywords Ortodoksinen kirkko, luostarit, Suomi–Neuvostoliitto-seura, kansandemokraattinen liike			

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO – UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Tiedekunta – Faculty Philosophical Faculty		Osasto – School School of Theology	
Tekijät – Author Jussi Leinonen			
Työn nimi – Title			
Pääaine – Main subject	Työn laji – Level	Päivämäärä – Date	Sivumäärä – Number of pages
	Pro gradu -tutkielma ☒	9.10.2015	91 p.
	Sivuainetutkielma ☐		
	Kandidaatin tutkielma ☐		
	Aineopintojen tutkielma ☐		
Tiivistelmä – Abstract			
<p>Matti Lehmonen (1912–1996) was born in Rautalampi. He was ordained a monk Mefod in Valaam Monastery of Great Ladoga in the spring of 1938. Lehmonen had arrived to the Valaam Monastery of Great Ladoga as early as 1931 in order to learn about the Russian language. He also completed his military service in a detachment garrison next to the monastery. He left Valaam Island just to study in the Monastery of Holy Iov in Czechoslovakia in the years 1934-1939.</p> <p>In the summer of 1939 Mefodi arbitrarily moved into the monastery of Pechenga close to the Artic Sea. He still remained to be a member of the Valaam Monastery brotherhood. The Council of monks passed him a punishment. However, the punishment was discontinued, because of the Winter War. In the Winter War Lehmonen served in the Military Postal Service of the Finnish Army. After the war he participated in Pechenga Monastery reconstruction. In the winter of 1941, he again without a permission, left for Stockholm. His intention was to return to Czechoslovakia. However, in Stockholm he learned that the Monastery of Holy Iov was evacuated to America. He did not returned to Finland until the Continuation War broke out in the summer of 1941.</p> <p>During the Continuation War, Lehmonen first, served in the Military Postal Service of the Finnish Army, then a short time in the Arrangement Center of the Army. In 1942 he was transferred to the Evacuation Center of Fallen Soldiers in Petrozavodsk. Lehmonen took care fallen soldiers until November 1944 when he was demobilised. However, Monk Mefodi did not return immediately to the monastery, but spent time around in the Finland. Lehmonen began to translate Russian literature into Finnish. Lehmonen stayed in the Konevitsa Monastery, transplanted to Keitele, eastern Finland, from February of 1945 to the next autumn, when he left the monastic life and moved to Helsinki in the service of the People's Democratic Movement.</p> <p>Lehmonen translated Chekhov, Tolstoy and Turgenev. He also translated Soviet literature: works of Ehrenburg, Kononov, Leonov and Prilezhajev in 1945–1946. Later he translated the wartime notes of a Czech communist and the writings of Soviet pedagogue. He translated also writings of foreign magazines including many other issues than literary. Lehmonen was a journalist in <i>SNS / Kansan Sanomat</i> (People's News by the Finnish–Soviet Association) from autumn 1946 to spring 1947. From the spring of 1947 to spring 1949, he served <i>Kiuru</i> magazine of Finnish Democracy Pioneers Association as an independent journalist. His Christian background influenced his writings. He united religious language and political objectives in a way that indicates quite idealistic perceptions of the purposes of his writings.</p> <p>The change of the political climate in the People's Democratic Movement (PDM) in 1948 tested the idealism. Requirement to be absolute loyal increased. Lehmonen refused to become a member of the Finnish Communist Party. He had to leave the <i>Kiuru</i> in the spring of 1949. PDM would have offered him other tasks, especially translating, but he preferred to return in May 1949 to Valaam Monastery, now relocated to Heinävesi, eastern Finland. By his conduction, he proved his willingness to continue the life of a monk. He called his parting from monastery in 1945 frivolous act. In 1950, Mefodi again was taken a full member of the Valaam Monastery brotherhood. However, unconditional, uncritical obedience to his superiors remained alien to him until the end of his life.</p>			
Avainsanat – Keywords			
Orthodox church, monasteries, Finnish–Soviet Association, People's Democratic Movement			

Sisällys

Tutkimustehtävä	3
I Johdanto	6
1. Valamon luostarin menneisyys ja tilanne 1930-luvun Suomessa.....	6
2. Isätön poika – Matti Lehmonen 1912–1931.....	10
3. Kuuliaisuusveli Matfei 1931–1938.....	10
4. Suomalainen vasemmisto 1930-luvulla.....	13
II Munkki Mefodi 1938–1944	17
1. Omavaltaisesti Petsamon luostariin.....	17
2. Mefodi ja Petsamo talvisodassa.....	20
3. Petsamon luostaria jälleenrakentamassa.....	21
4. Tukholmaan ilman lupaa.....	23
5. Munkin jatkosota – kaatuneiden huoltoa.....	24
6. Henkilötietojen väärentämisestä kiinnijääminen.....	26
7. Sodanvastainen oppositio.....	28
III Mefodi vasemmistolaisena suomentajana ja toimittajana 1944	32
1. Poliittisen vasemmiston ylösnousemus.....	32
2. Suomen ortodoksinen kirkkokunta sodan jälkeen.....	34
3. Mefodin tilanne.....	35
4. Munkki venäjänkielisen kaunokirjallisuuden kääntäjänä.....	37
5. Irti munkkiudesta.....	39
6. Neuvostokirjallisuuden suomentaja.....	42
7. SNS/Kansan Sanomien toimittaja.....	44
IV Pioneerilehden toimittajana 1947–1949	48
1. Pioneerien lehteen.....	48
2. Demokraattisen Nuorison Maailmanliiton nuorisofestivaaleilla.....	50
3. ”Matti-setä” – Kiurun toimitustyötä.....	53
4. Linjaristiriitoja.....	57
5. Käännöstöitä.....	62

V Paluu luostariin 1949–1950	64
1. Lähtö Kiurusta.....	64
2. Luostarielämän uusi alku.....	67
3. Mefodin myöhemmät vaiheet.....	69
VI Johtopäätökset	74
Lyhenteet	83
Lähteet ja kirjallisuus	85

TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää Matti Lehmosen alias munkki Mefodin (1912–1996) vaiheet ja toiminta vuosina 1938–1950. Näihin vuosiin sisältyvät niin munkiksi vihkimisen jälkeisen luostarielämän alkuvaiheet, maailmansota kuin myös toiminta kirjallisuuden suomentajana ja toimittajana osana kansandemokraattista liikettä sekä paluu luostariin. Ne muodostavat toimeliaan, luovan ja ristiriitaisen vaiheen Mefodin elämässä.

Mefodin suomentamistyöstä olisi mahdollista tehdä myös kokonaan oma tutkimuksensa. Tässä tutkimuksessa keskityn kuitenkin tarkastelemaan sitä vain osana hänen toimintaansa.

Matti Lehmosesta tuli lopulta viimeinen elossa ollut vanhassa Valamossa kilvoitellut munkki. Pappismunkki Mefodin monivaiheisen elämän kautta on mahdollista valaista Suomen ortodoksisen kirkkokunnan, Valamon luostarin ja koko kansakunnan 1900-luvun historiaa mielenkiintoisen ristiriitaisesta näkökulmasta. Matti Lehmosen koko elämän seikkaperäinen kuvaus vaatisi kuitenkin pro gradu -tutkielmaa laajempaa elämäkertatutkimusta.

Tutkimukseni hyödyntää perinteisiä historiantutkimuksen menetelmiä ja perustuu lähinnä Matti Lehmosesta kertoviin arkistolähteisiin. Valamon luostarin arkistossa on monenlaista Matti Lehmosen eli munkki Mefodiin liittyvää aineistoa, muun muassa veljestön luettelot sekä luostarin kirjeenvaihtoa ja toimintakertomuksia. Uudessa Valamossa säilytetään myös Lehmosen yksityistä materiaalia, muun muassa kirjeitä ja lehtileikkeitä. Lisäksi tärkeitä ovat ortodoksisen kirkkokunnan arkistot Kuopiossa. Suomen ortodoksisen arkkipiispankanslian arkistosta löytyy luostarin ja kirkkokunnan väliseen yhteydenpitoon liittyvä arkistomateriaali. Usein samat tiedot ovat löydettävissä molemmista paikoista, koska tärkeistä asiakirjoista ja kirjeistä on yleensä otettu kopiot sekä luostarille että kirkkokunnan johdolle. Lisäksi Kuopiosta löytyvät muun muassa kirkollishallituksen arkisto sekä arkkipiispojen henkilöarkistot.

Lehmosen toimintaa kansandemokraattisessa liikkeessä valaisevat etenkin Kansan arkistoon talletetut Skp:n ja SDPL:n arkistot. Skp pyrki ohjaamaan niin Suomi–Neuvostoliitto-seuran (SNS) kuin kansandemokraattisten järjestöjen toimintaa. Kaikkien niiden asioita käsiteltiin joskus yksityiskohtaisestikin Skp:n korkeimmassa elimessä puoluetoimikunnassa. Sen pöytäkirjat samoin kuin myös Skp:n kaaderijaoston merkinnät valaisevat siten Lehmosen toimintaa. Suomen Demokratian Pioneerien Liiton

arkistoon sisältyvät *Kiurun* numerot, liittoneuvoston ja liittotoimikunnan pöytäkirjat sekä toimintakertomukset ovat tärkeitä lähteitä tämän tutkimuksen kannalta. Kansallisarkiston kokoelmien osalta SNS-seuran arkisto on keskeinen, koska Lehmonen toimi seuran lehden toimittajana. Niinpä olen tutkinut seuran toimintakertomuksia, julkaisuja ja kokouspöytäkirjoja.

Mikkelin maakunta-arkistossa säilytettävät Konevitsan luostarin asiakirjat, joista tärkeimmän aineiston muodostaa luostarin käymä kirjeenvaihto, valaisevat myös Lehmosen vaiheita. Kansallisarkistossa olen tutustunut Puolustusvoimien kantakortiston Matti Lehmosta koskeviin tietoihin. Helsingin kaupunginarkiston poliisilaitoksen osoiterekisterissä olen voinut tutustua Lehmosen osoitetietoihin.

Lehmosen elämästä ennen Valamon luostariin siirtymistä saadaan selkoa sekä virallisista asiakirjoista kuten esimerkiksi papintodistuksista, osoiterekisteritiedoista ja selonteoista, joita Lehmonen joutui antamaan kirkkokunnan johdolle, että Lehmosesta kertovista henkilöjutuista ja haastatteluista. Mefodin persoona on kiinnittänyt julkista huomiota etenkin siksi, että hän oli viimeinen elossa oleva vanhassa Valamossa ennen sotia kilvoitellut munkki.

Lehtikirjoituksista hyödyllisiä ovat erityisesti Tellervo Tuuran *Kansan Uutisten Viikkolehteen* vuonna 1991 laatima artikkeli sekä samana vuonna SNS-seuran julkaisemassa *Maailma ja Me* -lehdessä ilmestynyt Päivi Toivasen kirjoittama juttu, joissa käsitellään erityisesti Matti ”Mefodi” Lehmosen sodanjälkeistä toimintaa.¹

Matti Lehmosen monipuolinen elämä on herättänyt huomiota myöhemminkin. Vuonna 2010 hyvinkääläinen taidehistorioitsija ja toimittaja Pirjo Hämäläinen laati *Kansan Uutisten Verkkolehteen* henkilökuvan *Sirppi ja suitsutusastia*, jossa hän kirjoitti Matti Lehmosesta, munkki Mefodista, ja hänen toiminnastaan kansandemokraattisessa liikkeessä. Myös Hannu Pyykkönen kiinnittää blogiinsa Lehmosesta 2013 kirjoittamassaan jutussa *Levoton nero – pappismunkki Mefodi* huomiota tämän toimintaan vasemmiston piirissä.²

Tutkittavalta ajalta ei Suomen ortodoksista kirkkoa koskevaa tutkimusta ole kovinkaan paljon käytettävissä. Suomen ortodoksisen kirkkokunnan syntymisestä eli muotoutumisesta venäläisestä hiippakunnasta itsenäisen Suomen vähemmistövaltiokirkoksi on Mika Nokelainen kirjoittanut väitöskirjan *Vähemmistövaltiokirkon synty – Ortodoksisen kirkkokunnan ja valtion suhteiden muotoutuminen Suomessa 1917–1922* (2010). Maininnan ansaitsevat myös Jyrki Loiman tutkimukset. Olen hyödyntänyt hänen kirjoittamaansa artikkelia *Nationalism and the Orthodox Church in Finland 1895–1958*, joka on julkaistu

¹ Toivanen 1991; Tuura 1991.

² Hämäläinen 2010; Pyykkönen 2013.

hänen yhdessä Teuvo Laitilan kanssa kirjoittamassaan tutkimuksessa *Nationalism and Orthodoxy* (2004). Juha Riikonen käsitteli väitöskirjassaan *Kirkko politiikan syleilyssä – Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan ja Moskovan patriarkaatin välinen kanoninen erimielisyys 1945–1957* (2007) niin sanottua kanonista kiistaa. Siinä hän taustoittaa myös luostarien ja ortodoksien tilannetta sodan jälkeen sekä ennen sitä. Riikonen mainitsee muutaman kerran myös Mefodin toimijana kanoniseen kiistan liittyvissä tapahtumissa.

Valamon luostarista on kirjoitettu paljon, mutta varsinaista tutkimuskirjallisuutta ei juurikaan ole tutkimuksessani tarkasteltavalta ajalta. Hannu Kilpeläisen väitöskirja *Valamo – karjalaisten luostari? – Luostarin ja yhteiskunnan välinen interaktio maailmansotien välisenä aikana* (2000) tuo esille tärkeitä näkökohtia kysymykseen Valamon luostarin paikasta suomalaisessa yhteiskunnassa. Maininnan ansaitsee myös Elsi Takalan *Evakkomunkit Heinävedellä – Uuden Valamon arkea 1940–1973* (2011). Mefodi on Takalan kirjassa yksi niistä nimeltä mainituista munkeista, jonka tehtävistä hän kertoo erikseen.

Petsamon luostarin historiasta on metropoliitta Panteleimon julkaissut kirjan *Luostari Jäämeren rannalla – Petsamon luostarin historiaa* (1994). Luostarin historiasta on kirjoittanut myös nykyinen arkkipiispa Leo. Ollessaan vielä Oulun metropoliitta hän kirjoitti Jouko Vahtolan ja Samuli Onnelan toimittamaan Petsamon historiaa käsittelevään teokseen *Turjanmeren maa – Petsamon historiaa 1920–1944* (1999) luvun *Petsamon ortodoksinen luostari ja seurakunta*. Myös näissä Petsamon luostaria koskevissa tutkimuksissa Mefodi esiintyy.

Poliittisen historian piirissä on monissa tutkimuksissa käsitelty suomalaista kommunismia ja siihen kytkeytynyttä vasemmistoa. Maininnan ansaitsevat etenkin Kimmo Rentolan, Veli-Pekka Leppäsen ja Tauno Saarelan tutkimukset. Kaisa Kinnunen on kirjoittanut *Suomi–Neuvostoliitto-seuran historian 1944–1975* (1998). Suomen Demokratian Pioneerien Liiton historiasta on Esa Ålander kirjoittanut teoksen *Punaisen Liinan Lapset* (1993). Matti Lehmosesta, munkista, kerrotaan liiton ja sen lehden alkuvaiheita kuvattaessa. Suomen Demokraattisesta Nuorisoliitosta on olemassa Reijo Viitasen kirjoittama historia *Punainen aate – sininen vaate* (1994). Myös tämän liiton historiategos tuntee Matti Lehmosen.

I JOHDANTO

1. Valamon luostarin menneisyys ja tilanne 1930-luvun Suomessa

Pietarin läheisyys oli tehnyt Valamon luostarista merkittävän koko Venäjän kirkon kannalta. Luostari olikin kohonnut yhdeksi Venäjän kuuluisimmista ja loisteliaimmista luostareista. Vuonna 1901 veljestöä oli pitkälle yli tuhat henkeä.³ Säännöllinen höyrylaivaliikenne Pietarista oli aloitettu jo 1850-luvulla. Valamoon tultiin ympäri Venäjää. Myös keisarit ja suuriruhtinaat vierailivat usein saarella. Suomen autonomisen suuriruhtinaskunnan alueelta Valamo houkutteli paitsi karjalaisia ortodokseja myös luterilaisia matkailijoita yhteiskunnan yläkerroksista.⁴ Venäjän vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen jälkeen Venäjältä tuleva pyhiinvaellus Valamoon katkesi.

Suomen itsenäistyminen johti siihen, että keisarin maallisena esivaltana korvasi Suomen tasavaltainen hallitus. Pyhän synodin korvasi Suomen ortodoksinen kirkollishallitus. Suomen ortodoksien valtiosuhde joutui valinkauhaan keväällä 1918. Suomi oli nyt itsenäinen ja sillä oli kokonaan Venäjältä irrallinen hallintokoneisto. Venäjän vallankumouksen myllerryksissä Venäjän kirkon keskushallinto ei kyennyt rahoittamaan Suomen hiippakunnan toimintaa. Hiippakunta olikin konkurssin partaalla. Hiippakunta kääntyi silloin Suomen hallituksen puoleen, jonka oli ratkaistava kantansa venäläiseen laitokseen.⁵

Suomen hallituspiirit näkivät ortodoksisella kirkolla olevan merkittävän sivistystehtävän. Hallitus katsoi, että koska ortodokseilla oli pitkä historia Suomessa ja se oli ollut keisariajalla valtiokirkon asemassa, sitä oli syytä tukea vastedeskin. Hallitus antoi taloudellista hätäapua. Lainsäädäntötyö aloitettiin nopeasti. Tavoitteena oli täysin itsenäinen kansallinen kirkko. J. K. Paasikiven johtama Suomen hallitus perustikin Venäjän kirkosta kokonaan erillisen kirkon Suomen ortodoksisen kirkkokunnan antamalla marraskuussa 1918 asetuksen Suomen kreikkalaiskatolisesta kirkkokunnasta. Asetus muistutti sisällöltään luterilaista kirkkolakia. Suhteessa valtioon ortodoksinen kirkko oli kuitenkin vähemmän itsenäinen kuin luterilainen kirkko.⁶

Täysin autokefaalista kirkkoa Suomen ortodoksisesta arkkipiispakunnasta ei kuitenkaan innokkaista pyrkimyksistä huolimatta tullut. Vuonna 1917 väliaikaisen hallituksen aikana Venäjällä oli vallinnut aiempaa laajempi uskonnonvapaus. Kirkko pyrki

³ Kilpeläinen 2000, 148–152.

⁴ Parppei 2013, 36–48.

⁵ Nokelainen 2007, 245–246.

⁶ Nokelainen 2007, 136–141, 245–246.

palauttamaan selkeämmän erillisyyden valtiosta. Tämän seurauksena palautettiin Moskovan patriarkaatti. Suomen ortodoksinen arkkihiippakunta anoi autonomiaa Moskovan patriarkalta ja saikin sisäisen autonomian vuonna 1920.

Suomen autonominen arkkihiippakunta siirrettiin Moskovan alaisuudesta Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin kanoniseen alaisuuteen vuonna 1923. Ekumeeninen patriarkaatti oli maantieteellisesti kaukana ja sen käytännön mahdollisuudet ohjata Suomen ortodokseja maailmansotien välisenä aikana olivat vähäiset. Suomen ortodoksinen kirkon kansalliset johtomiehet saattoivat tulkita ja soveltaa ortodoksista traditiota varsin vapaina ylemmän kirkollisen esivallan ohjauksesta.⁷

Suomessa vuonna 1923 voimaan saatettuun uskonnonvapauslakiin otettiin erillinen luostarisäännös. Uusien luostareiden perustaminen kiellettiin. Kielto heijasteli näkemystä, jonka mukaan luostarit olivat vieraita suomalaiselle kulttuurille. Ne nähtiin ennemmin taloudellisina ja poliittisina instituutioina kuin uskonnon harjoittamisen paikkoina. Luostarilupauksiin sisältynyttä yksilön oikeuksista luopumista voitiin pitää lakien ja hyvien tapojen vastaisena, joten lainsäätäjät katsoi voivansa rajoittaa uskonnonvapautta luostareiden osalta.⁸ Olemassa oleviin ortodoksisiin luostareihin sai ottaa noviiseiksi vain Suomen kansalaisia. Suomen lain mukaan vain Suomen kansalaiset voitiin vihkiä munkeiksi. Useat venäläiset luostariveljet eivät halunneet ottaa Suomen kansalaisuutta. He kuolivatkin vanhoina miehinä ollen viralliselta statukseltaan edelleen kuuliaisuusveljiä.

Kirkkokunnan johto näki itsenäisessä Suomessa tulevaisuuden kannalta välttämättömänä sen kansallistamisen. Kansallismieliset ortodoksit eivät suinkaan halunneet nähdä Suomen ortodoksisuutta Venäjän kulttuurivaikutuksen myötä syntyneenä, vaan korostuneesti nimenomaan osana karjalaista kulttuuria. He pyrkivät liittämään ortodoksisuuden venäläisen ortodoksisuuden sijasta suoraan bysanttilaiseen ortodoksiaan. Kirkkokunnan suomalaiskansallinen johto pyrki uudistuksiin, joilla ortodoksinen kirkko pyrittiin entistä tiiviimmin sitomaan osaksi muodostuvaa Suomen tasavaltaa.

Edellä mainitut tekijät johtivat siihen, että venäläisten munkkien asuttama Valamon luostari näyttäytyi monella tapaa ongelmallisena sekä luterilaisen yhteiskunnan valtapiireille että ortodoksinen kirkkokunnan kansallismieliselle johdolle. Luostarielämän säilymisen kannalta luostareiden suomalaistaminen nähtiin välttämättömänä. Venäläistä luostariperinnettä sellaisenaan ei haluttu säilyttää itsenäistyneessä Suomessa.⁹

⁷ Loima 2004, 159–161.

⁸ Nokelainen 2010, 244–245.

⁹ Loima 2004, 164–171, 175–177.

Valamon veljestön oli olosuhteiden pakosta suostuttava uudistuksiin. Kirkkokunnan johdossa nähtiin, että Valamon luostarin elämän jatkuminen edellytti sen suomalaistamista. Luostarin kannalta kanoniset ja hallinnolliset uudistukset, joilla pyrittiin kirkkokunnan suomalaistamiseen, olisivat olleet sinänsä harmittomia, elleivät ne olisi uhanneet luostarielämän vakiintuneita käytäntöjä.

Uudistus, joka koettiin selkeästi vahingollisena ja epäkanonisena, oli siirtyminen gregoriaaniseen ajanlaskuun ja kirkkokalenteriin. Valamon veljestössä oli myös niitä, jotka kannattivat uudistuksia, mutta valtaosa suostui vasta pakon edessä noudattamaan uutta kalenteria. Kun suuri osa Valamon veljestöstä piti aluksi kiinni vanhasta luvusta ja asettui vastarintaan, saivat kansallista linjaa ajavat kirkolliset piirit tästä uuden lyömäaseen venäläisenä pidettyä luostarilaitosta vastaan. Valamon veljestö taas näki koko ajanlaskukysymyksen hyökkäyksenä itseään vastaan.¹⁰

Vuonna 1925 puhkesi ilmiriita, kun osa veljestöstä kieltäytyi osallistumasta Konstantinopolin patriarkan edustajan toimittamiin jumalanpalveluksiin. Munkkien oli kuitenkin nöyryyttävä uuden patriarkaatin ja arkkipiispan alaisuuteen. Luostari ei välttynyt karkotuksilta eikä myöskään vapaaehtoisilta maasta poistumisilta. Kaiken kaikkiaan luostari menetti kalenteririidan takia 45 munkkia.¹¹

Riidan kärjistymisen jälkeen uuteen kalenteriin taipunut luostarin johto pyrki luovimaan asiassa. Vanhan kalenterin kannattajille osoitettiin oma kirkkotila entisestä valimosta, jossa he pystyivät viettämään rajoitettua jumalanpalveluselämää oman vakaumuksensa mukaisesti. Ajanlaskukiista aiheutti siten Valamossa käytännön, joka ei mahdollistanut luostarissa täyttä liturgista yhteyttä veljestön kesken. Kalenteririita jakoi myös Konevitsan ja Petsamon luostarien veljestöt. Jumalanpalveluselämää lukuun ottamatta kalenteririita ei näkynyt 1930-luvulla luostarin arjessa.¹²

Vuonna 1929 alkanut yleismaailmallinen pulakausi lisäsi luostarin sosiaalista merkitystä. Laman kurjuutta pakoon hakeuduttiin jossain määrin myös luostariin, joka pystyi tarjoamaan ainakin ruokaa ja majoituksen työtä vastaan. Toisaalta laman myötä voimistui nationalistinen oikeistosuuntaus Lapuan liikkeen ja sen toimintaa poliittisena puolueena jatkaneen Isänmaallisen kansanliikkeen (IKL) myötä. Suojeluskuntajärjestö oli myös vahva. Niin sanottujen routavuosien henkisestä ilmapiiristä ja vuoden 1918 sisällissodasta nousut Venäjä- ja kommunisminvastaisuus juurtui 1920- ja 1930-luvulla laajoihin kansanjoukkoihin.

¹⁰ Kilpeläinen 2000, 197–198.

¹¹ Kilpeläinen 2000, 197–198; Riikonen 2007, 42–44.

¹² Kilpeläinen 2000, 199–200.

Vaikka luostareita ei tietenkään samaistettu suoranaisesti kommunismiin, ajan henkisessä ilmapiirissä venäläisyys ja kommunismi samaistettiin usein surutta. Suojeluskunta-aate, oikeistolainen isänmaallisuus ja uskonnollisuus yhdistyivät helposti Suomessa ja Karjalassa myös ortodoksisten seurakuntien piirissä.¹³

Valamon luostarissa tuntui ja näkyi kaikista koettelemuksista huolimatta 1930-luvulla aiempien suuruudenpäivien vaikutus. Luostarin veljestön lukumäärä oli vielä varsin suuri. Luostarissa oli 1930-luvun alussa satoja munkkeja. Valamo oli talonpoikaisluostari, joka oli lähes täydellisesti omavarainen. Munkkien määrän vähentyminen ja vanhentuminen lisäsi kuitenkin jatkuvasti ulkopuolisen työvoiman tarvetta. Luostarissa oli satamäärin vakituista palkattua työvoimaa. Siellä harjoitettiin maanviljelystä, karjanhoitoa, kalastusta ja puutarhanhoitoa. Erilaisissa verstaissa ja työpajoissa valmistettiin lähes kaikki tarpeellinen itse.¹⁴

Valamo houkutteli 1930-luvulla eksoottisuudellaan runsaasti turisteja sekä Suomesta että ulkomailta. Tietenkin Valamo oli edelleen myös Suomessa asuvien ortodoksien, erityisesti Karjalan ortodoksiväestön pyhissä käymisen paikka. Jo 1930-luvulla Valamon luostari joutui ristiriitaan sille esitettyjen kasvavien matkailun kehittämishaasteiden ja luostarin kilvoitteluidentiteetin välillä. Luostarikilvoitus ei edellyttänyt, että luostari sulkisi ovensa ulkopuoliselta maailmalta, mutta se vaati sellaista rauhaa, jota oli lähes mahdotonta säilyttää olosuhteissa, joissa matkailijamäärät olivat suuria ja perinteisten vierasmajojen rinnalle kasvoi hotelleja ja muuta matkailuliiketoimintaa.¹⁵

Varsinaista luostarielämää uhkasikin hiipuminen. Tämä kosketti kaikkia Suomen ortodoksisia luostareita. Myös Valamon luostarin pysyvien asukkaiden määrä väheni jatkuvasti. Asia oli pantu merkille luostareiden ja kirkkokunnan johdossa. Tilanteen kohentamiseksi oli perustettu luostareiden säilyttämiskomitea. Luostareiden hartaana toivomuksena oli, että niihin tulisi uusia varsinaisia asukkaita niin paljon, että veljestön määrä ei jatkuvasti alenisi kuolleisuuden myötä. Valamon luostarissa katsottiin, että ortodoksisten seurakuntien johdon tuli osoittaa asiassa enemmän myötätuntoa ja tehdä enemmän luostariasukkaiden määrän kasvattamiseksi.¹⁶

¹³ Kilpeläinen 2000, 159–165.

¹⁴ Kilpeläinen 2000, 189, 313–316, 341–345.

¹⁵ Kilpeläinen 2000, 362–364, 410–412, 419–422.

¹⁶ VLA Ea:102/7 Valamon luostarin viisvuotiskertomus 1934–1938.

2. Isätön poika – Matti Lehmonen 1912–1931

Alkuperäislähteiden nojalla tiedetään varmasti, että Matti Lehmonen, alkuperäiseltä luterilaiselta ristimänimeltään Martti Olavi Ilmarinpoika Lehmonen, syntyi 15.7.1912 Rautalammilla äitinsä Hiljan aviottomana lapsena.¹⁷ Hän kävi lyseoluokkia eli keskikoulua viisi luokkaa. Vuonna 1929 hän muutti kotipaikkakunnaltaan töiden perässä Helsinkiin.

Helsingissä Lehmonen työskenteli liikealalla mitä ilmeisimmin erilaisissa liike-apulaisen tehtävissä, muun muassa hedelmäkaupassa ja lajittelijana postissa. Hän myös kävi iltakoulua Helsingissä. Helsingistä Lehmonen muutti pois joulukuussa 1930 ja asettui alkuvuodesta 1931 asumaan Kotkaan. Kotkassa Lehmonen toimi kanslistina kirjoittaen puhtaaksi luterilaisen seurakunnan kirkonkirjoja.¹⁸ Hän kävi myös konekirjoituskurssin.¹⁹

Jo Helsingissä 17-vuotiaana Lehmonen aloitti yksityisesti venäjän opinnot. Opettajasta ei ole tietoa. Hän jatkoi venäjän opintojaan Kotkassa, missä hän kohtasi isä Mikael Iltolan, Kotkan ortodoksisen kirkkoherran. Kotkan pappilassa isä Mikael, joka oli alkuperäiseltä sukunimeltään Iltonoff, neuvoi Lehmosta menemään kesäksi Valamoon. Niin tämä tekikin. Halu lähteä Valamoon ja tutustua ortodoksisuuteen kumpusi siis kiinnostuksesta venäjän kielen opiskelua kohtaan.²⁰

Kun pohditaan sitä, mikä sai luterilaisen savolaisen nuoren miehen kiinnostumaan ortodoksisuudesta, vastaus näyttää lähteiden ja Lehmosen sodanjälkeisen käännöstoiminnan perusteella yksiselitteiseltä. Kielistä ja kulttuureista läpi koko elämänsä kiinnostuneessa miehessä syttyi jo nuorena halu opiskella venäjän kieltä.

3. Kuuliaisuusveli Matfei 1931–1938

Tullessaan Valamon luostariin toukokuussa 1931 Lehmonen oli vielä luterilaisen kirkon jäsen. Lehmosen muistelujen mukaan igumeeni Pavlin oli sanonut, että jos hän viettäisi kesän luostarissa ja viihtyisi siellä, hänet voitaisiin liittää syksyllä kirkkoon. Lehmosen mukaan hänet oli kuitenkin puettu noviisin pukuun jo 1.6.1931, siis ennen kuin hänet liitettiin kirkkoon. Lehmonen muisteli myöhemmin ihmetelleensä, miksi hänelle heti

¹⁷ VLA Ea 107/ 3/1944 Lehmosen virkatodistus.

¹⁸ SOAKA Fa:4/1945 Munkki Mefodij arkkipiispa Hermanille 9.5.1945; HKA Helsingin kaupungin poliisilaitoksen osoiterekisteritiedot.

¹⁹ Pappismunkki Mefodin haastattelu Rautalammilla syksy 1993, dvd-kopio tekijän hallussa.

²⁰ Toivanen 1991; Tuura 1991.

annettiin noviisin musta viitta.²¹ Kyseessä on täytynyt kuitenkin olla vain luostariin sopiva asu. Harrastaja-kuuliaisuusveljen (noviisi) status ei edellyttänyt ortodoksisen kirkon jäsenyyttä.

Lehmonen liitettiin ortodoksiseen kirkkoon 22. lokakuuta 1931. Tuohon aikaan ortodoksiseen kirkkoon siirtyminen Suomessa oli ylipäätään harvinaista. Lehmosen omien muistelujen mukaan pappisskeemamunkki Jefreim liitti hänet ortodoksiseen kirkkoon Smolenskin skiiitassa. Ortodoksiseen kirkkoon liitettäessä Lehmosen etunimi Martti muutettiin ortodoksisen perinteen mukaisesti Matteukseksi, evankelista ja apostoli Matteuksen mukaan. Siitä tuli ortodoksisen perinteen mukaisesti hänen ainoa etunimensä. Suomalaisittain nimi taipui Matiksi. Lehmosen eli kuuliaisuusveli Matteuksen ohjaajavanhuksena ja rippi-isänä toimi skeemapappismunkki Jefreim.²²

Kuuliaisuusveljille nimettiin starets eli ohjaajavanhus, jona saattoi toimia kokenut ja koeteltu kilvoittelija, tavallinen munkki tai skeemamunkki. Jos starets oli myös pappi, hän saattoi toimia rippi-isänä.²³ Lehmosen ohjaajavanhus skeemapappismunkki Jefreim asui pienessä talossa, jossa hän nukkui ruumisarkussa, jonka sisäkanteen oli maalattu luuranko. Hän otti Smolenskin skiiitassa vastaan veljestön lisäksi monia pyhiinvaeltajia ja muita vierailijoita.²⁴

Konekirjoitustaitoinen Lehmonen oli jo Kotkassa toiminut kanslistina. Hän joutui kuitenkin Valamon luostarissa opettelemaan myös venäjänkielisen konekirjoituskoneen käyttämisen.²⁵ Tarve saada suomen kieltä hyvin hallitseva kanslisti, joka pystyisi kääntämään kirjeitä ja muita asiakirjoja venäjältä suomeksi ja toisinpäin, oli luostarissa ilmeinen. Niinpä Lehmosen kuuliaisuustehtäviin kuului jo harrastajanoviisina kanslistin tehtäviä. Tehtäviin kuului myös ponomarina toimiminen Johannes Kastajan skiiitassa. Ponomari on alttaripalvelija, joka palvelee kirkossa ja auttaa papistoa palvelusten toimittamisessa. Lisäksi kesäaikaan Valamossa tuli tehdä peltotöitä, mikäli muilta tehtäviltään pystyi.²⁶

Suomen kansalaisuuden omaavien noviisien tuli suorittaa asevelvollisuus. Ensimmäisen kerran Lehmonen poistui luostarista asevelvollisuuden tähden vuonna 1933. Hänen ei kuitenkaan tarvinnut poistua saarelta. Asevelvollisuuden hän nimittäin suoritti

²¹ AK 20/1990 ”Mefodi – viimeinen valamolainen”.

²² VLA Ea:107/3 Papintodistus yksityisasioiden selvittelyä varten.

²³ Saiki 1981, 139.

²⁴ Saiki 1981, 266; Panteleimon 1989, 250–254.

²⁵ Pappismunkki Mefodin haastattelu Rautalammilla syksy 1993, dvd-kopio tekijän hallussa.

²⁶ Ea:112 Valamon luostarin veljestö; Pappismunkki Mefodin haastattelu Rautalammilla syksy 1993, dvd-kopio tekijän hallussa.

vuosina 1933–1934 Valamoon sijoitetussa rannikkotykistö patterissa. Lehmonen sai kirjurin koulutuksen. Reserviin siirrettäessä 16.4.1934 hänen sotilasarvonsa oli alikersantti.²⁷

Asevelvollisuuden suorittamisen jälkeen Lehmonen ei jäänyt Valamon luostariin, vaan hankki elämänsä ensimmäisen ulkomaanpassin ja hakeutui Tšekkoslovakiaan luostarikouluun Karpaateille. Oleskelu siellä kesti noin vuoden. Ilmiselvästi Lehmosta ajoi Karpaateille halu opiskella. Siellä oli mahdollisuus yhdistää luostarielämä ja älyllinen harrastuneisuus. Tšekkosloveniassa hän opiskeli Venäjän pakolaissynodin alaisessa pyhän Iov Potšajevilaisen luostarin yhteydessä toimivassa opinahjossa. Luostarin virallinen kieli oli venäjä, mutta myös kirkkoslaavia opetettiin. Lehmonen omien muistelujen mukaan luostarikoulussa opiskeltiin puoli päivää ja puoli päivää tehtiin töitä kirjapainossa. Tšekkosloveniassa Lehmonen oppi myös latojan työt.²⁸

Ilmeisesti päätös munkiksi ryhtymisestä alkoi vahvistua nimenomaan Tšekkosloveniassa pyhän Iovin luostarissa, missä Lehmonen kuitenkin ikävöi Valamoon. Joka tapauksessa päätös kypsyi hiljalleen hänen palattuaan Valamon luostariin lokakuussa 1935.²⁹ Tämän jälkeen hän suoritti kuuliaisuustehtäviä luostarin kirjansitomossa ja elokuusta 1936 lähtien luostarin apteekissa. Hän toimi lukijana luostarin sairaalan kirkossa ja auttoi sunnuntaisin luostarin muistoesinemyymlässä. Vuonna 1938 Mefodi otettiin luostarin varsinaiseksi noviisiksi.³⁰

Vaikka muutamia harrastajia saapuikin Valamon luostariin 1930-luvulla, tosiasiallinen munkiksi pyrkiminen oli todella harvinaista. Munkiksi päätyneiden harvalukuisessa joukossa Lehmonen on sikäläkin uniikitapaus, että hän ei ollut taustaltaan sen enempää ortodoksi, venäläinen kuin karjalainenkaan. Hän ei tullut Valamoon sinne vuonna 1931 perustetun poikakodin myötä, eikä hän myöskään tutustunut luostariin ortodoksisena pappisseminaarilaisena. Kirkolliset esimiehet eivät voineet lukea Mefodia sen enempää aitovenäläisiin munkkeihin kuin suomalaiskansallisen kirkkokunnan sisäpiirin tulevaisuuden toivoihin. Vaikka vierailut Valamon luostariin olivat osa Sortavalan seminaarin pappiskoulutusta, vain kahdesta Sortavalan pappisseminaarilaisesta tuli munkkeja ennen sotia. He olivat Pauli Jouhki, josta tuli pappismunkki Pietari, sekä Yrjö Olmari, josta tuli pappismunkki Paavali.³¹

²⁷ KA PV:n kantakortisto Matti Lehmosta koskevat asiakirjat; AK 20/1990 ”Mefodi – viimeinen valamolainen”.

²⁸ SOAKA Fa 4/1945 Mefodi arkkipiispa Hermanille 9.5.1945; VLA Ea:113/3 1945 Igumeeni Jeronim arkkipiispa Hermanille (jäljennös); AK 20/1990 ”Mefodi – viimeinen valamolainen”; Toivanen 1991.

²⁹ VLA Ea:112/2 Valamon luostarin veljestö; YH 14–15/1969 ”Valamosta Müncheniin”.

³⁰ VLA Ea:101a/13 Igumeeni Hariton Sortavallan kr.kat. seurakunnan Esimiehelle 9.4.1938; yli diakoni Kasanski Valamon luostarin johtajalle 8.6.1938; SOAKA Arkkipiispa Paavalin henkilöarkisto 1 luostarit 1912–1969 Ote Valamon Veljestön nimikirjasta, Mefodi.

³¹ Kilpeläinen 2000, 231–233, 294–297.

Munkiksi vihittävä antoi lupaukset, jossa hän sitoutui kuuliaisuuteen, köyhyyteen ja naimattomuuteen.³² Tätä ennen hänen itsensä oli tehtävä oma valintansa. Niinpä Lehmonenkin anoessaan huhtikuussa 1938 munkkivihkimystä vakuutti mieltymystään ja kutsumustaan luostarielämään. Tämän jälkeen hän munkiksi vihkimisen edellä ilmoitti halunsa tehdä kolme munkkilupausta.

Toisaalta myös veljestön edustajien oli tultava siihen tulokseen, että munkin kutsumus oli vilpitön ja aito. Noviisiaika oli aina siis eräänlaista seurustelu- ja kihlusaikaa, jolloin katsottiin molemmin puolin, olisiko avioliiton solmimiselle riittävät edellytykset. Erityisesti ohjaajavanhuksen tehtävänä oli henkilökohtainen silmälläpito ja omantunnon koetteleminen. Ennen munkiksi vihkimystä elokuussa 1938 Lehmosen rippi-isä ja ohjaajavanhus pappisskeemamunkki Jefreim antoi todistuksen, että Matfei Lehmosen pyrkimys munkkielämään oli vilpittöntä ja syvää, joten hän ansaitsi munkiksi vihkimyksen.

Lehmonen vihittiin munkiksi 21.4.1938. Matti Lehmonen sai munkkinimekseen Mefodi, joka asiakirjoissa kirjoitettiin myös muotoon Mefodij. Nimestä käytetään aika ajoin virallisissa asiakirjoissa myös kreikkalaista muotoa Methodius.³³

Lehmosen harrastuksien ja munkin kilvoitukseen johtaneiden vaiheiden pohjalta on vaikea kuvitella hänelle osuvampaa nimeä kuin juuri Mefodi. Varsinkin kun ajatellaan, että slaavien apostolit ja kirkkoslaavin isät Kyrillos ja Methodius olivat aloittaneet työnsä juuri Määrin slaavien parissa. Määri käsitti niin nykyisen Slovakian kuin Tšekinmaankin, missä Mefodi oli ollut luostarikoulussa.³⁴

4. Suomalainen vasemmisto 1930-luvulla

Lehmosesta tehdyissä haastatteluissa ja jutuissa vilahtelee nimiä, jotka ovat tuttuja Suomen poliittisen historian ja kulttuurihistorian tuntijoille. Tällaisia nimiä olivat esimerkiksi seuraavat: kommunistinen järjestömiehen Aimo Rikka, kirjailija ja toimittaja Jarno Pennanen, kuvataiteilija Tapio Tapiovaara, kirjailija Elvi Sinervo ja tämän aviomies poliitikko Mauri Ryömä sekä kirjailija ja sodan jälkeen Yleisradion pääjohtajana toiminut näytelmäkirjailija ja liikemies Hella Wuolijoki.³⁵

On muistettava, että se venäläisyys, johon Mefodi Valamossa tutustui, edusti leimallisesti valkoista Venäjää. Munkit olivat olleet uskollisia monarkialle ja suurin osa

³² Kilpeläinen 2000, 178.

³³ VLA Ea:102/15/1939 Munkkineuvoston ptk 31.8.1939.

³⁴ Kärkkäinen 2014, 46–47.

³⁵ Tuura 1991; Hämäläinen 2010.

pysyi keisarivallan kannattajina eittämättä elämänsä loppuun saakka. Kommunistit ja heitä lähellä olleet piirit taas samastuivat nimenomaan punaiseen Venäjään, neuvostovaltaan, jonka ideologia varsinkin alussa oli kansainvälistä eikä mitenkään erityisesti korostanut venäläisyyttä nationalistisessa mielessä.

Lehmosen vaiheet toisen maailmansodan jälkeen liittyivät poliittisen vasemmiston toimintaan, kommunistien tavoitteisiin sitoutuneiden tai heitä lähellä olleiden kulttuuripiirien näkemyksiin. Siksi on syytä paneutua vasemmistolaisten kulttuuripiirien tilanteeseen ennen toista maailmansotaa ja sen aikana. Mielenkiintoinen ja tutkimusta vaativa kysymys olisi vasemmistolaisten kulttuuripiirien suhde ortodoksiseen kirkkoon Suomessa, mutta lähdeaineiston pohjalta kysymys jää tässä tutkimuksessa vastausta vaille.

Niin sanottujen kommunistilakien säätäminen lapuanliikkeen painostuksesta vuonna 1931 ja Etsivän Keskuspoliisin (EK) uuttera työ niiden soveltamisessa pitkin 30-lukua ei kuitenkaan merkinnyt radikaalin vasemmistolaisen toiminnan lakkaamista Suomessa kokonaan. Suomen kommunistinen puolue (Skp) toimi maanalaisen organisaationsa avulla. Etenkin kulttuurielämän piirissä tapahtui paljon myös julkisesti.

Skp omaksui vuodesta 1934 alkaen kansanrintamapolitiikan, jonka perusajatuksena oli koota työläiset, talonpojat, sivistyneistö ja näitä ryhmiä edustavat puolueet yhteen fasismia eli lapualaisuutta vastaan. Skp:n uusi linja mursi omalta osaltaan oikeistohegemoniaa ja vähensi lapuanliikkeen vaikutusta. Kyseessä oli mittava poliittinen kamppailu, jossa Skp:n osuus oli merkittävä etenkin ammattiyhdistysliikkeen vahvistumisessa sekä vasemmistolaisen sivistyneistön tukemisessa.

Prosessi johti myös tuloksiin. Vuoden 1936 eduskuntavaaleissa voittivat maalaisliitto ja sosiaalidemokraatit. Skp:n tukemat sosiaalidemokraatit menestyivät vaaleissa hyvin. Vuonna 1937 Svinhufvud saatiin syrjäytetyksi presidentin virasta, ja tilalle valittu Kyösti Kallio nimitti ensimmäisen punamultahallituksen, jonka muodostivat maalaisliitto ja sosiaalidemokraatit ja joka aloitti sosiaalivaltion pitkäjänteisen rakentamisen.³⁶

Akateeminen Sosialistiseura (ASS) oli merkittävä järjestö vasemmistolaisen sivistyneistön kokoamisessa. Järjestö julkaisi *Soihdu*-nimistä lehteä, joten heitä kutsuttiin myös soihtulaisiksi. Näihin *Soihdun* ja *Kirjallisuuslehden* intellektuelleihin kuuluivat muun muassa Raoul Palmgren, Jarno Pennanen ja Mauri Ryömä. Skp pyrki vetämään tämän kaltaiset intellektuellit lähemmäksi itseään.

³⁶ Rentola 1994, 77–78.

Sivistyneistön kanssa ilmeni myös vaikeuksia. ASS julkaisi vuonna 1937 kunnianhimoisen artikkelikokoelman *Marxilaisuus*. Sen pääasiallisena toimittajana esiintyi Raoul Palmgren. Sen edustama marxilaisuus oli avarasti ajattelevien älyköiden marxilaisuutta, joten se sopi monilta osin huonosti Stalinin edustamaan marxismileninismiin. Vaarallista oli se, että siinä tukeuduttiin joiltakin osin myös Freudiin, mikä oli vastoin Neuvostoliitossa vallitsevaa linjaa. Lisäksi Palmgren siteerasi estetiikkaa koskevassa artikkelissaan Nikolai Buharinia, vaikka tämä oli jo joutunut epäsuosioon, kuten sanonta kuului.³⁷

Skp:n Neuvostoliitossa oleskelevat jäsenet joutuivat 1937 suuren vainon kohteeksi.³⁸ Suomalaisessa radikaalivasemmistossa eli rinnan kaksi hyvin vaikeasti yhteen sovitettavaa todellisuutta: stalinistinen totalitarismi ja vasemmistolaisen sivistyneistön vapaa-ajattelu.

Alun perin Tulenkantajiksi kutsuttuun kulttuuriliikkeeseen kuuluneita älymystön edustajia olivat jo mainittujen Palmgrenin ja Ryömän lisäksi muiden muassa veljekset Nyrki ja Tapio Tapiovaara sekä Katri Vala.³⁹ Samoihin aikoihin kun Tulenkantajien vasemmistosiipi viritteli yhteistyötään, Jarno Pennanen ja Arvo Turtiainen alkoivat toimittaa *Kirjallisuuslehteä*, jota rahoittivat maan alla toimivat kommunistit. Etsivä Keskuspoliisi ei päässyt selville lehden rahoituksesta. Jarno Pennanen toimitti lehteä niin taitavasti, että se säästyi myös painokanteilta. Tulenkantajien ja Kirjallisuuslehden porukan lisäksi toimi myös radikaali Työväen näyttämö Helsingissä. Sen ohjaajana toimi Nyrki Tapiovaara ja kantaviin voimiin kuului sittemmin etenkin runoilijana tunnetuksi tullut Elvi Sinervo.

Tämä vasemmistoradikaalien joukko yhdisti voimansa ja järjestäytyi Kiilaksi. Kiilan ensimmäisenä julkisena esiintymisenä on pidetty Työväen näyttämön Kirjalla lokakuussa 1935 järjestämää iltaa, jossa tekstejään lukivat muiden muassa kirjailijat Katri Vala, Arvo Turtiainen ja Elvi Sinervo. Pentti Haanpää ei päässyt paikalle, mutta hän antoi lukea illassa novellinsa. Kiilan varsinainen perustava kokous pidettiin maaliskuun alussa 1936.⁴⁰

1930-luvun vasemmistoälymystö oli pieni, mutta lahjakkuutensa ja tarmokkuutensa vuoksi se sai joskus äänensä kuuluviin. Se varoitti fasismin uhasta ja sodan vaarasta, ja tässä varoituksessaan se oli julkisessa keskustelussa Suomessa varsin yksin,

³⁷ Rentola 1994, 49–74.

³⁸ Rentola 1994, 88–89.

³⁹ Rinne 2006, 24–29,31.

⁴⁰ Rinne 2006, 32, 38–40, 50–55.

vaikka sillä oli olemassa laajaa joukkokannatusta ammattiyhdistysliikkeessä ja Sdp:n vasemmassa siivessä. Suomessa kielletty Skp tuki taustalta kaikkia kolmea, vasemmistoälymystä, ay-liikettä ja vasemmistososiaalidemokraatteja, minkä Stalinin terrorilta pystyi.⁴¹

⁴¹ Rinne 2006, 113; Rentola 1994, 75–93.

1. Omavaltaisesti Petsamon luostariin

Munkiksi vihkiminen ei tuonut mitään muutoksia Mefodiksi nimetyn luostariveljen kuuliaisuustehtäviin. Hän jatkoi aiempia kuuliaisuustehtäviään Valamon luostarissa aina kesään 1939, jolloin hän siirtyi Petsamon luostariin. Petsamon luostarissa oli 1939 veljestöä enää 18 henkeä. Veljestö oli vanhentunut niin, että luostarissa oli vaikea saada raskaita töitä tehdyksi. Luostarin säilyttämiseksi esitettiin uuden munkkisukupolven kasvattamista koltista.⁴² Petsamo kuului kolttasaamelaisten perinteisiin asuinalueisiin.⁴³ Luostarilla oli useita hankalia kiinteistöongelmia 1930-luvulla. Kiusallisin oli se, että luterilaiset käyttivät jatkuvasti niin sanotun alaluostarin Kristuksen syntymän kirkkoa omiin tilaisuuksiinsa.⁴⁴

Saatavissa olevan lähdemateriaalin nojalla Petsamoon siirtymisen syy jää hieman epäselväksi, mutta vaikuttaa siltä, että Mefodi siirtyi Petsamoon useista eri syistä: parannuksenteon ajamana sekä Petsamon luostariin kohdistuneen pitkäaikaisen kiinnostuksensa ja Petsamon luostarin tarpeiden houkuttamana. Luostarilta puuttui ajoittain jopa rippi-isä, koska siinä ei ollut ainoakaan papiksi vihittyä munkkia. Igumeenin ja rippi-isän lisäksi luostarille tärkeä oli myös kanslian hoitajana toimiva henkilö. Marraskuussa 1938 kirkollishallitus hylkäsi igumeeni Paisin anomuksen, että luostari vapautettaisiin toistaiseksi ilmoitusten ja tietojen antamisesta, koskapa sen kanslisti oli liian sairas. Myös alkuvuodesta 1939 kirkollishallitus vaati, että Petsamon luostarin tuli antaa puuttuva vuosikertomus.⁴⁵ Mefodin kaltaiselle nuorelle, terveelle kielitaitoiselle kanslistille oli siis Petsamossa huutava tarve.

Munkki ei kuitenkaan saanut ilman lupaa jättää eikä vaihtaa luostaria. Niinpä kun Mefodi oli siirtynyt omavaltaisesti Petsamoon, hänen asiansa joutui munkkineuvoston käsittelyyn. Kirkollishallitus päätti asettaa Mefodin syytteeseen. Munkkineuvosto käsittelikin asiaa kokouksessaan Konevitsan luostarissa elokuun lopussa 1939. Mefodi itse oli anonut arkkipiispa Hermanilta, että hänet siirrettäisiin Valamon veljestöstä Petsamon veljestöön.

Munkkineuvosto oli kahdeksan jäsentä käsittävä elin, joka kokoontui tarvittaessa. Se oli perustettu päättämään luostarielämän sisäisestä järjestyksestä ja

⁴² Panteleimon (metropoliitta) 1990, 6–16, 20–24, 74–77; Leo (metropoliitta) 1999, 441–442.

⁴³ Leo (metropoliitta) 1999, 433–434.

⁴⁴ Panteleimon (metropoliitta) 1990, 6–16, 20–24, 74–77; Leo (metropoliitta) 1999, 441–442.

⁴⁵ Leo (metropoliitta) 1999, 442–443.

hengellis-siveellisistä asioista. Kyseessä oli eräänlainen kurinpitoelin. Munkkineuvostoon kuului kuusi Valamon, Konevitsan ja Petsamon munkkien sekä Lintulan nunnien keskuudestaan valitsemaa jäsentä. Valamon ja Konevitsan luostareiden johtajat olivat itseoikeutettuja jäseniä. Munkkineuvoston tekemät päätökset alistettiin kuitenkin piispan vahvistettaviksi.⁴⁶

Munkkineuvosto päätti, että munkki Mefodi voisi jäädä Petsamon luostarin veljestöön, mutta se tuomitsi hänen omavaltaisen siirtymisensä ”rikollisena”. Mefodin anomus siirtyä Petsamon luostarin veljestön jäseneksi hylättiin. Hänet tuli asettaa erityiseen rippi-isän valvontaan, jossa hänen käytöstään tuli seurata. Hänelle tuli määrätä Petsamon luostarin kaikkein raskaimpia töitä. Petsamon luostarin johtajan oli annettava Mefodin käytöksestä vuoden kuluttua raportti arkkipiispalle. Lisäksi Mefodi menetti vuodeksi mantian eli munkin päällysviitan ja klobukin eli erityisen munkin päähineen käyttöoikeuden. Mefodi sai siis jäädä Petsamon luostariin, mutta virallisesti hän kuului yhä Valamon ei Petsamon luostarin veljestöön.⁴⁷

Munkkineuvosto näki lieventävä asianhaarana sen, että Mefodi oli kertonut, että hänen omavaltaisen poistumisensa motiivina oli katumus ja parannuksenteko.⁴⁸ Se, mistä kiusauksesta tai lankeemuksesta oli kysymys, ei käy selville. Hän on kertonut asiasta varmasti tarkemmin, mutta asia on katsottu ilmeisesti rippisalaisuuden ja yksityisyyden suojan piriin kuuluvaksi eikä siitä ole mainintaa asiakirjoissa.

Parannuksenteon esittäminen motiiviksi saattoi myös olla tarkoituksenmukaista riippumatta siitä, kuinka paljon Petsamon luostariin meno johtui jostakin lankeemuksesta. Mefodi oli syytetyn asemassa, jossa oli aika tavallista perustella tekoaan tavalla, jonka tiesi lieventävän rangaistusta. Voi hyvinkin olla, että hän lähinnä toteutti seikkailunhaluaan ja halusi kokea myös Petsamon luostarin. Varmimmin se onnistui asettamalla kirkolliset esimiehet yksinkertaisesti tapahtuneen tosiasian eteen. Myöhemmin asiasta kertoessaan Mefodi muisteli jo ennen Valamoon menemistään 1931 harkinneensa Petsamoa, mutta hankalan ja pitkän matkan takia valinneensa Valamon.⁴⁹

Arkkipiispa Herman vahvisti munkkineuvoston päätöksen talvisodan alla marraskuussa 1939 Mefodin jo ollessa armeijassa kenttäpostin hoitajana. Kesällä 1940 tuomio katsottiin kokonaan kärsityksi, koska rangaistukset olivat keskeytyneet sodan

⁴⁶ Kilpeläinen 2000, 509 Liite 3 Suomen kreikkalaiskatolisen kirkkokunnan luostareiden ohjesääntö 1932, 5–9 §.

⁴⁷ VLA Ea: 102/15/1939 Munkkineuvoston ptk. 31.8.1939; SOKHA Valamon luostarin veljestö; SOAKA Fa 4/1945 Mefodi arkkipiispa Hermanille 9.5.1945.

⁴⁸ VLA Ea: 102/15/1939 Munkkineuvoston ptk 31.8.1939.

⁴⁹ YH 14–15/1969 ”Valamosta Müncheniin”.

vuoksi.⁵⁰ Vuonna 1945 arkkipiispa Herman itse ei ilmeisesti muistanut sitä, että hän oli vahvistanut munkkineuvoston aiemman päätöksen, jossa Mefodin oli annettu kaikesta huolimatta jäädä Petsamon luostariin. Toukokuussa 1945 Mefodin tuli antaa arkkipiispa Hermanille selonteko vaiheistaan vuosina 1939–1945 ja tässä yhteydessä kertoa myös, kenen luvalla hän oli tullut otetuksi Petsamon luostariin.⁵¹

Arkkipiispalle oli joka tapauksessa jäänyt munkkineuvoston tuomion jälkeenkin epäselväksi, miten Mefodin Petsamon luostariin siirtyminen oli kesällä 1939 tapahtunut. Ei tietysti ole ihme, jos talvisodan alla tapahtunut asia olisi unohtunut arkkipiispalta; niin paljon dramaattista oli ennättänyt tapahtua sen jälkeen. Mefodi kertasi arkkipiispalle munkkineuvoston tekemän häntä koskeneen päätöksen. Hän myös kirjoitti arkkipiispalle, että Petsamon luostarin igumeeni isä Paisi oli pyytänyt häntä jäämään Petsamon luostariin kesällä 1939.

Mefodin Petsamoon siirtymisestä käytiin kirjeenvaihtoa Petsamon luostarin vt. johtajan ja arkkipiispan välillä kesäkuussa 1941, aivan jatkosodan alla. Vt. johtaja pappismunkki Joonan kirjoitti arkkipiispa Hermanille, että oli mahdollista, että Mefodi oli tullut Petsamoon jopa isä Paisin kutsumana. Isä Joonan mukaan igumeeni Paisi ja munkki Mefodi olivat olleet kirjeenvaihdossa. Isä Joonan mukaan Mefodia toivottiin Petsamon luostariin, koska luostarissa tarvittiin työvoimaa. Myöhemmin Mefodi muisteli, että erityisesti isä Paisin kanssa oli ollut puhetta hotellin kunnostamisesta.⁵²

Missään tapauksessa igumeeni Paisi ei ole kuitenkaan voinut tarkoittaa, että Mefodin pitäisi tulla Petsamon luostarin avuksi ilman Valamon igumeenin lupaa ja näin uhmata kirkollista lainsäädäntöä ja kirkkokunnan johtoa. Lähteiden valossa on kuitenkin selvää, että Mefodi poistui ilman igumeenin lupaa Valamosta. Yhtä selvää on, että hän sai sekä Petsamon luostarin igumeenin että myöhemmin myös kirkkokunnan johdon luvan asettua Petsamon luostariin sen jälkeen, kun hän kerran oli saapunut sinne. Hän siis jatkoi munkkielämää Petsamon luostarissa, mutta kuului edelleen Valamon luostarin veljestöön.

⁵⁰ VLA Ea:103/3/1940 Valamon luostarin kertomus toimintavuodelta 1939; SOAKA Fa 4/1945 Mefodi arkkipiispa Hermanille 9.5.1945.

⁵¹ VLA Ea:102/15 Arkkipiispa Herman munkkineuvostolle 25.11.1939; MMA KLA Ea:1 Ylidiakoni Kasanko Konevitsan luostarin johtajalle 4.5.1945.

⁵² SOAKA Fa4/1945 Mefodi arkkipiispa Hermanille 9.5.1945; Petsamon luostarin vt. johtaja Joonan Arkkipiispalle 20.6.1941; Toivanen 1991.

2. Mefodi ja Petsamo talvisodassa

Ortodoksisen tradition mukaan munkit ja papit eivät saaneet kantaa asetta. Niinpä alikersantti Lehmonen siirrettiin yleisen käytännön mukaisesti munkkina reservissä aseettomaan palveluun vuonna 1938. Samana vuonna hän kävi kertaamassa kirjealiupseerin tehtäviä. Jotta armeija olisi osannut siirtää munkit aseettomaan palvelukseen, luostarin johtajan tuli ilmoittaa sotilaspiirille munkiksi vihkimykset.⁵³

Suomen toteuttaessa lokakuussa 1939 armeijansa liikekannallepanoa munkki Mefodi eli alikersantti Lehmonen määrättiin 10. lokakuuta 1939 Lapin ryhmään kuuluneen osasto Pennasen kenttäpostinhoitajaksi.⁵⁴ Petsamon luostariin oli koottu Lapin rajavartioston 4. komppanian ympärille muodostettu osasto Pennanen, johon kuului yhteensä 757 miestä. Kuolan alueella Neuvostoliitolla oli asettaa suomalaisia vastaan kolme divisioonaa. Neuvostoliitto hyökkäsikin kokonaisen divisioonan voimin suomalaisia joukkoja vastaan. Suomalaiset joutuivat viivytystaisteluja käyden vetäytymään joulukuussa 120 kilometriä Inarin suuntaan. Sodan lopussa suomalaiset olivat puolustuksessa Kohisevalla ja Jäniskoskella lähellä Inarinjärveä.⁵⁵

Talvisodan alussa Neuvostoliitto miehitti siis koko Petsamon alueen. Aluetta ei onnistuttu evakuoimaan. Suurin osa väestöä jäi vangiksi, kuten lähes koko Petsamon luostarin veljestö joulukuun alussa. Joulukuun 3. päivänä käytiin ankara taistelu Petsamon luostarin alueella. Suomalaisten oli vetäydyttävä. Sotapalveluksessa olleen Mefodin lisäksi munkit Savvati ja Akaki, jotka olivat sattumalta muualla, pääsivät livahtamaan suomalaisten puolelle.

14 munkkia asui helmikuun alkuun saakka vankeina omassa luostarissaan sijoitettuna kahteen keljaan, joista toinen sattui olemaan juuri Mefodin kelja. Jumalanpalveluksia munkit eivät voineet pitää kirkossa, koska siellä asui sotilaita. Helmikuun alussa munkit vietiin Neuvostoliiton puolelle vankeuteen, josta he rauhan tultua pääsivät toukokuussa palaamaan Suomeen. He joutuivat kuitenkin vielä suomalaisten viranomaisten asettamaan karanteeniin. He pääsivät palaamaan luostariin vasta elokuun puolivälissä. Kaikki eivät tosin palanneet, sillä luostarin johtaja Paisi ja noviisi Feodor Abromisov katosivat sotavankeuden aikana Neuvostoliitossa.⁵⁶

⁵³ VLA Ea:101/3/1938 Igumeeni Hariton Esikunnalle.

⁵⁴ KA Puolustusvoimien kantakortiston Matti Lehmosta koskevat asiakirjat Kantakortti VI Palvelus Puolustusvoimissa.

⁵⁵ Talvisodan historia 3 1978, 338–342.

⁵⁶ Panteleimon (metropoliitta) 1990, 78–81, 85; Talvisodan historia 3 1978, 40.

Petsamon luostari kärsi huomattavia aineellisia vahinkoja. Sen rakennuskanta tuhoutui suurelta osalta. Moskovan rauhassa 1940 Petsamo jäi kuitenkin vielä Suomen puolelle. Suomen armeijaa ei talvisodan rauhassa palautettu rauhantilaan vaan palveluksessa olleiden miesten määrä pysyi korkealla tasolla koko välirauhan ajan. Alikersantti Lehmonen pysyi armeijan kenttäpostinhoitajana kesäkuuhun 1940 asti.⁵⁷

3. Petsamon luostaria jälleenrakentamassa

Huhtikuussa 1940 Lehmonen kirjoitti sijoituspaikastaan Ivalon Jäniskoskelta Kannonkoskelle sijoitettujen Valamon munkkien nimissä kirjeen arkkipiispalle. Siitä ilmenee, että Mefodi oli pian rauhanteon jälkeen päässyt käymään Petsamon luostarissa. Hän kirjoitti havaintonaan, että huomattava osa luostarin kalleuksista, kirkkopuvustosta, ikoneista, lampukoista, alttarikalustosta ja kirjoista oli edelleen jäljellä, vaikkakin poissa oikeilta paikoiltaan. Kirkon ovi oli sinetöity. Päärakennus oli vaurioitunut. Suurin osa ulkorakennuksista oli palanut. Myös munkkien asuinrakennus sekä vierasmaja olivat palaneet.

Mefodi pyysi arkkipiispaa järjestämään niin, että sotilasviranomaisten luvalla Petsamoon menisi kirkkokunnan valtuuttamia henkilöitä luetteloimaan jäljellä olevan omaisuuden. Hänen mielestään oli erittäin tärkeä pelastaa vielä se, mikä oli pelastettavissa. Tässä vaiheessa siis melkein kaikki Petsamon munkit olivat vielä Neuvostoliitossa. Mefodi kirjoitti arkkipiispalle, että hänellä ei ollut mitään varmaa tietoa heidän kohtalostaan. Hän oletti heidän olevan vankeina Neuvostoliitossa ja vetosi sen puolesta, että nämä Suomen kansalaiset pyrittäisiin saamaan pois vankeudestaan. Mefodi esitti näkemyksensä, että Petsamon luostari oli toistaiseksi lakkautettava. Mikäli Valamon luostari jatkaisi toimintaansa Suomessa, Petsamon luostarin veljestö ja omaisuus tulisi liittää siihen.⁵⁸

Arkkipiispa esitteli Mefodin lähettämän kirjeen kirkollishallituksessa ja kirkollishallitus päättikin ryhtyä toimenpiteisiin. Luostarin omaisuuden pelastamiseksi ja 14 munkin saamiseksi pois Neuvostoliitosta kirkollishallitus kääntyi opetusministeriön puoleen.⁵⁹ Tässä vaiheessa kirkollishallituksen kanta näyttää siis olleen, että Petsamon luostarin toimintaa ei enää jatkettaisi. Eihän ollut vielä edes varmuutta Neuvostoliittoon joutuneiden veljestön jäsenten kohtalosta.

⁵⁷ KA Puolustusvoimien kantakortiston Matti Lehmosta koskevat asiakirjat Kantakortti VI Palvelus Puolustusvoimissa; Koukkunen 1982, 61.

⁵⁸ SOKHA Fb 4 1940 Munkki Methodius Arkkipiispalle 27.4.1940

⁵⁹ SOKHA Kh:n ptk 15.5.1940; Leo (metropoliitta) 1999, 443.

Mefodin oma kanta asiaan oli jo kuitenkin ehtinyt muuttua. Yhdessä Savvatin ja Akakin kanssa hän halusi sittenkin päästä pikaisesti takaisin Petsamon luostariin. Mefodi, Savvati ja Akaki pyysivät jopa, että mikäli Petsamon munkkeja ei saataisi pois Neuvostoliitosta, heille asetettaisiin uusi johtokunta ja sitä varten lähetettäisiin täydennystä muualta. Tästä Mefodi kirjoitti arkkipiispalle.⁶⁰ Pian 12 Petsamon luostarin veljeä pääsivät kuitenkin pois Neuvostoliitosta ja luostarin toimintaa päätettiin jatkaa ainakin toistaiseksi.

Elokuussa munkit pääsivät palaamaan Petsamon luostariin ja asettuivat asumaan pariin tuhoutumattomaan rakennukseen. Päärakennuksen, joka oli vaurioitunut vain osittain, suomalaiset sotilaat olivat kuitenkin ottaneet lupaa kysymättä omaan käyttöönsä ja siihen munkit eivät enää päässeet. Luostarin kirkko oli säilynyt ehjänä. Veljestön mieliala oli alhaalla. Jumalanpalveluksia järjestettiin kirkossa vain kolme kertaa viikossa. Öljyä ei riittänyt lampukoihin, kirkkokynttilöitä ei ollut eikä myöskään riittävästi jauhoja kirkkoleipien leipomiseen. Niinpä eräät veljet ilmaisivat halunsa liittyä Konevitsan luostarin yhteyteen. Konevitsan luostari oli evakuoitu Keiteleelle.⁶¹

Hoitaessaan Petsamon luostarin asioita ja sen kirjeenvaihtoa syyskuussa 1940 Mefodi tuli ilmeisesti vahingossa rikkoneeksi vakiintuneita tapoja. Se että kirkollishallitus edes kääntyi asian johdosta luostarin virkaa tekevän johtajan puoleen, kertoo siitä, kuinka tarkkoja kirkollishallituksessa oltiin vakiintuneiden käytäntöjen ja muodollisuuksien noudattamisesta.

Virallinen leimoin varustettu virkakirje koski luostarista kirkkokunnan käyttöön lähetettyjä papiston jumalanpalveluspukuja. Samassa yhteydessä Mefodi selosti kirjeen lopussa myös omia asioitaan ja kuulumisiaan. Raskauttavampaa oli se, että hän uskalsi esittää omia kriittisiä arvioitaan arkkipiispa Hermanin suhtautumisesta Petsamon luostariin. Mefodin olisi kuulumistensa ja arvelujensa kertomiseen pitänyt lähettää erillinen yksityiskirje yli diakoni Kasanskille, joka oli myös arkkipiispan sihteeri.

Kirkollishallituksen tiedonannon pohjalta Petsamon luostarin vt. johtaja Joonu nuhteli Mefodia ja antoi tälle ankaran muistutuksen. Joonu piti Mefodin käyttäytymistä tietämättömyydestä johtuvana. Samassa yhteydessä hän totesi tämän käytöksen olleen Petsamon luostarissa muilta osin moitteetonta ja esimerkillistä.⁶² Se, kuinka ankarin sanoin vt. johtaja todella muistutti kanslistiaan asian johdosta, jää arvailujen varaan.

⁶⁰ SOKHA Fb 4 1940 Munkki Savvatij, Munkki Akakij, Munkki Methodius Arkkipiispa Hermanille 10.5.1940; Leo (metropoliitta) 1999, 443.

⁶¹ Panteleimon (metropoliitta) 1990, 81.

⁶² SOKHA Fb 4 1940 Petsamon luostarin rahastonhoitaja pappismunkki Joonu Kirkollishallitukselle 30.11.1940; Leo (metropoliitta) 1999, 444–445.

Kirkkokunta oli juuri menettänyt suurimman osan omaisuudestaan ja valtaosan jäsenistä kotiseutunsa. Maailmansota jatkui. Kirkkokunnan hallinnossa tarkka ohjeiden ja määräysten noudattaminen nähtiin silti kovin tärkeäksi. Eikä munkin edelleenkään sopinut heittäytyä liian tuttavalliseksi ja asettaa kirkkokunnan johdon toimia kriittiseen valoon.

Tammi–helmikuun vaihteessa 1941 arkkipiispa Hermanin lähettämä luostareiden valvoja Valamon luostarin varajohtaja pappismunkki Isak toimitti Petsamon luostarin tarkastuksen. Tarkastuksen lopussa pidettiin sekä luostarin johtokunnan että veljestön kokoukset. Veljestön kokouksessa olivat läsnä kaikki sen jäsenet, myös Mefodi. Veljestö päätti jatkaa toimintaansa olemassa olevissa puitteissa. Sillä oli vain yksi toivomus: että sille lähetettäisiin uusi johtaja.⁶³

Petsamon luostari yritti myöhemmin saada ulkoministeriön välityksellä tietoa entisen johtajansa ja noviisi Feodor Abrimisovin kohtalosta siinä kuitenkaan onnistumatta. Ilmeisesti ainakin luostarin johtaja pappismunkki Paisi ammuttiin kansanvihollisena. Näin ainakin saatiin myöhemmin lukea neuvostoliittolaisista lehdistä. Petsamon luostarin Norjaan tallettamat rahat pysyivät yrityksistä huolimatta sotavuosien yli visusti Norjassa.⁶⁴

4. Tukholmaan ilman lupaa

Mefodi päätti lähteä Petsamon luostarista jo helmikuussa 1941. Sodan jälkeen vuonna 1945 Mefodi kertoi arkkipiispa Hermanille, että hän oli lähtenyt Petsamon luostarista talvisodan aiheuttaman luostarin vaikean tilanteen takia. Mefodi kertoi tarkoituksenaan olleen jatkaa matkaa sieltä käsin jälleen Pyhän Iovin luostariin Tšekkoslovakiaan, missä Mefodi luuli luostarin edelleen sijaitsevan. Hän halusi jatkaa opiskelua luostarin yhteydessä toimivassa hengellisessä oppilaitoksessa.

Petsamon luostarin vt. johtajalta pappismunkki Joonalta Mefodi oli saanut oman kertomuksensa mukaan luvan matkaan, ja Mefodi väitti luulleensa Petsamon luostarin johtajan siunauksen riittävän. Tämä on erikoista, koska hän kuului yhä Valamon veljestöön ja olisi siten tarvinnut myös Valamon igumeenin luvan. Myös arkkipiispan lupa olisi tarvittu. Mefodi kertoi arkkipiispalle vuonna 1945, että hän ei ollut selvillä siitä, kuinka tällaisessa tilanteessa olisi pitänyt menetellä. Ikään kuin lieventäväksi asianhaaraksi omalle omavaltaisuudelleen hän mainitsi arkkipiispalle luterilaisen taustansa.

⁶³ Panteleimon (metropoliitta) 1999, 81–85.

⁶⁴ Leo (metropoliitta) 1999, 444–445; Panteleimon (metropoliitta) 1999, 81–85.

Mefodi oli jäänyt oman kertomuksensa mukaan siihen luuloon, että hänen Valamosta Petsamoon poistumisensa oli ollut omavaltainen vain siksi, että hän oli lähtenyt Valamosta ilman igumeenin siunausta. Epäselväksi jää, eikö Mefodi todellakaan käsittänyt kuuluvansa edelleen Valamon luostarin veljestykseen ja siten tarvitsevansa myös ja nimenomaan Valamon igumeenin luvan paikanvaihdoksilleen.⁶⁵

On myös vaikea kuvitella, että isä Joonan olisi antanut Mefodille luvan siirtyä pois maasta ilman arkkipiispan ja Valamon igumeenin lupaa. Mefodin Petsamon luostarista poistumista helmikuussa 1941 vt. johtaja Joonan kutsuikin omavaltaiseksi. Isä Joonan on mahdollisesti voinut antaa Mefodille siunauksen matkaan, mikäli tämä hankkisi arkkipiispan ja Valamon igumeenin luvan.

Petsamon luostarin kassasta isä Joonan antoi kertomansa mukaan 2 000 markkaa Mefodille tämän työstä luostarin hyväksi. Mefodin poistumisesta Joonan oli myös ilmoittanut kirjeellä valvojalle isä Isakille.⁶⁶ Mefodille annettu palkka oli itse asiassa Valamon luostarille maksettua, koska munkeilla ei ollut tuloja eikä henkilökohtaista omaisuutta. Missään nimessä Mefodi ei olisi saanut itse päättää rahojen käytöstä, vaikka hän tarvitsi matkaan rahaa. Hänen kertomuksessaan voi olla totta se, että isä Joonan on voinut tietää, että hän aikoi lähteä luostarista tarkoituksenaan matkustaa Tšekkoslovakiaan. On hyvin vaikea kuvitella, että isä Joonan olisi antanut Mefodille siunauksen tehdä näin puhumatta asiasta ensin Valamon igumeenin ja arkkipiispan kanssa.

Tukholmassa Mefodi sai tietää, että Pyhän Iovin luostari oli siirtynyt Amerikkaan.⁶⁷ Mefodi ei kuitenkaan palannut heti Suomeen vaan jäi Tukholmaan, mistä hän kirjoitti useita kertoja Petsamon luostariin. Mefodi asui helmikuusta 1941 jatkosodan alkamiseen asti Tukholmassa ortodoksisen seurakunnan esimiehen luona. Hän toimi lukijana ja ponomarina seurakunnan kirkossa.⁶⁸

5. Munkin jatkosota – kaatuneiden huoltoa

Jatkosodan puhjettua Mefodi palasi Tukholmasta Suomeen. Syynä tähän oli todennäköisesti se, että alikersantti Lehmonen oli Suomen kansalainen ja asevelvollinen, joten Ruotsiin

⁶⁵ SOAKA Fa4/1945 Mefodi arkkipiispa Hermanille 9.5.1945.

⁶⁶ SOAKA Fa4/1945 Mefodi arkkipiispa Hermanille 9.5.1945; Petsamon luostarin vt. johtaja Joonan arkkipiispa Hermanille 20.6.1941.

⁶⁷ Pappismunkki Mefodin haastattelu Rautalammilla syyskuu 1993, dvd-kopio tekijän hallussa; Toivanen 1991; Tuura 1991.

⁶⁸ SOAKA Fa 4/1945 Petsamon luostarin vt. johtaja Joonan arkkipiispa Hermanille 20.6.1941.

jääminen olisi voitu tulkita ”käpykaartilaisuudeksi”. Mefodi astui armeijan palvelukseen 5. heinäkuuta. Hänet määrättiin 6. keskuskenttäpostikonttorin alaisen kenttäpostin jakelupaikan päälliköksi. Hän toimi siis jatkosodan alussa jälleen pohjoisen joukkojen kenttäpostin hoitajana Lapissa. Aluksi hänet määrättiin Sallaan. Myöhemmin syksyllä 1941 hän toimi 6. Kpk:n 2. jakelupaikan päällikkönä Parkkinan kylässä ja sai oikeuden liikkua tehtävänsä takia kaikkialla Petsamon alueella kaikkina vuorokauden aikoina.⁶⁹

Lehmonen ylennettiin 4.10.1941 kersantiksi. Maaliskuussa 1942 kersantti Lehmonen siirrettiin kenttäpostin jakelupaikan päällikön tehtävästä Järjestelykeskus 2:een. Järjestelykeskusten kautta rintamakelpoisiksi tulleet toipilaat palautettiin joko omiin joukko-osastoihinsa tai lähetettiin jonkin sotatoimiyhtymän täydennyskeskukseen. Kersantti Lehmonen ennätti toimia kirjurina järjestelykeskuksen esikunnassa vain pari kuukautta ennen kuin hänet taas komennettiin uuteen tehtävään. Hänelle myönnettiin palveluksistaan 2. luokan vapaudenmitali 28.3.1942.⁷⁰

Huhtikuun lopussa kersantti Lehmonen siirrettiin kaatuneiden huoltoon. Hänet määrättiin Itä-Karjalassa, Petroskoissa toimineeseen 21. KEK:een eli kaatuneiden evakuoitikeskukseen.⁷¹ Kiivaan ja nopean hyökkäysvaiheen aikana monissa sotatoimiyhtymissä kaatuneiden kuljettaminen lämpimissä kesäoloissa katsottiin ylivoimaiseksi ja kaatuneet haudattiin ohjesäännöstä huolimatta kenttähautausmaihin. Asemasodan aikana, jolloin Lehmonen siirtyi kaatuneiden huoltoon, kaatuneet jo kuljetettiin kokoamispaikan kautta evakuoitikeskukseen. Siellä vainajat pantiin arkkuihin ja lähetettiin suojeluskuntapiirien kautta kotiseurakuntiin. Yhteensä kaatuneiden evakuoitikeskukset hoitivat arvion mukaan noin 28 000 kaatunutta. Luvussa ovat mukana löydetty talvisodan kaatuneet ja väliaikaisesti haudattujen siirrot.

Kaatuneiden huolto liittyi myös sodanaikaiseen kirkolliseen työhön, vaikka se ei kaikilta osilta ollut mitenkään erityisen hengellistä. Se että kersantti Lehmonen oli siviilissä munkki Mefodi, vaikutti ilmeisesti siihen, että hänet nähtiin sopivaksi henkilöksi toimimaan kaatuneiden huollossa. Ohjesäännön mukaan kaatuneiden huollon tarkoituksena oli kunnian osoittaminen ja viimeisen palveluksen tekeminen kaatuneille. Toinen tehtävä oli huojentaa omaisten surua.⁷²

Ilmeisesti munkkia käytettiin myös sotilaspapiston apuna Itä-Karjalan ortodoksien parissa tehdyssä uskonnollisessa työssä. Isä Erkki Piironen muistelmien

⁶⁹ VLA Li: 2 Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1989 Komennustodistus 2.7.1941, Todistus 15.10.1941; Jatkosota 6 1994, 333, 459–460.

⁷⁰ KA Puolustusvoimien kantanortiston Matti Lehmosta koskevat asiakirjat Sotilaskantakortti.

⁷¹ KA Puolustusvoimien kantanortiston Matti Lehmosta koskevat asiakirjat Sotilaskantakortti.

⁷² Jatkosota 6 1994, 262–263.

mukaan kersantti Lehmonen (munkki Mefodi) oli toiminut eräässä karjalaiskylässä lasten pyhäkoulunopettajana kesällä 1942. Piiraisen muistelmateoksessa on asiasta valokuvakin, jossa Lehmonen seisoo sotilaspuvussa tsasounan rappusilla kymmenien itäkarjalaisten lasten kanssa.⁷³

Heinäkuussa 1943 Lehmonen pääsi Itä-Karjalasta käsin käymään myös Valamossa. Hän ajoi polkupyörällä ympäri saarta ja huomasi, että mikään ei ollut joutunut täysin hunningolle. Saarella oli suomalaisen sotaväen lisäksi 11 munkkia pitämässä huolta kirkon aarteista.

Lehmonen toimi siis Petroskoissa asemasotavaiheen ajan sijainneessa 21. KEK:ssa kirjealiupseerina. Tätä kokemusta hän piti elämänsä loppuun asti erittäin merkityksellisenä ja opettavaisena. Lehmosen tehtäviin kuului muun muassa pitää kortistoa vainajista, järjestää vainajien kuljetus ja huolehtia heidän jäämistöstään. Hän otti yhteyden omaisiin. Näissä tehtävissä hänellä oli lähes päivittäin asiaa rautatieasemalle. Sodan aikana Mefodi laski, että hänen aikanaan evakuoitokeskuksen kautta kulki Suomeen 3 500 kaatunutta.⁷⁴

6. Henkilötietojen väärentämisestä kiinni jääminen

Ennen jatkosodan päättymistä Lehmonen jäi kiinni henkilötietojensa väärentämisestä, johon hän oli syyllistynyt jo vuonna 1931. Jossakin yhteydessä kävi näet ilmi, että kersantti Lehmonen – siviilissä ortodoksimunkki Mefodi – oli edelleen kirjoilla myös Kallion luterilaisessa seurakunnassa.

Valtiollinen poliisi toimitti Lehmosen 3.3.1944 Helsingin rikospoliisiin. Siellä Lehmonen tunnusti rikoksensa. Helsingin rikospoliisi selvitti asian, joka oli kiusallinen niin Lehmoselle kuin Valamon luostarillekin. Hänet nimittäin oli liitetty väärennetyllä muuttokirjalla ortodoksisen kirkon jäseneksi. Lehmonen oli väärentänyt oman muuttotodistuksensa toimiessaan kanslistina Kotkan luterilaisen seurakunnan kirkkoherranvirastossa. Kanslistina hän oli merkinnyt omiin papereihinsa olevansa Kotkan seurakunnan jäsen, vaikka hän todellisuudessa oli yhä kirjoilla Helsingin Kallion seurakunnassa.⁷⁵

⁷³ Piirainen 1984, 64.

⁷⁴ KA Puolustusvoimien kantanortiston Matti Lehmosta koskevat asiakirjat Sotilaskantakortti; AK 20/1990 372–373 ”Mefodi – viimeinen valamolainen”; Toivanen 1991.

⁷⁵ VLA Ea:107/3 Ote Helsingin Kaupungin Poliisilaitoksen Rikospoliisiosaston kirjelmästä nro 1459/IV/I sotilaspastori Paavo Törmänen Kallion seurakunnan kirkkoherranvirastolle 24.5.1944.

Rikostutkinnassa ilmeni, että Sortavalan maaseurakunnan kirkkoherranvirastossa Lehmonen oli jatkanut henkilötietojensa muokkaamista mieleisikseen. Lehmonen oli syykuussa 1931 näet ilmoittanut, että hänen itsensä muuttokirjassa syntymäpaikakseen merkitsemä Jyväskylä oli virheellinen tieto. Hän ei kuitenkaan korjannut tietoja totuudenmukaisiksi. Lehtonen nimittäin kertoi valheellisesti syntyneensä Venäjällä Moskovassa ja tulleen pakolaisena Suomeen.

Väärentämisen motiivi jää hämäräksi. Ehkä kyseessä oli isättömän pojan häpeä ja pelko siitä, että isättömyydestä olisi vastedes jotenkin haittaa. Mefodi itse kertoi poliisille väärentäneensä henkilötietojaan helpottaakseen pääsyään ortodoksisen kirkon jäseneksi.⁷⁶ Se kuinka uskottavana selityksenä tätä Mefodin kuulusteluissa vuonna 1944, siis kolmetoista vuotta väärentämistä myöhemmin, kertomaa on pidettävä, jää arvailujen varaan. Emme tiedä, helpottiko se Mefodin pääsyä luostariyhteisöön ja uskoivatko munkit tätä sekä kertoiko Mefodi heille totuuden taustastaan jo ennen kuin asia tuli virallisesti ilmi.

Valamon luostariseurakunnan kirjoissa ja Valamon luostarin veljestön luetteloissa Lehmonen merkittiin joka tapauksessa syntyneeksi Venäjällä, ja tieto korjattiin vasta 1944.⁷⁷ Tulee väistämättä mieleen, että asiassa saattoi olla aikamoisen ilkkurisuuden ohella kyse myös isättömän pojan halusta samaistua venäläisiin munkkeihin.

Maaliskuussa Lehmonen joutui rikostutkinnan aikana kirjoittamaan Valamon igumeenille Haritonille Heinäveden Papinniemen ja vetoamaan tämän hyväntahtoisuuteen saadakseen kipeästi kaipaamansa palvelustodistuksen ja sekä kirkkoon liitettäessä että munkiksi vihittäessä laaditut viralliset asiakirjat. Myös Valamon igumeeni Hariton joutui käymään kirjeenvaihtoa Helsingin rikospoliisin kanssa rikostutkinnan takia. Igumeeni Hariton antoi Mefodin kaipaaman palvelustodistuksen.

Lausunto oli Lehmosen kannalta edullinen. Sen mukaan hän oli suorittanut kaikki tehtävänsä ahkerasti ja kunnollisesti sekä osoittanut aina hyvää käytöstä eikä hänessä ollut havaittu moitteen sijaa. Kaikesta huolimatta isä igumeeni halusi auttaa maallisten viranomaisten kanssa vaikeuksiin joutunutta omavaltaistakin munkkia tämän sitä nöyrästi pyydettyä.

Asia eteni silti niin pitkälle, että Kymin piirin apulaissyöttäjä nosti syytteen Lehmosta vastaan. Syyte kuitenkin hylättiin rikoksen vanhentumisen takia Kymin kihlakunnanoikeudessa 3.5.1944 ja Lehmosen henkilötiedot niin viranomaisten kuin luostarinkin papereissa saatettiin todellisuutta vastaaviksi. Tapaus käsiteltiin Kymin

⁷⁶ VLA Ea:107/3 Ote Helsingin Kaupungin Poliisilaitoksen Rikospoliisiosaston kirjelmästä nro 1459/IV/I sotilaspastori Paavo Törmänen Kallion seurakunnan kirkkoherranvirastolle 24.5.1944.

⁷⁷ VLA Ea:107/3 Ote Helsingin kaupungin Poliisilaitoksen Rikospoliisiosaston kirjelmästä nro 1459/IV/I sotilaspastori Paavo Törmänen Kallion seurakunnan kirkkoherranvirastolle 24.5.1944.

kihlakunnanoikeudessa, koska ensimmäiset väärät tiedot Lehmonen oli merkinnyt kirkonkirjoihinsa Kotkassa.⁷⁸

7. Sodanvastainen oppositio

Koska Lehmonen toimi sodan jälkeen Suomi–Neuvostoliitto-Seurassa ja kansandemokraattisessa liikkeessä, on paikallaan mainita jotakin noiden piirien sodanaikaisesta toiminnasta. Voimakas vasemmisto ei nimittäin missään nimessä noussut tyhjästä jatkosodan jälkeen.. Pikemminkin se vain pystyi astumaan esiin täydessä voimassaan.

1930-luvun loppupuolella maailmansodan uhka voimistui etenkin Saksan aggressiivisen politiikan johdosta. Saksan ja Neuvostoliiton solmima hyökkäämättömyyssopimus hämmensi laajoja kansalaispiirejä myös Suomessa. Vasemmistossa Neuvostoliittoa oli pidetty rauhan takeena, mutta se meni liittoutumaan fasisin Saksan kanssa. Viimeiseen asti kuitenkin uskottiin rauhaan. Kun Neuvostoliitto kuitenkin hyökkäsi Suomea vastaan, oli tartuttava aseeseen. Rintamiehiin kuuluivat monet 30-luvun kulttuurivasemmiston kärkinimet kuten esimerkiksi Raoul Palmgren, Arvo Turtiainen ja Nyrki Tapiovaara, joka kaatui.⁷⁹

Vasemmistoliike nousi jo talvisodan jälkeen keväällä 1940 todella voimakkaana. Kommunistit ja muut vasemmistolaiset työläiset, joilla oli ollut hyvin rajoitetut toimintamahdollisuudet 1930-luvulla, eivät halunneet enää palata toisen luokan kansalaisen asemaan. Vuoden 1918 punaisuuden perinnettä talvisodan yksimielisyys ei ollut kyennyt hävittämään. Päinvastoin punaisesta taustasta tulleet rintamiehet katsoivat ansainneensa verellään täydet kansalaisoikeudet. Tähän liittyi myös ammattiyhdistysliikkeen ja vasemmistolaisen asevelijärjestön Työläisrintamiesten nousu. Ei myöskään voida aliarvioida taloudellisten vaikeuksien synnyttämää liikehdintää. Työväestön elintarvikepula oli huutava, hinnat kohosivat ja rahan arvo laski.⁸⁰

Välirauhan aikana syntyikin suomalainen joukkoliike, joka pyrki muuttamaan vallitsevaa sisä- ja ulkopoliittista suuntausta. Perustettiin nimittäin Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseura. Tästä seurasta on myöhemmin käytetty myös nimeä SNS-1. Se

⁷⁸ VLA Ea:107/3 Igumeeni Hariton Helsingin Kaupungin rikospoliisiosastolle 13. 3.1944; munkki Mefodi Valamon luostarin johtajalle 11.4.1944; igumeeni Hariton Palvelustodistus munkki Methodiuksesta 21.4.1944; sotilaspastori Paavo Törmänen Kallion seurakunnan kirkkoherranvirastolle 24.5.1944.

⁷⁹ Rentola 1994, 180.

⁸⁰ Rentola 1994, 212–213.

kykeni organisoimaan isoja joukkokokouksia ja mielenosoituksia ympäri maata. Suuri joukko suomalaisia etenkin työväestön keskuudessa näki, että Suomen ja Neuvostoliiton suhteet olisi normalisoitava.⁸¹

Sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmalle puolelle ei Suomessa ollut pitkään aikaan sallittu julkista avoimen poliittista toimintaa. Paine purkautui perustetun ystävyysseuran välityksellä. Monet näkivät ja kokivat Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran nimenomaan poliittisen puolueen korvikkeena. Seuran jäsenmäärä kipsikin nopeasti 40 000:een. Seura myös julkaisi lehteä *Kansan sanomat*.⁸²

Suomen–Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran toimintaa käynnistämässä oli monia Kiilassa toimineita henkilöitä. Kiilaan kuuluneilla kulttuuripersoonilla oli läheiset yhteydet Akateemiseen sosialistiseuraan (ASS), jossa toimineista vasemmistososialisteista tunnetuin oli sosiaalidemokraattisen puolueen (Sdp) oppositioon kuulunut, vuonna 1936 kansanedustajaksi valittu Mauri Ryömä, jota Skp tuki ja joka oli myös talvisodassa tukenut Neuvostoliiton toimintaa. Monet kuten esimerkiksi Jarno Pennanen olivat kuitenkin tuominneet Neuvostoliiton hyökkäyksen.⁸³

Mauri Ryömän vaimo kirjailija Elvi Sinervo oli ASS:n varasihteeri. ASS:n vasemmistososialisteilla oli läheisiä yhteyksiä myös maan alla toimineisiin kommunisteihin. Tästä saatiin vihiä ja Ryömä ja muita ASS:n lehden *Soihdun* ympärillä toimineita henkilöitä erotettiin Sdp:stä. Tämä oli omiaan entisestään lähentämään Akateemisen sosialistiseuran vasemmistososialisteja kommunisteihin.

SNS-1:n perustaminen oli siis vasemmistolaisen kulttuuriällymystön ja Skp:n yhteinen hanke. Seuran perustavassa kokouksessa *Soihdun* toimituksessa toukokuussa 1940 Mauri Ryömä valittiin seuran puheenjohtajaksi, hänen läheinen työtoverinsa *Soihdun* päätoimittaja Aimo Rikka sihteeriksi ja Ryömän vaimo Elvi Sinervo varasihteeriksi. Tunnettu kiilalainen kirjailija Lauri Viljanen valittiin varapuheenjohtajaksi. Raoul Palmgren valittiin johtokunnan varajäseneksi. Seuran toiminnassa oli mukana muitakin Kiilan jäseniä, muiden muassa Arvo Turtiainen kulttuurijaostossa.⁸⁴

Suomen ja Neuvostoliiton suhteet pysyivät kuitenkin erittäin huonoina. Väli rauhan aikana Suomen poliittinen johto valitsi jo varhain yhteistyön Saksan kanssa. Tämä johtui siitä, että Neuvostoliitto oli painostanut monella tavalla Suomen hallitusta. Berliinissä Molotov esitti marraskuussa 1940 Hitlerille Neuvostoliiton vaatimukset Suomen suhteen. Saksalaiset vuotivat keskustelujen sisällön Suomen hallituksen edustajille.

⁸¹ Rentola 1994, 218–221, 244–252; Kinnunen 1998, 35–40, 43–46, 50–52, 62–63.

⁸² Rentola 1994 218–221, 263–272, 274–276.

⁸³ Rentola 1994, 161, 194–197.

⁸⁴ Rinne 2006, 122–123; Rentola 1994, 219; Kinnunen 1998, 36–38.

Suomen hallitus katsoi, että sen oli tukeuduttava tässä tilanteessa Saksaan ja otettava entistä tiukempi linja suhteessa Neuvostoliiton ja kommunisteihin. Pian tämän valinnan jälkeen kommunistien johtaman ensimmäisen SNS:n toiminta nähtiin vaarallisena uhkana Suomen turvallisuudelle, ja seura lakkautettiin maanpetoksellisena joulun alla 1940.⁸⁵

SNS-1:n myötä syntyi välirauhan aikana myös Kansankulttuuri Oy. Nimen yhtiölle keksi ilmeisesti Mauri Ryömä. Kansankulttuuri Oy perustettiin harjoittamaan muun muassa kustannus- ja julkaisutoimintaa syyskuussa 1940. Ajatus oli syntynyt SNS:n piirissä, kun Suomen hallitus lähinnä EK:n avulla pyrki monin tavoin estämään seuran valistus- ja julkaisutoimintaa. Ajateltiin, että erillisen yhtiön välityksellä julkaisutoiminta olisi helpompaa Suomen viranomaisten harjoittaman sensuurin oloissa. Yhtiön perusti kuusi yksityishenkilöä, joista yksi oli Aimo Rikka. Yksi yhtiön keskeisiä tavoitteita oli alusta lähtien luoda positiivista kuvaa Neuvostoliitosta sekä jakaa tietoa Neuvostoliiton oloista ja kulttuurisaavutuksista. Välirauhan ja jatkosodan poliittisissa oloissa ei Kansankulttuuri Oy:n julkaisutoiminta päässyt vielä alkuun.⁸⁶

Valtaosa SNS:n jäsenistä osallistui jatkosotaan muiden suomalaisten tavoin armeijassa tai kotirintamalla. SNS:n johto ja suuri osa aktiiveista kuitenkin pidätettiin touko–kesäkuussa 1941 ennen jatkosodan alkamista. Tässä yhteydessä vangittiin niin Mauri Ryömä kuin Elvi Sinervokin.

Sihteeri Aimo Rikka onnistui pakoilemaan viranomaisia aina heinäkuulle 1942. Hän ennätti organisoida kommunistien sodanvastaista vastarintaliikettä laatien ja levittäen kirjallisuutta. Hänet tuomittiin aluksi kuolemaan, mutta pitkän oikeudellisen ja poliittisen prosessin jälkeen tuomio muutettiin 1943 elinkautiseksi. Kuolemantuomioita etenkin vakoilusta pantiin kuitenkin edelleen täytäntöön aina jatkosodan loppuun saakka.⁸⁷

Aimo Rikka ja Yrjö Leino olivat kaksi keskeistä kommunistia, jotka johtivat kommunistista toimintaa Suomen hallituksen käymää sotaa vastaan. Yrjö Leinoa ei saatu kiinni. Näiden kahden toverin välillä oli periaatteellisia eroja poliittisesta linjasta. Aimo Rikka edusti internationalistisempaa linjaa, jossa pyrittiin avoimesti sosialismiin, mutta käytännön politiikkaa ja sosialismia ei suoraan kytketty Neuvostoliiton tavoitteisiin. Leino taas sovitti yhteen käytännölliset poliittiset tavoitteet konkreettisesti Neuvostoliiton politiikkaan. Leinon politiikassa ei puhuttu ollenkaan suoraan sosialismista, vaikka hän uskoikin sen voittavan sodan jälkeen. Leinon linja, joka oli tiukasti kytketty Neuvostoliiton

⁸⁵ Rentola 1994, 287–291.

⁸⁶ Kansankulttuuri 1970, 6–9.

⁸⁷ Rinne 2006, 129; Rentola 1994, 401–405, 433–434; Kinnunen 1998, 62–64.

suurvaltapolitiikkaan, voitti. Hänen sodan aikana muotoilemansa julistukset, poliittiset tavoitteet ja reformiehdotukset muodostivat rungon kommunistien sodanjälkeiselle politiikalle.⁸⁸

Monille vasemmistolaista kulttuuriälymyystä edustaville Kiilan jäsenille jatkosotaan osallistuminen Saksan rinnalla Neuvostoliittoa vastaan oli ylitsepääsemätön paikka. Kiilan jäsenistä vain kaksi osallistui jatkosotaan. Toinen heistä oli Pentti Haanpää. Hänkään ei joutunut ikänsä puolesta enää taistelutehtäviin. Arvo Turtiainen ja Raoul Palmgren onnistuivat piileksimään viranomaisia syyskuulle 1942, jolloin heidät vangittiin ja tuomittiin valtiopetoksen suunnittelusta vankilaan. Myös Jarno Pennanen, joka oli jatkosodan alussa väestönsuojelutehtävissä ja Helsingin Sanomien pakinoitsijana, vangittiin.⁸⁹

Välirauhan aikana sosiaalidemokraattisen puolueen oppositioon kuuluneet kansanedustajat eli niin sanotut kuutoset erotettiin Sdp:n jäsenyydestä lokakuussa 1940 ja heidät pidätettiin valtiopetoksen valmistelusta ennen jatkosotaa. Maan alta nousseesta Skp:stä, sotaa ja fasismia vastustaneesta Akateemiseen Sosialistiseen ja Kiilan toimintaan osallistuneesta vasemmistolaisesta kulttuuriälymyydestä ja kuutosista muodostui jatkosodan jälkeen perustettu Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (Skdl).⁹⁰

⁸⁸ Rentola 1994, 385–386, 397–340.

⁸⁹ Rinne 2006, 124–125, 128; Rentola 1994, 336, 406, 431.

⁹⁰ Rinne 2006, 123; Rentola 1994, 474–475, 495–497.

III MEFODI VASEMMISTOLAISENA SUOMENTAJANA JA TOIMITTAJANA 1944–1947

1. Poliittisen vasemmiston ylösnousemus

Välirauhansopimuksessa syyskuussa 1944 Suomi sitoutui vapauttamaan poliittiset vankinsa; kaikki ne, jotka oli vangittu Skp:n toiminnasta tai muusta myötämielisestä suhtautumisesta Neuvostoliittoon ja toiminnasta Saksan vastaisen liittouman hyväksi. Vasemmistolainen kulttuuriälymystö tunsu kevään riemua syksyllä 1944. Vapautuneita poliittisia vankeja kuten esimerkiksi Raoul Palmgrenia, Elvi Sinervoa, Arvo Turtiaista ja Jarno Pennasta juhliittiin kuin sankareita. Kommunistit ja Sdp:n sotaa vastustanut vasemmistosiipi eli kuutoset saivat täydet poliittiset toimintaoikeudet. Skp pitikin ensimmäiset julkiset esiintymisensä Suomessa jo lokakuussa 1944.⁹¹

SNS:n toimintaa viriteltiin uudelleen heti kun siihen alkoi olla mahdollisuuksia. Lakkautetun SNS-1:n veteraanit alkoivat rakentaa seuran organisaatiota. Heihin liittyi niitä niin sanottuun rauhanoppositioon kuuluneita poliitikkoja, jotka näkivät myönteisen perusasenoitumisen Neuvostoliittoon olevan välttämätön osa Suomen ulkopoliittisen linjan perusteellista muutosta. Porvarillisista poliitikoista tunnetuimpina J.K. Paasikivi ja Urho Kekkonen olivat käynnistämässä Suomi–Neuvostoliitto-Seuraa. SNS:n perustava kokous pidettiin näiden piirien keskinäisten tunnustelujen ja neuvottelujen jälkeen 15.10.1944.⁹²

Seura pyrki joukkokokousten, julkilausumien, julkaisujen, juhlien, kulttuurivaihdon ja vierailujen avulla vilpittömien, luottamuksellisten naapurisuhteiden luomiseen Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Seuran tavoitteet olivat lähellä Skdl:ksi järjestäytyneen poliittisen vasemmiston tavoitteita. Tavoitteena oli ”demokratian täydellinen toteuttaminen” tilanteessa, jossa Suomi ”Neuvostoliiton sotavoimien avulla” oli päässyt irtautumaan Saksan ”demokraattisen maailman vastaisesta taistelusta”. Käytännössä SNS keskittyi vuosina 1944–1946 lähinnä välirauhansopimuksen täytäntöönpanoon ja tinkimättömään noudattamiseen.⁹³

SNS:n äänenkannattajaksi perustettiin syksyllä 1944 *SNS/Kansan Sanomat*. Lehden ensimmäinen päätoimittaja oli Mauri Ryömä. Seuraajaksi valittiin Paavo Kivikoski.

⁹¹ Rentola 1994, 462–463, 473–474.

⁹² Kinnunen 1998, 72–79.

⁹³ Kinnunen 1998, 81.

SNS:ään onnistuttiin rekrytoimaan myös parempia suhteita itänaapuriiin kannattaneita porvareita. Silti SNS palveli etenkin lehtensä välityksellä Skp:n poliittisia tavoitteita. Skp:n korkeimmassa elimessä puoluetoimikunnassa keskusteltiin SNS:n asioista. Se antoi SNS:n johdolle myös ohjeita, jotka koskivat lehteä ja sen toimittajia.⁹⁴ Mauri Ryömän ja Paavo Kivikosken päätoimittajakausilla lehti oli sanomalehden näköinen ja tapainen. Se otti kantaa ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin. Levikki oli korkeimmillaan 40 000.⁹⁵

Kuukausi SNS:n perustamisen jälkeen pidettiin laajan vasemmistolaisen yhteistoimintajärjestön Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (Skdl) perustava kokous 29.10.1944. Kommunistien lisäksi perustamisessa oli mukana muiden muassa ASS:sta tuttuja sosialisteja sekä Sdp:n vasemmisto-opposition muodostaneet kuutoset. Skdl:stä pyrittiin tekemään mahdollisimman laajapohjainen ”demokraattisten voimien” joukkojärjestö, ja aluksi se pyrkiin esiintymään yleisvasemmistolaisin ja jopa yleisdemokraattisin, sodan ja fasismin vastaisin tunnuksin. Tämä oli eritoten Neuvostoliiton ja Skp:n intressi tuossa vaiheessa. Idea yhteistyöjärjestöstä syntyi kuitenkin nimenomaan kotimaisten kommunistien keskuudessa eikä suinkaan neuvostoliittolaisten ohjeiden pohjalta.⁹⁶

Käytännössä Skdl:stä ei tullut kovin laajapohjaista järjestöä. Sen vaikutusvaltaisoin jäsenjärjestö oli kaiken aikaa Skp, vaikka sen toiminnassa oli aina niitä sosialisteja, jotka eivät syystä toisesta voineet tai halunneet liittyä Skp:n jäseniksi. Lisäksi Skdl:ään kuului useita muitakin järjestöjä. Näin Skdl muodosti kansandemokraattiseksi kutsutun liikkeen. Skp osallistui vaaleihin osana kansandemokraattista liikettä. Vuoden 1945 eduskuntavaaleissa Skdl saavutti neljänneksen eduskuntapaikoista.

Myös kaikki kommunistiset ja vasemmistososialistiset nuorisjärjestöt olivat olleet kiellettyjä 1930-luvulla. Eri-ikäisten nuorten toiminta käynnistyi heti syksyllä 1944 ja omat liitot perustettiin pian. Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto (SDNL) perustettiin vuoden 1945 alussa. Lapsi- ja varhaisnuorisotyötä varten perustettiin oma järjestö kesäkuussa 1945. Sen nimeksi tuli Suomen Demokratian Pioneerien Liitto (SDPL). Myös SDNL:n ja SDPL:n taustalla lankoja pyrki pitämään käsissään Skp.⁹⁷

Ei siis ihme, että vasemmistossa tunnettiin voitonriemua 30-luvun diskriminaation ja vaikeiden sotavuosien jälkeen. Toinen maailmansota päättyi Saksan täydelliseen tappioon ja niin sanottujen demokraattisten maiden liittouman yhtä täydelliseen

⁹⁴ KansA SKP puoluetoimikunnan ptk. 21.10.1944 3§.

⁹⁵ Nevakivi 1996, 212; Kinnunen 1998, 321.

⁹⁶ Haikara 1975, 19–22; Viitanen 1994, 15–17; Nevakivi 1996, 212–213.

⁹⁷ Haikara 1975, 22–28; Viitanen 1994, 26; Ålander 1995, 68–69; Nevakivi 1996, 214.

voittoon. Etenkin suhteessa Neuvostoliiton voittoon ja fasismin tappioon vasemmisto tunsi olevansa voittajan puolella.

2. Suomen ortodoksinen kirkkokunta sodan jälkeen

Jos radikaalissa vasemmistossa tunnettiin iloa ja tulevaisuus näytti valoisaalta, niin samaa ei voida sanoa Suomen ortodoksisessa kirkossa vallinneista mielialoista. Ihmiset olivat evakossa ja aineelliset vahingot valtavia. Ortodoksisuuden ydinalueet olivat jääneet valtaosin Neuvostoliiton puolelle, myös kaikki luostarit: Valamo, Konevitsa, Petsamo ja Lintula.

Sodan päättyessä 1944 vain 11 seurakuntaa pystyi jatkamaan entisillä alueillaan. 18 seurakunnan jäsenet olivat hajallaan ympäri maata, suurin osa sellaisilla paikkakunnilla, joilla ei ollut ortodoksisia pyhäköitä. Kirkkokunnan johto, joka itse oli joutunut siirtymään Sortavalasta Kuopioon, jakoi maan 31 sielunhoitopiiriin ja sijoitti jokaiseen niistä vastuullisen papin, jonka tehtävänä oli huolehtia ortodoksien hengellisistä tarpeista riippumatta siitä, mihin seurakuntaan he kuuluivat. Tämä järjestely oli voimassa vuoden 1949 loppuun.

Jos koko ortodoksien tulevaisuus Suomessa näytti ylipäätään epävarmalta, niin vielä synkemmältä on varmasti näyttänyt luostarien tulevaisuus. Valamon veljestö oli saanut ostettua Heinäveden Papinniemen, jonka lähistölle Palokkiin pääsivät lopulta myös Lintulan sisaret. Konevitsan veljestö osti Keiteleen Hiekan tilan. Tutuksi tulleet, pitkän historian omanneet, loisteliaat luostarinsa menettäneet munkit ja nunnat ikävöivät suuresti entisiä kilvoituspaikkojaan. He joutuivat asumaan ahtaissa oloissa. Jumalanpalvelukset piti toimittaa erittäin vaatimattomissa kirkoiksi kunnostetuissa huoneissa. Ympäristö ja sen asukkaat tuntuivat oudoilta.⁹⁸

Evakkoon joutuneet karjalaiset ortodoksit elättelivät vielä vuosia toiveita pääsystä takaisin kotiseudulle. Samaa muukalaisuutta ja riipivää kaipuuta kokivat myös Valamon ja Konevitsan munkit, jotka tahtoivat takaisin omille luostarisaarilleen. He olivat enimmäkseen venäjänkielisiä. Yhteyden solmiminen Moskovan patriarkaattiin näyttäytyi heille mahdollisuutena päästä kilvoittelemaan kotiin omaan maahansa Valamon saarelle. Myös luostareiden ulkopuolella oli paljon ortodokseja, joille hyvät suhteet Neuvostoliittoon ja siellä toimivaan ortodoksiseen kirkkoon herättivät toiveita kotiin pääsystä.⁹⁹

⁹⁸ Piironen 1993 15, 24–27; Riikonen 2007, 89–91.

⁹⁹ Riikonen 2007, 67–68, 89–93.

Moskovan patriarkaatti vaatikin Suomen ortodokseja palaamaan yhteyteensä ja esitti tulkintansa, että Suomen ja Venäjän ortodoksikirkkojen rukousyhteys oli katkennut. Suomen ortodoksisessa kirkkokunnassa alkoi niin sanottu kanoninen kriisi. Suomen ortodoksista kirkkokuntaa arvosteltiin voimakkaasti suomalaistamisesta ja suoranaisestä luterilaisuudesta.

Leningradin ja Novgorodin hiippakunnan piispa metropoliitta Grigori vieraili Suomessa syys–lokakuussa 1945. Hänen vierailulleen oli tullut valtuutus Moskovan patriarkaatin korkeimmalta mahdolliselta taholta eli patriarkka Alekseilta. Hän oli antanut määräyksen metropoliitta Grigorille matkustaa Suomeen. Neuvostoliiton poliittinen johto oli omalta osaltaan Moskovan patriarkaatin pyrkimysten takana. Tästä syystä myös Neuvostoliiton Helsingin-lähetystö ja sen virkailijat osallistuivat voimakkaasti vierailun toteuttamiseen ja ajoivat sen tavoitteita.¹⁰⁰

Metropoliitta Grigori kävi matkallaan myös molemmissa miesluostareissa eli Heinävedellä ja Keiteleellä. Valamon veljestö oli jo aiemmin oma-aloitteisesti esittänyt paluuta Moskovan äitikirkon helmaan. Sen jäsenet toivoivat pääsevänsä takaisin kotiin Valamon saareen. Myös osa Konevitsan veljestöstä halusi yhdistyä Moskovan patriarkaattiin. Vierailun yhteydessä miesluostarit palasivatkin Moskovan yhteyteen. Juliaaninen kalenteri otettiin taas käyttöön, mikä yhdisti veljestöt. Luostareiden käytännön hoito ja kaitsenta pysyivät kuitenkin Konstantinopolin patriarkaattiin kuuluvan Suomen autonomisen arkkipiispakunnan hallussa. Se oli myös Moskovan patriarkaatin tahto.¹⁰¹

Veljestöjen päätökset liittyä Moskovan patriarkaatin yhteyteen osoittavat kiistatta, että kirkollishallitus oli epäonnistunut yrityksessään kansallistaa luostarit. Venäläinen kirkollinen perintö ja tunne oikeasta kanonisesta suhteesta Venäjän äitikirkkoon oli säilynyt vahvana veljestöjen keskuudessa.¹⁰²

3. Mefodin tilanne

Kersantti Lehmonen kotiutettiin tehtävistään marraskuun 6. päivänä 1944. Hänen palveluksiaan kaatuneiden huollossa tarvittiin vielä jatkosodan jälkeenkin, sillä valtaosa Suomen armeijasta oli jo kotiutettu aiemmin. Lapin sodan loppuun saakka kersantti Lehmonen ei sentään joutunut siviiliin pääsyä odottamaan.¹⁰³

¹⁰⁰ Riikonen 2007, 73–74.

¹⁰¹ Riikonen 2007, 73–78, 89–91.

¹⁰² Riikonen 2007, 95.

¹⁰³ KA PV:n kantakortisto Matti Lehmosen kantakortti.

Kun kersantti Lehmonen oli taas enää vain munkki Mefodi, hän ei kuitenkaan palannut suoraan luostariin, kuten hänen olisi pitänyt, vaan vietti aikaa sukulaistensa luona ympäri Suomea. Heistä monia hän ei ollut tavannut yli viiteentoista vuoteen. Mefodi saapui Keiteleelle Konevitsan luostariin 26.2.1945. Hän oli siis nelisen kuukautta teillä tietämättömillä kotiuttamisensa jälkeen.¹⁰⁴

Munkki on luopunut periaatteessa kaikista maallisista siteistään viimeistään silloin, kun hän on ottanut munkin vihkimyksen, mutta munkki Mefodi ei ole ollut varmastikaan ainoa munkki kirkon historian aikana, jolla on tämän sisäistämässä ollut vaikeuksia. Mefodi tiedusteli ennen siviiliin pääsyään kirjeessä Konevitsan luostarilta mahdollisuutta asettua munkiksi sen yhteyteen. Luostari puolestaan kääntyi asiassa lokakuussa 1944 Valamon luostarin johtajan puoleen, joka antoi siihen suostumuksensa. Heinäveden Papinniemessä vallitsi tilanahtaus.¹⁰⁵

On myös oletettavaa, että Mefodi tapasi muitakin ihmisiä kuin sukulaisiaan. Vuonna 1945 ilmestyi niin monta hänen suomentamaansa teosta, että on ilmiselvää, että hän oli solminut kaunokirjallisuuden kääntämiseen liittyviä kontakteja näiden neljän kuukauden aikana. Käännöstöiden kautta muodostuivat mahdollisesti myös kontaktit SNS-seuraan ja poliittiseen vasemmistoon. Lähteiden nojalla on kuitenkin mahdotonta saada tästä varmuutta.

Mefodi oli kuulunut vuodesta 1938 lähtien koko ajan virallisesti Valamon luostarin veljestöön, johon myös Petsamon luostarin veljestö oli nyt liitetty. Hän muistelikin vuosikymmeniä myöhemmin olleensa heti sodan jälkeen lyhyen aikaa Heinäveden Papinniemessä, minne Valamon ja pääosin myös Petsamon munkit olivat siirtyneet kilvoittelemaan. Valamon arkistojen ja Mefodin vuonna 1945 arkkipiispalle antaman selonteon nojalla on kuitenkin kiistatonta, että Mefodi ei asettunut asumaan Papinniemeen. Mikäli Mefodi olisi asunut edes jonkin aikaa Papinniemessä, hän olisi varmasti itse maininnut arkkipiispalle siitä, koska se olisi ollut häneltä toivottua käytöstä. On kuitenkin mahdollista ja jopa todennäköistä, että hän jossakin vaiheessa piipahti Papinniemessä tapaamassa munkkiveljiään, mutta ei asettunut asumaan sinne.¹⁰⁶

Joka tapauksessa on varmaa, että Mefodi saapui Keiteleelle Hiekan tilalle siirrettyyn Konevitsan luostariin 26.2.1945. Valamon ja Konevitsan luostareiden

¹⁰⁴ VLA Ea:108/3/1945 Munkki Mefodi igumeeni Haritonille 9.5.1945.

¹⁰⁵ VLA Ea:107/3/1944 Igumeeni Hariton Arkkipiispa Hermanille 30.10.1944; Tuura 1991.

¹⁰⁶ VLA Ea:113/3/1950 Igumeeni Jeronim arkkipiispa Hermanille päiväämätön; SOAKA Fa4/1945 Mefodi arkkipiispa Hermanille 9.5.1945.

igumeenien suostumuksen lisäksi myös arkkipiispa antoi luvan Mefodin asua toistaiseksi Konevitsan luostarissa.¹⁰⁷

4. Munkki venäjänkielisen kaunokirjallisuuden kääntäjänä

Asuessaan Keiteleellä Konevitsan luostarissa Mefodi käänsi kirjallisuutta suomeksi. Hän jatkoi suomentamistyötä myös muutettuaan Helsinkiin syksyllä 1945. Hän suomensi ainakin Anton Tšehovin *Valittuja kertomuksia ja novelleja* kahtena osana sekä Ilja Ehrenburgin vasta alkukielelläkin ilmestyneen kolmiosainen romaanin *Pariisin kukistuminen* asuessaan Konevitsan luostarissa 1945. Teokset ilmestyivät Kustannusosakeyhtiö Smian julkaisemina vuonna 1945. Lehmonen on voinut paitsi sopia näiden kirjojen kääntämisestä myös aloittaa työn ennen Keiteleelle saapumista. Mitä kuuliaisuustehtäviä munkki Mefodilla on Konevitsan luostarissa mahdollisesti ollutkin, hän on joka tapauksessa käyttänyt paljon aikaa käännöstyöhön asuessaan Hiekassa.¹⁰⁸

Matti Lehmosen eli munkki Mefodi käänösarakka oli nimittäin melkoinen. Hänen on täytynyt kääntää melkoisella päivävauhdilla, koska hänen suomentamansa kaksiosainen valikoima Tšehovin kertomuksia ja novelleja käsitti yhteensä lähes 800 sivua. *Valittuja kertomuksia ja novelleja I* sisältää novelleja 41 kappaletta. *Valittuja kertomuksia ja novelleja II* puolestaan on sivumäärältään ykkösosaa laajempi ja sisältää hieman pitempää proosaa yhteensä 12 kertomusta. Vuonna 1945 Smia julkaisi kahtena niteenä neuvostokirjailija Ilja Ehrenburgin romaanitrilogian *Pariisin kukistuminen*. Sillä oli yhteismittaa myös noin 800 sivua.¹⁰⁹

Suomen itsenäistymisen jälkeisinä vuosikymmeninä venäläisen kirjallisuuden suomentaminen oli ollut vähäistä. Edes venäläisen kirjallisuuden klassikoista ei ilmestynyt 1920- ja 1930-luvulla juurikaan uusia käännöksiä. Sodan lopputuloksen myötä oli kuitenkin ruvettava rakentamaan myös kulttuurisuhteita itäiseen naapuriin. Näin myös neuvostokirjallisuuden kääntäminen tuli ajankohtaiseksi. Niinpä heti sodan jälkeen, vuosina 1945–1947, ilmestyi suomeksi erittäin runsaasti venäjänkielistä kirjallisuutta – sekä klassikoita että uudempaa neuvostoajan kirjallisuutta.¹¹⁰

¹⁰⁷ MMA KLA II Da:1 Luostarin johtaja igumeeni Pietari Arkkipiispa Hermanille 10.4.1945; KLA Ea:1 Ylidiakoni L Kasanko Konevitsan luostarin Johtajalle 16.4.1945 ja 4.5.1945.

¹⁰⁸ <https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchAdvanced> Kustantajahaku Smia 18.2.2015.

¹⁰⁹ https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FI Tekijähaku Lehmonen Matti. 18.2. 2015; Hellman (toim.) 2008, 67–69.

¹¹⁰ Helleman 1968, 61.

Tuohon aikaan ei kuitenkaan ollut juurikaan käytettävissä ammattisuomentajia, jotka olisivat päätoimenaan tehneet käännöstyötä. Jos kääntäjä ei ollut joku jo entuudestaan kuuluisa kirjallisuusihminen, hän pysyi täysin syrjässä ja huomaamattomana. Ala oli järjestäytymätön. Tekijänoikeussuoja ei ulottunut käännöksiin. Elintärkeää kulttuurityötä tehtiin useimmiten enemmän harrastuksesta ja rakkaudesta kirjallisuuteen kuin kääntämisestä saatavan vähäisen taloudellisen korvauksen vuoksi.¹¹¹

Kun kaikki tämä otetaan huomioon, venäjän kielen hyvin hallitseva munkki alkoi tuntua – jos ei sentään todennäköiseltä niin kuitenkin – mahdolliselta venäläisen kirjallisuuden suomentajalta sodanjälkeisessä tilanteessa, jossa vaikutusvaltaiset ja laajat kansalaispiirit näkivät tärkeäksi saada venäläistä kirjallisuutta nopeasti suomennettua. Munkki Mefodilla oli elatuksensa luostarissa, ja tuskinpa hän muutenkaan olisi ollut vaatimassa työstään suuria palkkioita. Paitsi kielitaitoa Mefodin valikoituminen suomentajaksi edellytti lisäksi levotonta ja liikkuvaa munkkielämän rajoja venyttänyttä elämää. Ilman sitä kontaktien syntyminen kulttuuripiireihin olisi ollut mahdotonta.

Kustannusosakeyhtiö Smia julkaisi vuosina 1942–1946 yhteensä 43 teosta. Yhtiö aloitti toimintansa sodan aikana, ja sen taustahahmona oli ilmeisesti Klaus U. Suomela. Hän teki elämäntyönsä lähinnä liikuntakulttuurin alalla. Hän oli Helsingin kasvatusopillisen korkeakoulun voimistelun lehtori, joka kirjoitti oppikirjoja voimistelusta ja urheilun historiasta. Lisäksi hän kirjoitti runoja, näytelmiä ja romaanin, joka oli ensimmäinen Smian julkaisema teos. Lisäksi Smia julkaisi heti seuraavana vuonna 1943 Klaus U. Suomelan kirjoittaman hierontaoppaan.¹¹²

Klaus U. Suomela oli niitä porvarillisia suomalaisia, jotka pystyivät mukautumaan nopeasti sodan jälkeen muuttuneeseen tilanteeseen. Hän oli ollut aktiivinen suojeluskuntalainen, mutta jatkosodan jälkeen tämä urheilu-, kulttuuri- ja järjestömieheksi oli aktiivisesti mukana Suomi – Neuvostoliitto-seuran toiminnassa heti syksyllä 1944. Hänet valittiin marraskuussa 1944 SNS:n urheilu- ja retkeilytoimikunnan puheenjohtajaksi.¹¹³

Kustannusosakeyhtiö Smia vastasikin omalta osaltaan venäjänkielisen kirjallisuuden suomentamisesta. Smia julkaisi vuosina 1944–1946 kaikkiaan 16 nidettä venäjänkielistä kirjallisuutta, esimerkiksi Mihail Solohovin romaanitrilogian *Hiljaa virtaa Don*. Smian julkaisu oli teoksen ensimmäinen suomennos. Kustantamo julkaisi sen nimellä *Hiljainen Don*, joka onkin teoksen nimen sanatarkka suomennos. Kustannusosakeyhtiö Smian toiminta ei kuitenkaan ollut liiketaloudellisesti kannattavaa. Talousvaikeuksissaan se

¹¹¹ Helleman 1968, 66–67.

¹¹² <https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchAdvanced> Kustantajahaku Smia 18.2.2015.

¹¹³ Kinnunen 1998, 253, 258.

kääntyi SNS:n puoleen ja tarjosi osakkeitaan SNS:lle helpottaakseen luotonsaantiaan. Kun tämä tarjous hylättiin SNS:n puhemiehistössä, Smia kirjavarastoaan vastaan pyysi lainaa SNS:ltä. Kustannusosakeyhtiö Smia lopetti toimintansa. Yhtiön konkurssipesästä kirjoja lunasti etenkin Kansankulttuuri Oy.¹¹⁴

SNS:n puhemiehistöllä ei ollut intressiä sitoa itseään Smian kannattamattomaan liiketoimintaan. SNS:n hallituksen nimi oli neuvostotyylisesti puhemiehistö. Kustannusalalle oli tullut poliittisen vasemmiston omia, uutta ulkopoliittista suuntausta kannattavia kustantajia kuten esimerkiksi Kansankulttuuri Oy ja Tammi Oy. Nämä kaksi kustantajaa käyttivät Smian konkurssin jälkeen Mefodin palveluksia kirjallisuuden kääntämisessä. Vastaperustettu kustannusyhtiö Tammi Oy antoi omalta osaltaan panoksensa sodanjälkeiseen venäläisen kirjallisuuden kustantamisbuumiin. Vuoteen 1948 mennessä Tammen kustantamana julkaistiin peräti 16 teosta venäläistä kirjallisuutta, joten sekin tarvitsi kipeästi suomentajia.¹¹⁵

Vuonna 1946 Matti Lehmonen käänsi kustannusosakeyhtiö Tammelle venäjistä suomeksi kaksi venäläistä klassikkoromaania. Hän suomensi Leo Tolstoin kaukasialaisaiheisen romaanin *Hadži-Murat* ja Ivan Turgenjevin romaanin *Savua*. Molemmat romaanit olivat uudelleensuomennoksia. Ne oli suomennettu jo kertaalleen vuosikymmeniä aiemmin.¹¹⁶ Turgenjevin romaani kuvaili voimakkaasti sitä käymistilaa, jossa sivistyneistö oli elänyt vuosikymmeniä ennen vallankumousta. Tästä Lehmosen suomentamasta romaanista Tammi julkaisi uuden painoksen vielä vuonna 1981.¹¹⁷

5. Irti munkkiudesta

Konevitsan luostarin arkistojen perusteella voidaan sanoa, että vielä syyskuussa 1945 Mefodi oli Keiteleen Hiekassa. Hän todisti silloin oikeaksi Konevitsan luostarin asiakirjoja Hiekassa, ja hänet mainitaan ruokakuntaan kuuluvana.¹¹⁸ Konevitsan luostarin vuoden 1945 toimintakertomuksessa todetaan nimeltä mainitsemattoman Valamon munkin asuneen luostarissa huhtikuun alusta lähtien ja sitten poistuneen luostarista 30.9.1945.¹¹⁹

¹¹⁴ KA SNSA Cd puhemiehistön ptk. 17.2.1946; 28.6.1946.

¹¹⁵ KK Kustannusosakeyhtiö Tammen esite ”Venäläistä kirjallisuutta” vuodelta 1948.

¹¹⁶ Hellman (toim.) 2008, 311, 339.

¹¹⁷ KK Kustannusosakeyhtiö Tammen esite ”Venäläistä kirjallisuutta” vuodelta 1948.

https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FI Tekijähaku Lehmonen Matti.18.2.2015.

¹¹⁸ MMA KLA II Da:1 Sotavahinkoarvio; Vilja- ja perunavaraus 9/1945.

¹¹⁹ MMA KLA II Cb:1 Vuosikertomus 1945.

Ei ole täyttä varmuutta, ketä tässä yhteydessä tarkoitettiin, Mefodia toimintakertomus ei mainitse nimeltä missään yhteydessä. Mefodi saapui Keiteleelle siis jo helmikuun lopussa 1945, mutta hän sai virallisen luvan asua Konevitsan luostarissa juuri huhtikuun kuluessa. Jos maininnalla viitataan Mefodiin, hänen voidaan todeta poistuneen Keiteleeltä syyskuun lopussa 1945.

Joka tapauksessa on varmaa, että syksyn 1945 aikana Mefodi jätti luostarielämän ja muutti Helsinkiin. Joulukuun alussa 1945 Mefodi kirjoitti Helsingistä Valamon luostarin igumeenille Haritonille ja pyysi eroa Valamon veljestön jäsenyydestä. Hän pyysi myös, että hänelle myönnettäisiin muuttokirja siviilihenkilönä Helsingin kreikkalaiskatoliseen seurakuntaan.¹²⁰

Mefodi siis suomensi venäläistä kaunokirjallisuutta Konevitsan luostarissa Keiteleellä. Ennen pitkää käännöstyö luostarissa kävi kuitenkin hänelle mahdottomaksi. Kaunokirjallisuuden ja etenkin poliittisesti orientoituneen neuvostokirjallisuuden suomentamista olisi ollut vaikea yhdistää luostarielämään ja sen päämääriin.

Valamon luostarin johtokunta käsitteli asian nopeasti, ja päätti suosittaa arkkipiispalle, että Mefodin luopumiseen munkkisäädystä suostuttaisiin. Arkkipiispan päätöksellä Mefodi erotettiin Valamon luostarin veljestöstä joulukuun 18. päivänä 1945. Matti Lehmonen ei ollut enää virallisestikaan Valamon luostarseurakunnan jäsen, vaan hänet siirrettiin kirjoille Helsingin kreikkalaiskatoliseen seurakuntaan.¹²¹

Mefodi oli katkera siitä, että luostarissa ei annettu arvoa henkiselle työlle. Hänen kokemuksensa mukaan kuuliaisustehtäviin ei sijoitettu kykyjen mukaan. Hän totesi, että entisenä toisuskoisena hänen oli ollut vaikea hyväksyä tätä. Niinpä munkki Mefodi ilmoitti suoraan, että häneltä puuttui ehdoton kuuliaisuus.¹²²

Toinen syy, jonka Mefodi esitti munkkiudesta luopumiselle, oli poliittinen. Käynnissä olevan yhteiskunnallisen kehityksen Mefodi näki ”valtavana”. Siksi hän halusi olla mukana ”kamppailussa, jota käydään uuden demokratian ja ihmiskunnan vapauden puolesta”. Tähän kamppailuun hän aikoi osallistua suomentamalla neuvostokirjallisuutta. Koska tätäkään kirjallista työtä ei voinut täysipainoisesti tehdä luostarissa, Mefodi katsoi eroamisen välttämättömäksi.¹²³

Mefodi siis yhdisti neuvostokirjallisuuden suomentamisen laajempaan yhteiskunnalliseen kamppailuun. Hän oli aivan oikeassa. Neuvostokirjallisuuden

¹²⁰ SOAKA Fa: 4 Valamon luostarin johtokunta arkkipiispalle 10.12.1945.

¹²¹ VLA Ea:108/3/1945 Ylidiakoni L. Kasanko Valamon luostarin johtajalle 27.12.1945; igumeeni Hariton Helsingin kr.kat. seurakunnan virastolle 31.12.1945.

¹²² VLA Ea:108/3/1945 Munkki Mefodij igumeeni Haritonille päiväämätön.

¹²³ VLA Ea:108/3/1945 Munkki Mefodij igumeeni Haritonille päiväämätön.

suomentaminen ei ollut pelkästään puolueetonta kulttuuritoimintaa, jonka tarkoituksena olisi ollut vain tuottaa sivistynyttä ajanvietettä lukijoille. Kaikella Kansankulttuuri Oy:n julkaisutoiminnalla oli poliittiset ja ideologiset tarkoitusperät. Sosialistisen ideologian mukaisella koti- ja ulkomaisella tieto- ja kaunokirjallisuudella oli suuri kysyntä sodan jälkeisessä Suomessa

Munkki Mefodi ilmaisi kirjallisuuden kääntämisen motiivinsa olevan siis nimenomaan yhteiskunnallinen. Hän ei pyrkinyt erottamaan neuvostokirjallisuuden suomentamista poliittisesta toiminnasta riippumattomaksi kulttuuri- ja sivistystyöksi. Päinvastoin hän näki käännöstyön selkeästi omaksi panoksekseen vasemmistolaisessa yhteiskunnallisessa liikkeessä. Kun hän kirjoitti Valamon igumeenille Haritonille haluavansa omalta osaltaan olla mukana kamppailussa, jota käytiin ”uuden demokratian ja ihmiskunnan vapauden” puolesta, hän tuli – tuskin vahingossa – käyttäneeksi ilmaisua, joka vastasi hyvin Skdl:ksi järjestäytyneen vasemmiston tapaa muotoilla tuohon aikaan tavoitteensa.¹²⁴

Mefodi koki, että hänen lahjansa menisivät hukkaan luostarissa. Munkkina hän oli luopunut etsimästä omaa parastaan ja kunniaansa sekä tehnyt päätöksen omistautua hengelliselle elämälle. Henkisesti munkkiudesta luopuminen edellytti siten varmasti muutakin kuin mahdollisuutta tehdä mielekästä kirjallista työtä. Lehmonen koki, että sodan jälkeen vuonna 1945 oli jotakin tärkeämpää kuin munkki Mefodin Jumalan valtakunnan etsiminen.

Tärkeämpää Lehmoselle tässä vaiheessa oli antaa itsensä Matti Hiljanpoika Lehmosena siihen yhteiskunnalliseen taisteluun, jonka tavoitteena oli pyrkiä sielujen pelastuksen sijasta jonkinlaiseen koko ihmiskuntaa koskettavaan tämänpuoleiseen vapautukseen. Tällainen ajattelu nousi sosialismin ja kommunismin aatteiden pohjalta. Tästä ei kuitenkaan voida tehdä suoraa johtopäätöstä siitä, että Lehmonen olisi missään vaiheessa luopunut kokonaan ortodoksisesta uskostaan ja omaksunut sen tilalle jonkin selkeästi erilaisen maailmankatsomuksen.

Munkin olisi kuitenkin tullut pystyä kiinnittymään siihen luostariin, jossa hänet oli vihitty munkiksi, eikä hän saanut haikailla sieltä muualle. Lehmoselle kuuliainen paikallaan olo ja tyytyminen niihin tehtäviin, jotka annettiin, oli ollut koko ajan hankalaa. Omavaltaisesta Valamon luostarista poistumisesta saatu rangaistus ei ollut pystynyt tätä asiaa muuttamaan, ehkäpä vain päinvastoin. Tämä on voinut aiheuttaa sisäistä vastustusta koko kuuliaisuuden ideaa kohtaan, koska se on väistämättä rangaistuksen myötä liittynyt

¹²⁴ VLA Ea:108/3/1945 Munkki Mefodij igumeeni Haritonille päiväämätön; Haikara 1975, 26.

Lehmosen mielessä hierarkkisiin kirkollisiin valtasuhteisiin, jotka helposti saivat kuuliaisuuden vaatimuksen tuntumaan vapauden riistolta.

Sota muodosti sellaisen poikkeusajan ja kokemuksen nuoren vastaviihtyn munkkivilvoittelijan elämässä, että se oli omiaan vieroittamaan ketä tahansa luostarielämästä. Esimerkiksi pappismunkki Paavali asettui kirkollishallituksen määräyksellä vain kuukaudeksi sodan jälkeen Konevitsan luostariin loppuvuodesta 1944. Sitten hän muutti Joensuuhun ja hoiti aluksi muun muassa Joensuun kanttorin tehtäviä.¹²⁵

Sota ei ollut sallinut nuorten Suomen kansalaisuuden omaavien munkkien omistautua luostarielämälle, vaan suomalainen yhteiskunta oli vaatinut myös munkkien panosta sotaponnisteluissa. Erityisesti kaatuneiden huollossa toimiminen, tuhansien kaatuneiden evakuointi jatkosodan aikana Itä-Karjalassa sai Lehmosen pohtimaan sodan luonnetta ja johdatti häntä yhteiskunnalliseen ajatteluun eritoten kun sota päättyi niin kuin se päättyi. Myös toimittaja ja taidehistorioitsija *Pirjo Hämäläinen* hakee Lehmosen liittymiselle kansandemokraattisen liikkeen toimintaan selityksen sodasta ja eritoten uusista rajoista. Loistokkaat Valamon, Konevitsan, Petsamon ja Lintulan luostarit sekä ortodoksisuuden ydinalueet olivat kaikki jääneet Neuvostoliiton puolelle, joten luostareiden tulevaisuus näytti äärimmäisen synkältä.¹²⁶

Sodan lopulla Mefodi oli jäänyt kiinni henkilötietojensa väärentämisestä. Tämä yhdessä aiempien omavaltaiten Petsamoon ja Tukholmaan lähtöjen kanssa aiheutti sen, että hänen piti selvittää vaiheitaan aina arkkipiispalle saakka. Lehmosen on täytynyt tuntea vuonna 1945 olevansa joka tapauksessa silmätikun roolissa. Sodan jälkeisessä poliittisessa tilanteessa oli käyttöä venäjän kielen hyvin hallitsevalle ja nopeisiin käännöstehtäviin kykenevälle miehelle. Tämä mahdollisuus tehdä kirjallisia töitä osana voimansa tunnossa olevaa yhteiskunnallista liikettä oli sitten laukaisevana tekijänä sille, että maallikon elämä luostarin ulkopuolella alkoi näyttää ainoalta järkevältä vaihtoehdolta

6. Neuvostokirjallisuuden suomentaja

Lehmonen jatkoikin Helsingissä ahkeraa suomennostyötään. Vuonna 1946 ilmestyi kolme hänen suomentamaansa neuvostokirjallisuuden teosta. Nämä olivat Aleksander Kononovin *Kertomuksia Leninistä*, Leonid Leonovin *Velikoshumskin valloitus* ja Maria Prilezhajevan *Tanja Slesareva*. Leonovin *Velikoshumskin valloitus* kertoi puna-armeijan panssarivaunun

¹²⁵ Piironen 1993, 37.

¹²⁶ Hämäläinen 2010.

ja sen miehistön vaiheista Suuressa Isänmaallisessa sodassa eli toisessa maailmansodassa saksalaisia vastaan. Kononov oli neuvostokirjailija, jonka teoksista suurin osa kertoi Leninistä. Prilezhavejan *Tanja Slesareva* on eräänlainen neuvostoliittolainen tyttökirja, ja se kertoi 13–14-vuotiaasta tytöstä toisen maailmansodan aikana.

On myös merkille pantavaa, että juuri Lehmonen suomensi *Kertomuksia Leninistä*, joka on myös eräänlaista hagiografiaa. Se oli nuorille tarkoitettu kertomuskokoelma Leninin eri elämänvaiheista. Ne pyrkivät antamaan nuorille inhimillisen ja läheisen kuvan Leninistä, ”suuresta vallankumousjohtajasta”.¹²⁷ Teokset julkaisi Kansankulttuuri Oy.¹²⁸ Mitään ei kuitenkaan julkaistu puhtaasti kaupallisilla motiiveilla. Kaikella Kansankulttuurin julkaisutoiminnalla oli ennen kaikkea poliittiset ja ideologiset tavoitteet.¹²⁹

Voimakkaan vasemmistolaisen julkisen toiminnan käynnistyttyä syksyllä 1944 Kansankulttuuri Oy täytti selkeän aukon suomalaisessa julkaistutoiminnassa. Kommunistien ja muun radikaalin poliittisen vasemmiston julkinen toiminta edellytti laajaa marxilaisen teorian ja muun yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden julkaisemista. Neuvostoyhteiskunnan saavutusten tunnetuksi tekeminen ja neuvostokirjallisuuden tuominen kirjamarkkinoille oli nyt mahdollista. Se nähtiin välttämättömäksi ja tarpeelliseksi myös radikaalin vasemmiston ulkopuolella.

Tästä syystä Skp:n johtamassa kansandemokraattisessa liikkeessä nähtiin tärkeänä, että Skp:n ja Skdl:n järjestöjen vaikutusvalta oli turvattu Kansankulttuuri Oy:n liiketoiminnassa. Skp:n johto päättikin, että uusia osakkeita merkittäisiin riittävästi Skp:n, SNS:n ja Skdl:n jäsenjärjestöjen nimiin, jotta niiden vaikutusvalta Kansankulttuurissa olisi varmistettu.¹³⁰

Kansankulttuurin piirissä pidettiin tärkeänä sitä, että voitiin julkaista nopeasti juuri päättynyttä sotaa kuvaavaa äskettäin ilmestynyttä neuvostokirjallisuutta suomeksi käännettynä. Vuonna 1970 julkaistussa Kansankulttuurin historiikissa ei Lehmosta mainita erikseen kustannusliikkeen suomentajien joukossa, vaikka siinä vakituisten suomentajien kuten Elvi Sinervon ja Juhani Konkan lisäksi luetellaan muutamia alkuaikojen suomentajia. Toki historiikissa luetellaan useita Lehmosenkin kääntämiä kirjailijoita, hänen kääntämänsä teokset ja myös suomentajan nimi mainitaan loppuosan luettelossa. Niin keskeisenä Lehmosen työtä ei kuitenkaan vuonna 1970 nähty tai haluttu nähdä, että tämä varmasti

¹²⁷ KansA Kansankulttuuri lehtileikkeitä Vapaa Sana 13.4.1946.

¹²⁸ Kansankulttuuri 1970, 54.

¹²⁹ Kansankulttuuri 1970, 6–9.

¹³⁰ KansA SKP puoluetuomikunnan ptk. 13.3.1945, 20.3.1945.

suurelle osalle vasemmistolaisia kulttuuripiirejä varsin tuntemattomaksi jäänyt munkki olisi enää erikseen nostettu esille.¹³¹

Syksyllä 1946 Lehmonen ryhtyi hankkimaan elantoaan myös toimittajan tehtävissä. Siihen liittyneet tehtävät, jotka käsittivät erittäin runsaasti ulkomaisten lehtiartikkelien suomentamista, eivät enää myöhemmin jättäneet niin paljon mahdollisuuksia itsenäisten kaunokirjallisten teosten suomentamiselle.

7. SNS/Kansan Sanomien toimittaja

Välirauhan aikaisen Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran lehti oli ollut nimeltään *Kansan Sanomat*. Kun SNS-seura käynnisti toimintansa jatkosodan jälkeen, se ryhtyi julkaisemaan lehteä uudelleen. *Kansan Sanomien* nimestä ei kokonaan haluttu luopua. Silti myös SNS haluttiin mainita nimessä. Lehden nimi olikin vuoteen 1947 saakka *SNS/Kansan Sanomat*. Vuoden 1947 alusta lehti yksinkertaisti nimensä muotoon *SNS-lehti*.¹³²

Lehden linjassa ja tehtävässä tehtiin muutoksia vuonna 1946. Tarkoituksena oli tehdä siitä entistä selvemmin kulttuurilehti, jossa käytäisiin keskustelua. Tällä linjauksella pyrittiin vetoamaan etenkin sivistyneistöön ja kulttuuripiireihin. Lehden tunnuksiksi otettiin ”Ikkuna uuteen maailmaan”. Keskeiselle sijalle Neuvostoliitosta kertomisessa tuli myös sen kulttuurielämän esille tuominen. Lehden juttujen piti toimia myös SNS:n osastojen, opintokerhojen yms. pohjamateriaalina. Vuonna 1946 lehden levikki oli 15 000 – 16 000 kappaletta.¹³³

Päätoimittaja Paavo Kivikosken siirryttyä Skdl:n palvelukseen päätoimittajaksi etsittiin kommunistisen kaaderin sijaan henkilöä, joka olisi tunnettu kulttuuriälymystön keskuudessa. Olavi Paavolaisen nimi nousi tällöin esille. Myös Klaus U. Suomela haki päätoimittajan paikkaa. Lopulta kuitenkin päädyttiin toukokuussa 1946 kirjailija Jarno Pennaseen, joka oli hakenut tehtävää.¹³⁴

Matti Lehmonen tuli *SNS/Kansan Sanomien* toimittajaksi syyskuussa 1946 Pennasen aloitettua päätoimittajana ja lehden saatua kulttuurilehden painotuksen. On varsin todennäköistä, että Pennanen on ottanut yhteyttä Lehmoseen ja pyytänyt tätä toimitukseen. Hän on kuullut miehestä, joka pystyisi kääntämään nopeasti haastavistakin venäläisistä

¹³¹ Kansankulttuuri 1970, 23–25, 30.

¹³² SNS/Kansan Sanomat 51–52/18.12.1946, SNS-lehti/1947

¹³³ SNS/Kansan Sanomat 23/5.6.1946; Kinnunen 1998, 321.

¹³⁴ KA SNS Cd puhemieshistön ptk. 7.5.1946, 28.5.1946; SNS/Kansan Sanomat 23/5.6.1946.

teksteistä. On toki myös mahdollista, että esimerkiksi Kansankulttuurista on kerrottu Lehmoselle, että hänen taitojaan tarvittaisiin SNS:n työssä.¹³⁵

Lehmosen tehtävänä SNS:n lehdessä oli itsenäisesti valikoida, muokata ja kääntää aineistoa venäläisistä lehdistä. *SNS/Kansan Sanomissa* toimittaja mainittiin tuolloin hyvin harvoin juttujen yhteydessä, mutta voidaan päätellä, että hyvin huomattava osa Neuvostoliittoa käsittelevää ulkomaista aineistoa, jota lehdessä julkaistiin runsaasti Lehmosen työsuhteen aikana, on hänen toimitustyönsä tulosta. Lisäksi hän haastatteli lehteen neuvostoliittolaisia vieraita.

Lehmosen tehtäviin kuului myös erityisen lastenpalstan toimittaminen. Joulukuussa 1946 lehdessä alkoi nimittäin ilmestyä ”Matti-sedän” toimittama ”Lasten ikioma” -palsta. Lehmonen toivoi, että Suomen lapset oppisivat tuntemaan neuvostomaan lapsia, heidän harrastuksiaan ja pyrkimyksiään. Palsta pyrki olemaan interaktiivinen. ”Matti-setä” pyysi lapsia kirjoittamaan, mikä heitä itäisessä naapurimaassa eniten kiinnosti.

Vuonna 1946 alkoi ilmestyä sarja ”Suuria neuvostokertoja”. Tämä sopi hyvin neuvostomyönteisen kulttuurilehden profiiliin. Sarjassa esiteltiin Puškinin ja Tšehovin lisäksi neuvostokirjallisuuden suuria nimiä kuten Gorki, Ehrenburg, Aleksei Tolstoi, Kupriv, Tihonov, Leonov jne. Paitsi että Lehmonen on todennäköisesti osallistunut palstan toimittamiseen, hän on varmasti myös kääntänyt suuren osan teksteistä.¹³⁶

Lehmosen laatimien ja suomentamien artikkeleiden sisällön kuvaamista hankaloittaa se, että jutuissa ei tosiaankaan mainittu useinkaan tekijää eikä suomentajaa. Tämä koskee myös haastatteluja. Se havainto voidaan tehdä, että silloin kun esimerkiksi lehdessä ilmestyneen kaunokirjallisuuden suomentaja mainittiin, se oli aina joku muu kuin Lehmonen. Koko Lehmosen noin puoli vuotta kestäneen toimittajakauden aikana lehti oli leimallisesti kulttuurilehti. Mitä ilmeisimmin eniten työtä vaatinut tehtävä on ollut toimia ulkomaisissa lehdissä olleiden, lähinnä Neuvostoliiton tiedettä ja kulttuuria käsittelevien artikkelien suomentajana. Artikkelin suomentajan persoonaa tärkeämpää on ollut se, että hän kykeni nopeaan käännöstyöhön useista kielistä.

Skp:n kaaderijaostossa arvioitiin keväällä 1947 erikseen Lehmosen työtä SNS:n lehden toimituksessa. Häntä pidettiin kehityskykyisenä. Hänen kerrottiin olleen puoli vuotta lehdessä toimitusharjoittelijana. Vastedes Lehmosen arvioitiin pystyvän vaativiinkin tehtäviin lehden toimittajana. SNS:n lehdessä hänet oli havaittu erinomaiseksi

¹³⁵ Hämäläinen 2010.

¹³⁶ SNS/Kansan Sanomat 49/6.12.1946; 51–52/18.12.1946; SNS-lehti/1947.

sanomalehtikäntäjäksi, joka pystyi kääntämään sujuvasti niin venäjältä, ranskasta kuin ruotsistakin.¹³⁷

Lehmonen oli myös ilmeisen taitava suomen kielen käyttäjä. Päätoimittaja Jarno Pennanen kuvasi hänen suomeaan vivahteikkaaksi. Toimittaja Sirkka Virtasen sairastuttua joulukuussa 1946 Lehmonen hoiti myös toimitussihteerin tehtäviä. Toimitus sijaitsi SNS:n toimistossa. Se oli tilava huoneisto, joka käsitti 13 huonetta kuudennessa kerroksessa. Osoite oli Kaisaniemenkatu 2 b.¹³⁸

Lehmonen palkasta ei ole merkintää SNS:n arkistoissa, mutta jotakin siitä voidaan päätellä. Lehmonen tuskin on heti saanut ammattitaitoisen toimittajan palkkaa, vaan hänelle maksettiin aluksi todennäköisesti toimitusharjoittelijan palkkaa ja työsuhteen loppupuolella mahdollisesti 10 000 mk kuukaudessa. *SNS/Kansan Sanomien* päätoimittaja Pennanen oli saanut neuvoteltua itsellensä varsin suuren palkan. Se oli 20 000 mk. Toimitussihteerin palkka oli 10 000 mk. Skp:n äänenkannattajan Työkansan Sanomien toimittajien palkat olivat syksyllä 1946 vastaavasti 8 000–12 000 mk kuukaudessa.

Se missä Lehmonen asui Konevitsan luostarista poistumisen jälkeen, on varsin epäselvää. Joka tapauksessa on varmaa, että hän muutti Helsinkiin, joka oli hänelle tuttu kaupunki jo vuosilta 1929–1931. Kun hän pyysi eroa Valamon veljestöstä joulukuussa 1945, hän antoi osoitteekseen Helsingin Kalliossa Pitkäsillanranta 7–9 D 119.¹³⁹ Ilmeisesti hän vaihtoi majapaikkaa sen verran usein, että hänestä ei ole jäänyt virallisia osoitemerkintöjä. SNS:llä kuten todettua oli tilava huoneisto toimistonaan. Mahdollisesti Lehmonen vietti myös siellä öitään syksystä 1946 lähtien.

Vakinainen osoite Helsingin kaupungin poliisilaitoksen rekisteristä Lehmoselta löytyy vasta joulukuulta 1946. Silloin hän muutti Aurorankadulle Etu-Töölöön.¹⁴⁰ Myös rahattomuus ja edullisten vuokra-asuntojen puute saattoi hidastaa oman asunnon löytämistä. Asunnon löytyminen Aurorankadulta ajoittuu nimittäin vaiheeseen, jolloin Lehmoselle annettiin myös *SNS/Kansan Sanomien* toimitussihteerin tehtävät. Hän on voinut hyvinkin saada tässä yhteydessä myös palkankorotuksen.

Päätoimittaja Jarno Pennaselle Lehmonen ilmoitti eroavansa lehden toimituksesta viimeistään helmikuussa 1947. Lähtemisen syynä ei ollut raha, mutta Pennanen kysyi, millä palkalla Lehmonen olisi kuitenkin valmis jäämään. Lehmonen vastaus

¹³⁷ VLA Li:2 Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1981 Jarno Pennasen allekirjoittama todistus Helsingissä 28.4.1947; KansA SKP Kaaderijaosto Lehmonen Matti.

¹³⁸ VLA Li:2 Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1981 Jarno Pennasen allekirjoittama todistus Helsingissä 28.4.1947; KA SNS Cd puhemiehistön ptk. 17.12.1946 10 §; Da toimintakertomus vuodelta 1946.

¹³⁹ VLA Ea:108/3/1945 Munkki Mefodij Valamon luostarin Johtajalle Igumeni Haritonille.

¹⁴⁰ HKA Helsingin kaupungin poliisilaitoksen osoiterekisteri.

oli 15 000 mk. Tähän ei SNS:n puhemiehistö suostunut, koska Pennasen mielestä Lehmosen ammattitaidossa oli vielä huomattavia puutteita. Sinänsä Lehmosen palkkavaatimus oli kohtuuden rajoissa, sillä vuoden 1948 talousarviossa toimitussihteerin kuukausipalkaksi budjetoitiin juuri 15 000 mk.¹⁴¹

SNS:n toimintaan ei oltu Skp:n piirissä aina täysin tyytyväisiä. Skp näki SNS:n sinänsä itsenäiseksi, poliittisesti puolueettomaksi järjestöksi, mutta se pyrki varmistamaan oman vaikutusvaltansa järjestössä. Skp:n puolue toimikunnassa käytiin usein keskustelua SNS:n asioista ja joskus sivuttiin myös lehden asioita. Lokakuussa 1946 käydyssä keskustelussa useat puolue toimikunnan jäsenet arvostelivat SNS:n johtoa. Hertta Kuusinen moitti huonoa yhteydenpitoa SNS:ssä työskentelevien Skp:n jäsenten ja puolue johdon välillä. SNS:n toiminnasta puuttui Kuusisen mielestä riittävä suunnitelmallisuus. Tämä merkitsi, että pääsihteerin Aimo Rikan toiminta joutui kritiikin kohteeksi. Skp vaihtoikin Rikan Toivo Karvoseen vuonna 1947 ja Rikka erotettiin myöhemmin puolueesta.¹⁴²

Skp:n linja oli kaiken aikaa se, että SNS sai olla puolueeton sisäpoliittisesti, mutta ei suhteessa Neuvostoliittoon. SNS:n tehtävänä oli taistella Neuvostoliiton puolesta kaikin keinoin, minkä piti näkyä myös lehdessä. Se että SNS-lehdestä oli tullut lähes yksinomaan kulttuurilehti, joka lähinnä esitteli Neuvostoliiton tiedettä ja taidetta, ei vastannut tätä päämäärää.¹⁴³

Lehmosen työhön oltiin tyytyväisiä lehden toimituksessa. Myös Skp:n kaaderijaoston arvio tukee tätä. Lehmosta tehtiin merkintä Skp:n sisäisessä valvonta- ja rekrytointielimessä kevättalvella 1947 hänen siirtyessään Pioneeriliiton töihin. Hänestä ei ole lausuttu mitään negatiivista. Toisaalta hänestä ei löydy luonnekuvausta. Lehmosta voitiin Skp:n mukaan käyttää paitsi toimittajana myös tulkkina. Kielet olivat tällöin suomi, ruotsi, venäjä ja saksa. Skp:n tietojen mukaan Lehmonen oli avustanut tulkkina aiemmin myös ulkoministeriötä. Ei ole syytä epäillä, etteikö myös ulkoministeriö olisi tarvinnut Lehmosen tulkin taitoja vuosina 1945–1946. Skp:n kaaderijaoston papereissa on myös koodimerkintä, joka kertoo Lehmosen osanseen valokuvausta ja latomista.¹⁴⁴

Lehmonen irtisanoutui lehden toimituksesta maaliskuun lopussa 1947. Hän siirtyi uuteen tehtävään. Hän piti myöhemminkin työvereitaan SNS:ssä, sekä päätoimittaja Jarno Pennasta että SNS:n pääsihteerinä Aimo Rikkaa, hienoina ihmisinä.¹⁴⁵

¹⁴¹ KansA SKP:n poliittisen jaoston ptk 18.9.1946 4 §; KA SNSA Cd puhemiehistön ptk 26.2.1946 18 §, 28.5.1946 3 § ja liitteet; SNS Hb SNS-lehden kustannusarvio vuodeksi 1948.

¹⁴² KansA SKP puolue toimikunnan ptk 7.10.1946, 5.9.1947; Leppänen 1994, 727–728.

¹⁴³ KansA SKP puolue toimikunnan ptk 7.10.1946, 5.9.1947.

¹⁴⁴ KansA SKP Kaaderijaosto Lehmonen Matti.

¹⁴⁵ KA SNS Cc keskusjohtokunnan ptk. 1.4.1947; Tuura 1991.

1. Pioneerien lehteen

Lehmosen vielä työskennellessä SNS:n piirissä häntä lähestyttiin SDPL:sta ja pyydettiin pioneerien lehden *Kiurun* toimittajaksi. Mefodi muisteli myöhemmin, että häntä pyysivät *Kiurun* toimittajaksi SDPL:n puheenjohtaja Erkki Roiha ja sihteeri Aila Tiainen. Näiden lisäksi Mefodi muisteli, että pyytäjiin olisi kuulunut Oiva Korhosen, joka oli SDPL:n Uudenmaan piirin toimitsija. Mefodin itsensä mukaan hän siirtyi *SNS-lehdestä Kiuruun* nimenomaan näiden ystäviensä pyynnöstä. Tämän perusteella on luultavaa, että hän tunsi henkilökohtaisesti tämän troikan entuudestaan.¹⁴⁶

Pioneeriliiton kohderyhmänä olivat lapset sekä jo varhaiseen teini-ikään ennättäneet nuoret. Periaateohjelmassa pioneeriliitto oli ilmaissut tarkoitukseensa lasten kasvattamisen demokraattisessa ja kansanvaltaisessa hengessä. Se, miten tämä kasvatustyö oli käytännössä toteutettava, oli usein epäselvää niin liiton luottamushenkilöille kuin myös työntekijöille. Heillä oli kansandemokraattisessa liikkeessä useimmiten liikaa myös muita kuin pioneeriliittoon liittyviä tehtäviä, minkä vuoksi he eivät voineet kovin hyvin keskittyä lasten asioihin.

Varsinaisia ikärajoja SDPL ei ollut toiminnalleen asettanut. Pioneeriosastojen ohjaajille tämä asetti lähes mahdottomia haasteita. Samoihin osastoihin kuului leikki-ikäisiä lapsia ja jo toisenlaista toimintaa kaipaavia nuoria. Pioneerien toiminta keskittyikin etenkin järjestön alkuvaiheessa leikkiin, lauluun ja retkeilyyn, mikä karkotti vanhempia lapsia järjestön toiminnasta. Myös ohjaajapula ja alussa myös rahapula olivat toimintaa hankaloittavia puutteita.¹⁴⁷

SDPL:n liittotoimikunta päätti perustaa lastenlehden vuoden 1946 alussa lähes täydellisestä varattomuudesta huolimatta. Tätä ennen liitolla oli ollut perustamisestaan saakka oma sivu SDNL:n julkaisemassa *Terässä* sekä marraskuusta 1945 lähtien sivu myös Suomen Demokraattisten Naisten Liiton julkaisemassa *Uudessa Naisessa*. Näitä foorumeja pidettiin kuitenkin riittämättöminä. *Kiuru* määritteli itsensä lasten- ja varhaisnuorten lehdeksi. Vuosi 1946 oli lehdelle kuitenkin hyvin hitaan käynnistymisen vuosi. Lehteä julkaistiin yleensä kerran kuukaudessa. *Kiuru* tavoitti aluksi vain pienen osan edes omista jäsenistään. Tilaajamäärä oli vähäinen, vain noin 1 000 ja kovin montaa tuhatta

¹⁴⁶ Tuura 1991; Ålander 82,87, 256.

¹⁴⁷ Ålander 1995, 75–76.

irtonumeroakaan ei saatu myytyä. Pioneerien toiminnassa oli kuitenkin mukana 10 000 lasta.¹⁴⁸

Ongelmaan puututtiinkin SDPL:n päättävissä elimissä. Liittoneuvosto käsitteli loppuvuodesta 1946 laajan alustuksen pohjalta *Kiurun* tilannetta. Alustuksessa painotettiin, kuinka lapsille ja varhaisnuorille suunnattujen sotaisia ja imperialistisia sankareita ihannoivien viihdelehtien tilalle tarvittiin lehtiä, jotka eivät palvelisi puolueettomuuden ja ajanvietteen varjolla taantumuksellisia pyrkimyksiä. Lehden toimittamisessa oli otettava huomioon lasten omat toiveet ja heillä täytyi olla mahdollisuus kirjoittaa lehteen.¹⁴⁹

Alustuksen mukaan suhtautuminen *Kiuruun* oli ollut liikkeen piirissä heikkoa. Lapset eivät monin paikoin tienneet koko lehdestä mitään, eikä sitä aina ollut saatavilla edes pioneerien omissa tilaisuuksissa. Lapset oli saatava ohjaajien opastuksella itse levittämään lehteään. Levikkiorganisaatiota oli muutenkin parannettava. Lehdet eivät enää saisi maata myymättöminä osastojen toimitsijoiden pöydillä. *Kiuru* tuotti tappiota. Tilitykset lehdistä oli vastedes toimitettava perille. Oma lehti, joka tavoittaisi kattavasti jäsenet, nähtiin välttämättömäksi jo pelkästään pioneerien oman ohjelma- ja opintoaineiston välittämisessä.¹⁵⁰

Lehmosen rekrytoiminen *Kiurun* toimittajaksi liittyi siten pyrkimykseen kehittää lehteä ja tehdä siitä kiinnostavampi lasten keskuudessa. SDPL:n työvaliokunta hyväksyi Lehmosen toimittajaksi maaliskuussa 1947. Ensimmäinen numero, jonka toimittaminen oli Lehmosen työtä, ilmestyi huhtikuussa. Virallisesti hän oli Kiurussa lehden toimitussihteeri, mikä merkitsi käytännössä sitä, että hän varsin itsenäisesti vastasi koko lehden toimittamisesta. Liiton puheenjohtaja Erkki Roiha oli kuitenkin vastaava päätoimittaja.¹⁵¹

Kiurun juttuja ei aina ole allekirjoitettu, mutta joskus niiden perässä oli nimikirjaimet M.L. Aloitettuaan lehdessä Lehmonen selosti kesällä 1947 pioneerien kesäleiriä Rusutjärvellä Järvenpään Kiurulassa. Juttu heijasteli sitä tunnelmaa, jota liikkeen parissa koettiin laajemminkin, kun Lehmonen kuvaili elävästi alkukesän aamun kauneutta ja leiripäivän käynnistymistä.

Pioneerit olivat ottaneet paljon esimerkkiä partioliikkeestä. Punavihreän liiton lipunnostossa lapset lauloivat ja lipun noustua salkoon kädet kohosivat

¹⁴⁸ KansA SDPL Cb liittoneuvoston ptk 23.11–24.11.1946, liite 6 Katri Kanervon alustus Katsaus *Kiurun* tilanteeseen; Ålander 1995, 81–82.

¹⁴⁹ KansA SDPL Cb liittoneuvoston ptk 23.11–24.11.1946, 11 §.

¹⁵⁰ KansA SDPL Cb liittoneuvoston ptk 23.11–24.11.1946, liite 6 Katri Kanervon alustus Katsaus *Kiurun* tilanteeseen.

¹⁵¹ KansA SDPLA Cc liittotoimikunnan ptk. 18.3.1947 12 §; *Kiuru* 4/1947; Tuura 1991.

pioneeritervehdykseen. Lehmonen kertoi, kuinka pioneerien ohjaajiksi koulutettavien ja heidän kouluttajiensa katse oli avoin ja rehti. Heidän koko olemuksessaan oli raikasta aamuntuntua. Pioneerin vala kuului: ”Aina valmiit kansan asian puolesta.” Lehmonen kuvaili, kuinka tarmokkaasti leiriläiset kävivät lipunnoston jälkeen työhön. Hän arveli, että näistä pioneeriohjaajista tulisi vielä olemaan korvaamaton apu pioneeritoiminnassa.¹⁵²

Lehmonen jatkoi Kiurun toimittamista tavalla, joka muistutti *SNS-lehden* kulttuuripainotusta. Nyt tämä tietenkin tapahtui pelkästään nuoria lukijoita ajatellen. Hän aloitti nimimerkillä ”Matti-setä” juttusarjan, jossa esiteltiin Itä-Euroopan maita, kansoja ja kulttuureja. Ensimmäisenä vuoron saivat länsislaavit, tšekit, ja myöhemmin näiden läheiset naapurit ja heimolaiset slovakit. Nämä olivat Lehmosen omia esittelyjä noiden kansojen kulttuureista. Kesällä oli vuorossa käännös jutusta, jossa käsiteltiin Mustanmeren rannoilla elävien Neuvostoliiton pioneerien elämää ja toimintaa. Seuraavassa numerossa esiteltiin uusi demokraattinen Puola.¹⁵³

Ulkomaista kertovia juttuja *Kiurussa* ilmestyi tämän jälkeenkin. Lehmonen oli näin omalta osaltaan kasvattamassa vasemmistolaisen nuorison kansainvälistä tietoisuutta. Erityisesti lehdessä esiteltiin Neuvostoliiton lisäksi muodostumassa olleen sosialistisen leirin muita maita. Oli luonnollista, että kommunisteja lähellä olleen järjestön lehdessä esiteltiin uusien syntymässä olleiden sosialististen maiden kulttuuria, historiaa ja ajankohtaista tilannetta. Suomen toivottiin seuraavan näiden esimerkkiä erilaisesta kulttuurista, historiasta ja poliittisesta tilanteesta huolimatta. Muiden sosialismiin siirtyneiden maiden esimerkin tuli rohkaista myös Suomen kasvavaa nuorisoa. Samankaltaisiin internationalistisiin pyrkimyksiin tähtäsivät myös Prahassa pidetyt nuorisofestivaalit.

2. Demokraattisen Nuorison Maailmanliiton nuorisofestivaaleilla

Demokraattisen Nuorison Maailmanliitto (DNML) päätti järjestää ensimmäiset kansainväliset nuorisofestivaalinsa kesällä 1947 Prahassa. Festivaali pidettiin Prahassa 20.7–17.8.1947. Festivaaleille osallistui vain yhdeksän suomalaista, joista yksi oli Matti Lehmonen.

¹⁵² Kiuru 7–8/1947 ”Kesäaamu Rusutjärvellä”, 8.

¹⁵³ SNS/Kansan Sanomat/49/6.12.1946; Kiuru 4/1947, 10; Kiuru 5/1947, 9; 6/1947, 10; 7–8/1947, 11; Vapaa Sana 13.4.1946.

DNML:n synnyn taustalla oli sodan aikana Saksaa vastaan taistelleiden kansojen nuorison parissa virinnyt ajatus kansainvälisestä nuorisjärjestöstä. Ajatus oli johtanut sodan jälkeen DNML:n syntymiseen Lontoossa marraskuussa 1945 pidetyssä nuorisokonferenssissa. Rauhan edistäminen oli luonnollisesti keskeinen ja läheinen pyrkimys sotaan pakotetun nuorison keskuudessa. Järjestö näki itsensä eräänlaisena nuorison Yhdistyneinä kansakuntina.¹⁵⁴

Suomen nuorisjärjestöjen edustajiston (SNE) perustava kokous oli pidetty Helsingissä 1946. SNE oli 47 jäsenjärjestöstä koostunut yhteistyöelin.¹⁵⁵ SNE oli päättänyt perustavassa kokouksessaan liittyä jäseneksi DNML:oon, koska järjestön syntyvaiheissa näytti siltä, että siitä saattaisi tulla hyvinkin laaja kansainvälinen nuorisofoorumi. Niinpä suomalaisista porvarillisista nuorisjärjestöistä oli tuntunut sietämättömältä, että vain kommunistit ja heitä lähellä olevat järjestöt edustaisivat Suomen nuorisoa. Kansainvälisen järjestön kautta oli mahdollista kehittää suomalaisen nuorison suhteita sodan voittajavaltioihin. Kansandemokraateille toiminta oli osa fasismin vastaista kamppailua, joka oli keskeistä koko kansandemokraattisen liikkeen itseymmärrykselle.¹⁵⁶

Festivaalilla oli yhteensä 79 000 osanottajaa, jotka edustivat kaikkiaan 73:a eri maata.¹⁵⁷ Suomalaisista SNE:n virallisina edustajina oli kaksi henkilöä, samoin Suomen ylioppilaskuntien liitto (SYL) lähetti kaksi edustajaa. Muut viisi edustivat kansandemokraattisia järjestöjä. Suomen Demokratian Pioneerien Liitolla ei ilmeisesti ollut virallista edustajaa, vaan Matti Lehmonen edusti Suomen Demokraattista Nuorisoliittoa.¹⁵⁸

Pohdittaessa sitä, miksi juuri Lehmonen valittiin harvalukaiseen delegaatioon, kiinnittyy huomio siihen, että hän pystyi toimimaan tulkkina saksan ja venäjän kielen taitoisten ihmisten kanssa käytävissä keskusteluissa. Lehmonen on varmasti itsekin ollut innoissaan mahdollisuudesta matkustaa Prahaan tilanteessa, jossa moni halukas ei voinut matkustaa festivaaleille.¹⁵⁹ Edellisen kerran hän oli ollut Tšekkoslovakiassa luostarissa 1930-luvulla ja oppinut silloin myös tšekin kieltä. Nyt häntä tarvittiin poliittisiin tarkoituksiin. Hän osasi myös ottaa kelvollisia valokuvia. Valokuvia festivaalimatkalta löytyy hänen Valamon arkistossa säilytettävästä yksityisalbumistaankin.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Viitanen 1994, 103–109.

¹⁵⁵ KA SNE Dc SNE:n toimintakertomus v. 1946, 1–3, SNE:n toimintakertomus v. 1947, 1–2.

¹⁵⁶ Viitanen 1994, 112–113.

¹⁵⁷ KA SNE Dc SNE:n toimintakertomus v. 1947, 10–11.

¹⁵⁸ KA SNE Dc SNE:n toimintakertomus v. 1947; Viitanen 1994, 119.

¹⁵⁹ KansA SKP:n kaaderijaosto Lehmonen, Matti; Viitanen 1994, 119.

¹⁶⁰ VLA Pappismunkki Mefodin jäämistö, valokuva-albumi.

Lehmonen matkusti Prahaan junalla Ruotsin ja Puolan kautta kolmen hengen seurueessa, johon kuului myös Ele Alenius, josta myöhemmin tuli Skdl:n puheenjohtaja.¹⁶¹ Vaikka suomalaisia osallistujia oli vain pieni joukko, muodostui heidän matkastaan osallistujille ikimuistoinen tapahtuma. Sodalta säästyneen Ruotsin vaurauden jälkeen matkalaisia kohtasi järkyttäviä näkyjä raunioina olevasta Puolasta. Näihin oli mahdollisuus tutustua taukopaikoilla tai pitämällä ovea auki, sillä junamatka läpi Puolan tehtiin tavaravaunussa.

Festivaalilla huokui kansainvälinen ilmapiiri. Uskoa sodanjälkeisen Euroopan tulevaisuuteen loi rauhantahtoinen ystävyys henki, joka vallitsi niin vieraiden kesken kuin kohtasi heitä paikallisten asukkaiden taholta.¹⁶² Praha, toisin kuin monet Euroopan vanhat kulttuurikaupungit, oli selviytynyt sodasta lähes vahingoittumattomana. Sen keskeinen sijainti Euroopassa oli myös painava peruste. Prahaan oli hyvät kulkuyhteydet kaikkialta Euroopasta. Tšekkoslovakian poliittinen suunta ei ollut vielä vuonna 1947 ratkennut, joten festivaalilla pystyttiin myös vahvistamaan kommunistien johtamaa Tšekkoslovakian kansanrintamahallitusta.¹⁶³

Festivaalin tunnelmaa nosti se, että festivaalin järjestämisen aikaan kylmän sodan rintamat olivat vasta hahmottumassa. Tosin ne olivat jo hyvää vauhtia muodostumassa. Osa läntisistä nuoriso- ja ylioppilasjärjestöistä boikotoi festivaalia, mutta kylmä sota ei vielä sanottavammin häirinyt tunnelmaa. Festivaali päinvastoin loi toivoa blokkirajat ylittävästä rauhan ja ystävyys hengestä. Kuvaavaa on festivaalilla muodostunut lentävä lause: ”Festivaali avasi rautaesiripun.”¹⁶⁴

Jo festivaalilla osa läntisistä osanottajista suhtautui varauksellisesti Neuvostoliiton aktiivisuuteen. Varauksellinen suhtautuminen passivoi heitä, minkä johdosta Neuvostoliiton vaikutusvalta kasvoi entisestään. Pian festivaaliin jälkeen kylmä sota pääsi kunnolla käyntiin ja DNML jäi yksistään kommunistien ja heidän lähimpien yhteistyökumppaneidensa järjestöksi. Sodan jälkeisen hyvän tahdon kuoleminen tuhosi toivon nuorison yhtenäisyydestä.¹⁶⁵

Myös SNE erosi DNML:n jäsenyydestä jo seuraavana talvena. Kansandemokraattisille nuorisojärjestöille tämä oli merkittävä poliittinen takaisku. Euroopan nuorisoa laajalti yhdistänyt ilo rauhasta ei kyennyt enää tämän jälkeen ylittämään

¹⁶¹ Haikara 1975, 277.

¹⁶² Viitanen 1994, 120.

¹⁶³ Viitanen 1994, 117–119.

¹⁶⁴ KansA Suomen festivaalilyhdistys DF Historiikit Praha 1947; Krekola 2012, 13–14.

¹⁶⁵ Krekola 2013, 13–14.

samalla tavalla poliittisia blokkirajoja. Tämä asetti myös rajat kansandemokraattisten nuorisjärjestöjen vaikutusmahdollisuuksille.¹⁶⁶

Prahan matkan jälkeen SDPL:n edustajakokouksen valitsema liittoneuvosto valitsi toveri Lehmosen liittotoimikuntaan. Samassa liittoneuvoston kokouksessa, jossa hänet valittiin liittotoimikuntaan, hän selosti myös Praha-matkaansa eli nuorisofestivaalien kokemuksia.¹⁶⁷

Lehmonen osallistui liittotoimikunnan kokoukseen ensimmäistä kertaa 16.9.1947. Hän toimi kokouksen sihteerinä. Lehmonen oli liittotoimikunnan sihteeri huhtikuuhun 1949 saakka. Vain kerran hän oli poissa kokouksesta maaliskuussa 1949. Hänet luettiin myös liiton palkallisten toimitsijoiden joukkoon.¹⁶⁸

3. Matti-setä – Kiurun toimitustyötä

Nimimerkki ”Matti-setä” oli esittäytynyt jo lasten kirjepalstan ylläpitäjänä *SNS-lehdessä*.¹⁶⁹ Myös pioneeriliitossa nähtiin tärkeänä toimivan kirjelaatikon merkitys, jotta lapset kokisivat lehden omakseen. Lehmonen ryhtyi toimeen ja niinpä Kiurussa alkoi ilmestyä toukokuussa 1947 ikioma lasten kirjelaatikko, joka vuoden 1948 alussa otsikoitiinkin toimittajansa mukaan ”Matti-sedän kirjelaatikoksi”. Kirjelaatikko ilmestyi aina vuoden 1949 viidenteen numeroon saakka tämännimisenä.

Kirjelaatikossa julkaistiin pioneerien toiminnassa mukana olevien lasten ja varhaisnuorten kirjeitä. Niissä lapset kertoivat omasta itsestään ja pioneeriosastonsa toiminnasta. Lasten nimiä lehdessä ei julkaistu, vaan kirjoitusten perässä oli joko kirjoittajan etunimi tai hänen käyttämänsä nimimerkki. Kuitenkin esimerkiksi kansakoululaiset ”Veli Vikkelä” ja ”Pietarsaaren tyttö” lähettivät valokuvan itsestään ja ne julkaistiin lehdessä. ”Matti-sedän kirjelaatikkoon” kirjoittaneiden ikä vaihteli kansakoulun alaluokilta 13–14-vuotiaisiin.¹⁷⁰

Useimmat pääkirjoitukset lehden alussa kevästä 1947 kevääseen 1949 olivat Lehmosen laatimia: ne oli allekirjoitettu joko nimikirjaimilla M.L. tai nimimerkillä ”Matti-setä”. Teemat eivät olleet yksistään Lehmosen valitsemia, vaan liittyivät pioneerien

¹⁶⁶ Viitanen 1994, 123–124.

¹⁶⁷ KansA SDPL Cb liittoneuvoston ptk. 6–7.9.1947 10 §, 19 §.

¹⁶⁸ KansA SDPL Cc liittotoimikunnan pöytäkirjat 1947–1949; Cd Toimintakertomus 1.9.1947–31.8.1948, 1–2.

¹⁶⁹ SNS-lehti 49/6.12.1946 ”Lasten ikioma-palsta”.

¹⁷⁰ Kiuru 5/1947, 17, 19; 1/1948; 5/1949, 17–18.

kasvatukseen ja seurailivat kansandemokraattisen liikkeen esille nostamia teemoja. Tämä käy selville esimerkiksi, kun Lehmonen helmikuussa Kalevalan päivän alla pääkirjoituksessaan *Esivanhempien perintö* korosti kalevalaisen muinaisrunon ja runonlaulajien perinnön tärkeyttä ja kehotti pioneeria tutustumaan siihen. Se, että kyseessä ei ollut varsinaisesti Lehmosen oma innostus kalevalaista perintöä kohtaan, käy selville siitä, että SDNL:n *Terä*-lehdessä julkaistiin samoihin aikoihin runot Sammosta ja Lemminkäisen äidistä.¹⁷¹

Vuoden 1948 kolmannessa numerossa ”Matti-setä” otsikoi: *Oletko itsekäs?* Lehmonen opetti lapsille, kuinka ihmiset olivat erilaisia paitsi ulkoisilta myös sisäisiltä ominaisuuksiltaan. Ihmiset voitiin jakaa tekojen perusteella niihin, jotka olivat hyvän puolella, ja niihin, jotka olivat pahan puolella. Maailmassa oli käynnissä hyvän ja pahan välinen taistelu ja pioneerien tuli olla ”hyvän rintamalla”. Paha ihminen etsi omaa etuaan ja oli siis itsekäs. Luonnetta oli kehitettävä. Kun nähtiin paha itsekäs ihminen, oli päätettävä, että hänenlaisekseen en halunnut tulla. Hyvä ihminen päinvastoin kelpasi esimerkiksi.

Hyvä ihminen oli epäitsekäs. Hän asetti yhteisön edut omien etujensa edelle. Hän ahkeroi tulevaisuuden hyväksi, tulevien sukupolvien paremman elämän tähden. Epäitsekäs ihminen ei koonnut aineellisia rikkauksia itselleen. Hänen päämääränsä oli kansansa niin aineellinen kuin henkinenkin hyvinvointi. Yhteiskunnan parempaa tulevaisuutta rakentaessaan hän kuitenkin oli myös oman onnensa seppä, koska vain onnelliset yksilöt voivat muodostaa hyvinvoivan ihanneyhteiskunnan.

Lehmonen havainnollisti tätä nuorille lukijoilleen ranskalaisesta aikakauslehdestä löytämällään kertomuksella, joka sijoittui saksalaisten miehittämään Kreikkaan. Saksalaiset sotilaat olivat aterialla eräässä viinituvassa. Kreikkalainen tiedemies kulki ohi ja huomasi avoinna olevasta ovesta, että kapakan lattialla istui nälkiintynyt lapsi, joka söi kädellään päihtyneiden sotilaiden oksennusta. Mies otti lapsen hoiviinsa ja perusti lastenkodin, johon pelasti useita muitakin orpoja. Lehmonen kirjoitti kertoneensa jutun esimerkkinä paitsi saksalaisten itsekkyydestä ja raakuudesta myös esimerkkinä kreikkalaisen tiedemiehen epäitsekästä uhrautumisesta.

Lehmonen siteerasi sananlaskua: ”Hyvä antaa vähästäänkin, paha ei paljostaankaan”. Hän opetti lapsia, että jokaisella oli jotakin annettavaa. Jokainen voi uhrata koko elämäntyönsä kansansa ja maansa hyvinvoinnin puolesta. Tämä oli jokaisen, mutta erityisesti pioneerien velvollisuus. Näin pioneerit taistelisivat ”hyvän rintamalla” koko ihmiskunnan iloksi. Ei saanut ajatella, mitä hyötyä työstä itselleen sai. Jokainen työ oli

¹⁷¹ Kiuru 2/1948 ”Esivanhempien perintö”, 2; *Terä* 8/27.2.1948.

tekemisen arvoinen, jos siitä oli hyötyä ”yhteiselle asiallemme” ja se oli sopusoinnussa pioneerien periaatteiden kanssa. Silloin oli muistutettava itselleen: ”Tämän tehtävän teen hyvin, tämän tehtävän suoritan parhaan kykyni mukaan, sillä siitä on hyötyä tovereilleni ja koko edistykselliselle yhteisölle.”¹⁷²

Koulujen alettua syksyllä 1948 ”Matti-setä” kehotti kaikkia koululaisia ahkeroimaan opinnoissaan ikänsä ja kykyjensä mukaan. Lehmonen muistutti, että kaikilla työläislapsilla ei ollut Suomessa mahdollisuutta käydä oppikoulua, vaikka lahjakkuus ja into olisivatkin sen mahdollistaneet. Koulutus oli kallista, ja useinkaan vanhemmilla ei ollut mahdollisuutta kustantaa lastensa koulutusta. Niiden, joilla siihen oli mahdollisuus niin alaluokilla kuin oppikoulussakin, oli suorastaan kilpailtava tietojen hankinnassa. Ei saanut antaa periksi, vaikka huomasikin luokkatovereiden edistyvän nopeammin. Oli tehtävä kaikkensa, että tulisi yhtä eteviksi kuin nämä. Lahjakkuus oli korvattava sisulla. Herpaantumaton tahto tuottaisi toivotun tuloksen. Elämä oli myöhemmin palkitseva ahkeroinnin muutenkin kuin vain vanhemmille tuotetun ilon kautta. Koulutyön hyvin suorittaneesta pojasta tai tytöstä oli mahdollista tulla kelpo kansalainen, joka pystyi soveltamaan oppimaansa käytännön elämässä.

Tietorikkaan ihmisen oli helpompi päästä elämässään eteenpäin ja menestyä. Tärkeä palkinto elämältä oli myös hyvä omatunto, jonka tyttö tai poika sai siitä, että oli yrittänyt parhaansa eikä hänen tunnollaan ollut laiminlyöntejä eikä tahallisia poissaoloja. Lehmonen kirjoitti luottavansa siihen, että hänen lukijansa ymmärtäisivät koulunkäynnin tärkeyden, jotta opittaisiin mahdollisimman paljon ja voitaisiin hyödyttää maan yhteiskunnallista kehitystä.

Lopuksi Lehmonen muistutti pioneereja ja pioneerien ystäviä, että näille ahkeruus koulussa oli erityisen tärkeää, koska heidän oli jo lapsesta lähtien kannettava kortensa kekoon kansan asian puolesta. Se ei ollut helppo tehtävä, sillä pioneereilla oli ”rakkaassa isänmaassamme” paljon vastustajia. Vastassa oli musta taantumus suurine pääomineen. Ei saanut hellittää. Vain tarpeeksi valistuneet ja valveutuneet demokraattisesti ajattelevat kansalaiset kykenivät voitokkaaseen taisteluun kansan vihollisia ja työväenluokan sortajia vastaan. Tässä taistelussa oli muistettava, että tieto oli valtaa.¹⁷³

Vuoden 1949 alussa Lehmonen tällä kertaa nimikirjaimilla M. L. kehotti pioneereja käymään rohkeina valoa kohti. Hän muistutti, kuinka oikean asian puolesta taistelleet ihmiset olivat aina olleet rohkeita ja pelottomia. He olivat olleet valon puolesta taistelijoita ja eteneminen pimeydestä valoon oli lisännyt heidän rohkeuttaan. Pimeää, illan

¹⁷² Kiuru 3/1948 ”Oletko itsekäs?”, 2.

¹⁷³ Kiuru 9/1948 ”Ahkeruus on ilomme”, 2.

hämäryyttä tai yön synkkyyttä ei tarvinnut pelätä. Valottomia teitä, pimeitä metsäpolkuja tai hautausmaita ei tarvinnut pelätä. Kummituksia ja mörköjä ei ollut olemassakaan. Kuolleet eivät kummitelleet.

Syrjäseuduilla oli paljon pitkiä ja pimeitä metsätaipaleita, joissa oli mahdollista eksyä. Lehmonen suositteli, että näillä taipaleilla pidettäisiin mukana taskulamppua, myrskylyhtyä tai vaikkapa päresoihtua. Pelko oli joka tapauksessa turhaa. Pioneerit eivät saaneet pelätä pimeää, koska hän jos kukaan oli valon voiton puolesta taistelija. Vanhempien pioneeritovereiden ja ohjaajien tuli olla esimerkkinä nuoremmille pimeän pelon voittamisessa.

Lehmonen muistutti, että valon puolesta taisteleminen ei ollut pioneereille vain näkyvää vuorokauden ajasta johtuvan pimeyden torjumista. ”Meidän”, Lehmonen kirjoitti, on ennen muuta taisteltava pelotta taantumuksen nimellä tunnettua henkistä pimeyttä ja tietämättömyyttä vastaan. Pioneerien tuli loistaa kirkkaana valopilkkuna jopa vihamielistenkin keskuudessa. Pioneerin tuli olla kuin hehkuva hiili, joka sytyttäisi vähitellen toisetkin.

Vuoden alussa pioneerien oli koottava rivinsä entistä tiiviimmiksi. Oli oltava entistä ahkerampia niin kouluissa, kotona kuin pioneeriosastoissakin. Pioneerien toiminnan laajeneminen merkitsi valoa ja edistystä. Lehmonen kirjoitti, kuinka ”ihanteittemme ja tunnuksiemme toteuttaminen” merkitsi ”päivä päivältä lähestyvää valon ja oikeuden voittoa”. Hän rohkaisi lukijoita, että ”edistykselliset voimat kaikkialla maailmassa kamppailivat valon puolesta entistä sisukkaammin ja – voitokkaammin”.¹⁷⁴

Lehmosen kirjoitusten tyylissä ja sisällössä voi nähdä hänen kristillisen taustansa vaikutuksen. Poliittiset sisällötkin hän ilmaisi käyttämällä hyvin kristillisperäistä terminologiaa. Edellä esiteltyt kolme kirjoitusta, jotka korostivat sellaisten hyveiden kuten epäitsekkään uhrautuvuuden, ahkeruuden ja rohkeuden merkitystä, kelpaavat tästä hyvin esimerkeiksi. Oikeastaan Lehmonen pystyi retorisesti varsin hyvin yhdistämään kristillisen kilvoitteluperinteen ja vasemmistolaiset kasvatustavoitteet. Kirjoitusten perusteella vaikuttaa myös siltä, että Lehmosella oli idealistinen, jopa uskonnollisen idealistinen näkemys siitä mihin kirjoituksilla tulisi pyrkiä. Kollektiivisia tekijöitä enemmän hänen kirjoituksissaan korostui yksilön oman eettisen valvutuneisuuden ja pyrkimyksen rooli.

Lehmosen toimittajakaudella *Kiuru* nousi hennoille siivilleen. Vuoden 1948 elokuun loppuun mennessä tilaajamäärä oli yli viisinkertaistunut ja oli yli 5 500. *Kiuru* ei ollut edelleenkään taloudellisesti omavarainen vaan myös tappiot olivat kasvaneet satoihin

¹⁷⁴ *Kiuru* 1/1949 ”Rohkeina valoa kohti”, 2.

tuhansiin markkoihin. Liiton piirissä tilajahinta haluttiin pitää alhaisena, vaikka kaikki kustannukset nousivat ja myös kuvien käyttö nosti painokustannuksia. Liiton toimitsijat ja lehden toimituksesta päättävät näkivät kuvat kuitenkin välttämättömiksi. Tappioita ei nähty ongelmana liiton piirissä, koska *Kiurulle* asetetut tavoitteet oli saavutettu. Pioneerit pitivät lehdestään, ja lehteä lukivat myös muut lapset. Näin ollen vastedeskin liitto näki tärkeänä lehden suotuisan kehityksen, vaikka se vaati liitolta taloudellista panostusta. *Kiurun* tappioiden murehtimiseen ei ollut tarvetta, sillä liitto sai vuonna 1948 lahjoituksina noin 2,5 miljoonaa markkaa.¹⁷⁵

Lehden lukijamäärän kasvattamiseksi SDPL järjesti tilajahankintakilpailuja. Niihin osallistuttiin vaihtelevasti. Lehmonen itse vetosi lehdessään osastoihin ja ohjaajiin, jotta nämä pyrkisivät innokkaasti hankkimaan lisää tilauksia. Esimerkkinä Lehmosen ponnisteluista levikin lisäämiseksi mainittakoon se, että hän pyrki vuonna 1948 myös SDNL:n järjestölehdessä *Merkkitulessa*, joka lähetettiin nuorisoliiton aktiiveille, vauhdittamaan tilaushankintakampanjaa. Usein juuri nuorisoliiton aktiivit toimivat pioneeriohjaajina. Lehmonen kehotti juuri näitä ohjaajatovereita omalla esimerkillään innostamaan osastoja tilaajien hankkimisessa *Kiurulle*.¹⁷⁶

4. Linjaristiriitoja

Matti Mefodi Lehmonen muisteli myöhemmin episodina, joka syntyi, kun Elvi Sinervo kirjoitti joulurunon *Kiuruun*. Hänen muistelunsa mukaan Sinervoa oli nuhdeltu voimakkaasti runon johdosta. Hän ei kuitenkaan yksilöinyt, kuka nuhtelujen takana oli ollut ja saiko myös toimittaja Lehmonen tapauksesta nuhteita. On tosin selvää, että Skp:n jäsenenä runoilija Sinervo oli ankaramman arvioinnin kohteena kuin puolueeseen kuulumaton munkki. Syy nuhteisiin oli Lehmosen kertoman mukaan se, että Sinervon runossa esiintyi sellaisia elementtejä kuin enkelit ja joulukellot. ”Sinervo kirjoitti lehdelle oikein kunnon joulurunon”, kuten Lehmonen totesi.¹⁷⁷

Kyseessä oli joulukuun 1947. Runo ”Joulusatu” julkaistiin pääkirjoituksen paikalla. Runossa oli säkeitä, jotka on voitu kokea ongelmallisina:

¹⁷⁵ KansA SDPL Cd Toimintakertomus 1.9.1947–31.8.1948, 10; Ålander 1995, 98.

¹⁷⁶ Merkkitulo 9/1948 ”Uusia asioita”, 24.

¹⁷⁷ Toivanen 1991.

Tanssii tähdet, kuu, ja pikku enkelitkin,
jotka äsken lastenkamarista taivaan
lähti julistamaan leikkitorvillaan
Joulunsanaa ihmislasten vaivaan:
Rauha, rauha olkoon päällä maan!

Lisäksi runo loppui hieman myöhemmin seuraavasti:

eikä kukaan, kukaan toista lyö,
kun on pyhä, pyhä jouluyö
Kun vain Joulunsatuun uskotaan,
kaikki kaunista on päällä maan,
viha, köyhyys, riita jääneet pois.
– Voi jos aina, aina joulu ois!¹⁷⁸

On hyvin uskottavaa, että joillekuille kirkollista joulurunoa muistuttavan runon julkaiseminen kommunistien lastenlehdessä on voinut olla liikaa. SDPL:sta kaavailtiin kuitenkin myös laajempaa järjestöä. Siihen tarkoitukseen tämä uskonnollista kieltä hyödyntänyt rauhanruno varmasti sopi, mutta runo tuli niin lähelle kirkollisten joulujuhlien tematiikkaa, että se sopi huonosti suomalaisen työväenliikkeen jouluperinteisiin.

Tämän episodin ymmärtämiseksi on muistettava, että suomalaisen kommunismin piirissä jouluun suhtauduttiin vanhan työväenliikkeen perinteen mukaisesti. Kristillisen maailman nähtiin viettävän joulua ”tekohurskauden nimessä”. Todellisuudessa siihen liittyi kaikkea muuta kuin sanoma ”maassa rauha ja ihmisillä hyvä tahto”.

Jouluna työväenlehdissä ja eri tilaisuuksissa oli tapana muistuttaa sodista ja työläisiin kohdistetuista vääryyksistä sekä muistuttaa, millaisilla ”joululahjoilla” porvarit olivat työläisiä tänä jouluna muistaneet. Jeesukseen saatettiin vedota silloin, kun pyrittiin osoittamaan, kuinka rikkaat olivat tehneet joulustakin oman juhlangan. Rauha ja hyvä tahto kyllä voittaisivat, mutta vain sorrettujen, työväenliikkeen, kommunistien taistelun myötä. Siinä oli työläisen joulusana: kutsu liittyä työväenliikkeen taisteluun.¹⁷⁹

Sinervon runossa ei siis kommunismin näkökulmasta arveluttavaa ollut rauhan ja hyvän tahdon sanoma vaan se, että runossa ne syntyivät maailmaan satuihin uskomalla

¹⁷⁸ Kiuru 12/1947, Elvi Sinervo: Joulusatu, 2.

¹⁷⁹ Saarela 2008, 524–526.

eikä työväenliikkeen taistelun kautta. Ongelma ei nuhtelijoille myöskään ollut kristillisen kuvaston käyttö sinänsä, vaan se miten se tehtiin ja se, että runoilija oli Skp:n jäsen.

Pioneeriliiton työtä ja *Kiurua* käsiteltiin laajasti huhtikuussa 1948 Skp:n korkeimmassa elimessä eli puoluetoimikunnassa, jota myöhemmin kutsuttiin poliittiseksi toimikunnaksi. Toisin sanoen se vastasi politbyroota Skp:ssä. Pioneeriliiton sihteeri Arja Tiainen oli kutsuttu paikalle selostamaan pioneerien tilannetta ja lähiajan tavoitteita. Keskustelussa Hertta Kuusinen muistutti, että tarkoituksena oli ollut muodostaa mahdollisimman laajapohjainen lastenjärjestö. Tässä oli epäonnistuttu. Ohjaajavoimat olivat liian pienet. Lapset eivät itse pyrkineet liiton toimintaan, vaan tulivat sinne vain vanhempiansa tuomina. Hän ei pitänyt liiton nimeä onnistuneena, koska pioneeri-sana aiheutti kaihtamista. Liiton nimeä tuli siksi Kuusisen mukaan harkita liiton piirissä uudelleen.¹⁸⁰

Tiainen toi esille, että opettajat suhtautuivat järjestöön yleensä kielteisesti. Silloin kun opettajien suhtautuminen oli ollut myönteistä, pioneeriohjaajat olivat itse suhtautuneet opettajiin kielteisesti, joten mahdollisuudet koulun ja liiton yhteistoimintaan olivat jääneet käyttämättä.

Lehmonen sai välillisesti hyvää palautetta, kun todettiin, että *Kiuruun* kannatti panostaa. Lehti kiinnosti lapsia laajasti. Tosin puoluetoimikunnassa tuotiin myös esille näkemys, että koko pioneeritoiminta oli ohjelmansa ja toimintansa puolesta liian puolueetonta. Tiainen totesi keskustelun lopuksi, että pioneeriliitossa kamppailtiin juuri niiden kysymysten kanssa, joihin puoluetoimikunta kiinnitti huomiota, mutta huutava ohjaajapula vaikeutti koko ajan käytännön toimintaa. Lisäksi tarvittiin esityksiä ohjelmallisen työn parantamiseksi. *Kiurun* osalta Tiainen totesi, että lehden parantamiseksi tarvittiin pätevää apua.¹⁸¹

Kiurun osalta puoluetoimikunta päätti, että lehden sisältöä oli parannettava entisestään. Pioneeritoimintaan oli ylipäätänsäkin saatava oikea henki. Toiminta ei saanut olla liian puolueetonta. Tässä oli nähtävissä myös epäsuoraa kritiikkiä *Kiurun* sisältöä kohtaan. Sen sisältöä ei aina selvästikään pidetty tarpeeksi aatteellisena, ”ohjelmallisena”, vaan sitä – kuten pioneerien koko toimintaa – katsottiin vaivaavan liiallinen puolueettomuus.¹⁸²

Kysymys siitä, kuinka vaatimus aatteellisen linjan selkiyttämisestä sovitettaisiin yhteen Hertta Kuusisen esittämän näkemyksen kanssa, että liiton tarkoituksena

¹⁸⁰ KansA SKP Cc puoluetoimikunnan ptk. 19.4.1948, 19 §.

¹⁸¹ KansA SKP Cc puoluetoimikunnan ptk. 19.4.1948, 19 §.

¹⁸² KansA SKP Cc puoluetoimikunnan ptk. 19.4.1948, 19 §.

oli tulla mahdollisimman laajaksi lastenjärjestöksi, jäi esittämättä. Tästä päätellen aatteellisen linjan terävöittäminen ja Skp:n johtoaseman painottaminen alkoi mennä laajapohjaisten järjestöjen rakentamisen edelle kansandemokraattisessa liikkeessä.

Skp:n puoluetoimikunnan käsityksiä ei voinut sivuuttaa. Aatteellisen linjan terävöittämisestä mainittakoon esimerkkinä se, että kesäkuussa 1948, siis pari kuukautta sen jälkeen, kun asia oli ollut esillä puoluetoimikunnassa, *Kiurussa* julkaistiin pääkirjoituksen paikalla kertomus Leninistä lapsena. Näitä Lehmosen suomentamia Lenin-kertomuksia julkaistiin *Kiurussa* toki muuallakin.¹⁸³

Kun tarkastellaan Lehmosen edellä esiteltyjä pääkirjoituksia, joissa selkeimmin näkyi hänen kristillinen taustansa, havaitaan, että niistä ensimmäinen ilmestyi maaliskuussa 1948, siis ennen Skp:n puoluetoimikunnan kokousta, jossa käsiteltiin pioneeriliiton asioita ja sivuttiin myös *Kiurua*. Tässä kirjoituksessa *Oletko itsekäs?* Lehmonen toisaalta kirjoitti, että pioneerien tuli toimia epäitsekkäästi kansan, maan ja koko ihmiskunnan iloksi ja onneksi. Toisaalta hän myös kirjoitti, että toiminnan tuli olla sopusoinnussa nimenomaan pioneerien periaatteiden kanssa. Hän mainitsi toki toverit ja edistyksellisen yhteisön. Lehmonen kirjoitti kuitenkin sen verran yleisellä tasolla, että kirjoitus voidaan nähdä varsin puolueettomana ja epäohjelmallisena.¹⁸⁴

Syksyllä 1948 Lehmonen ei liikkunut kirjoituksessaan *Ahkeruus on ilomme* enää yhtä abstraktilla tasolla, vaan hän puhui suoraan siitä, kuinka surkeaa oli, että koulujen alettua niin monet työläislapset eivät voineet opiskella kyvyistään ja toiveistaan huolimatta. Aihe oli Lehmoselle myös sikäli omakohtainen, että hän olisi varmasti halunnut käydä koulua pitemmälle kuin hänelle oli ollut mahdollista.

Kirjoituksessa määritellään myös vastustaja: ”musta taantumus suurine pääomineen”. Hyvin ohjelmallisesti Lehmonen kirjoitti nimenomaan pääomapiirien olevan ”kansan vihollisia ja työväenluokan sortajia”.¹⁸⁵ Selvästi voidaan siis havaita, että ohjeet siitä, että pioneerien lehti ei voinut olla liian puolueeton, olivat kantautuneet Lehmoselle asti.

Vuoden 1949 alussa julkaistussa kirjoituksessa *Rohkeina valoa kohti* konkreettinen asia, josta Lehmonen lähti, oli pimeään sekä siihen mahdollisesti liittynyt kummitusten ja vainajien pelko. Etenkin maaseudun pimeät taipaleet olivat monen pioneerinkin arkea. Lehmonen totesi nimenomaan pioneerien asian merkitsevän maailmassa

¹⁸³ Kiuru 6/1948, 2; Kiuru 1947–1949.

¹⁸⁴ Kiuru 3/1948 ”Oletko itsekäs?”, 2.

¹⁸⁵ Kiuru 9/1948 ”Ahkeruus on ilomme”, 2.

valon ja oikeuden voittoa. Tätä kirjoitusta ei kuitenkaan enää voi pitää kovin ohjelmallisena ainakaan luokkatietoisesta näkökulmasta.¹⁸⁶

Lehmonen totesi myöhemmin sarkastisesti, että hänen katsottiin tehneen ”liian kirkollista lehteä”.¹⁸⁷ Linjaristiriidat *Kiurun* toimittamisessa eivät liittyneet Lehmosen persoonaan, vaan olivat osa Skp:n ja Skdl:n poliittista tilannetta vuosina 1948–1949. Aluksi Lehmosen kristillissävytteinen tapa agitoida pioneerien asiaa oli tuskin mikään ongelma, semminkin kun jutut olivat retorisesti taitavia ja ottivat huomion lukijoiden iän. Skp:n puolue-elimissä *Kiurusta* puhuttaessa asiaa ei koskaan yhdistetty suoraan Lehmosen henkilöön.

Se, että Lehmonen yhdisteli sujuvasti kristillisestä kilvoitteluperinteestä nousevaa retoriikkaa kansandemokraattiseen agendaan, on voinut hämmentää joitakuita ihmisiä liikkeen parissa. Niin kauan kuin oli toivoa siitä, että kansandemokraattisesta liikkeestä todella tulisi hyvin laaja ”kaikki demokraattiset voimat yhdistävä” liike, se tuskin oli mikään ongelma. Päinvastoin munkin rekrytoituminen mukaan kansandemokraattiseen toimintaan osoittaa, kuinka monenlaisia ihmisiä liikkeeseen alkuvaiheessa saatiin vedettyä mukaan. Kansandemokraattiselle liikkeelle näyttää alkuvaiheessa olleen ominaista tietynlainen avarakatseisuus ja luovuus. Siihen liittyi halu antaa paikka hyvinkin erilaisista taustoista tulleille ihmiselle.

Lähteiden valossa on nähtävissä, että vuodesta 1948 lähtien linja tiukkeni. Lähinnä Skp:n taholta alettiin arvostella liikkeeseen pesiytynyttä liiallista puolueettomuutta. Kaikilta kansandemokraattisilta järjestöiltä ryhdyttiin vaatimaan selkeämpää ohjelmallisuutta. Tämä koski myös tapaa, jolla lehtiä olisi toimitettava. SDPL ja sen julkaisema *Kiuru* eivät voineet muodostaa poikkeusta. Vaikuttaa siltä, että Skp:n johdon omassa piirissä alkoi loppua usko mahdollisuuksiin rakentaa niin laajoja joukkojärjestöjä kuin alun perin oli ollut tarkoitus. Yleisdemokraattisten tunnusten rinnalle alettiin kaivata jo mukaan saatujen piirien selkeämpää aatteellista kasvatusta.

Lehmonen onnistui lempeällä ja lapset lukijoina huomioon ottavalla tyyllillään luomaan *Kiurusta* lehden, johon oltiin laajasti tyytyväisiä liikkeen parissa. Hän toimitti lehteään varsin itsenäisesti. Tietenkin hän sai myös ohjeita ja oli jatkuvan arvioinnin kohteena. Hän oli varmasti hyvin selvillä pioneerien toimintaan kohdistuneista odotuksista, koska oli itsekin liittotoimikunnan jäsen.

Lehmosen väliin hyvinkin luokkakantaiset näkemykset ja hänen kiintymyksensä kristilliseen terminologiaan voivat myös heijastella hänen omaa

¹⁸⁶ *Kiuru* 1/1949 ”Rohkeina valoa kohti”, 2.

¹⁸⁷ Toivanen 1991.

uskonnollis-idealistisesti painottunutta sosialistista maailmankatsomustaan ja sen sisältämiä ristiriitoja. On kuitenkin mahdollista, että kristinusko ja sosialismi ovat yhdistyneet hänen ajattelussaan riittävän harmoniseksi kokonaisuudeksi. Vaikka elämä oli polyfonista, sitä oli usein vaikea sulattaa yksiiänistä, ehdotonta kuuliaisuutta vaativissa liikkeissä.

5. Käännöstitä

Lehmosen kääntämiä artikkeleita ilmestyi *Kiurun* lisäksi runsaasti myös SDNL:n julkaisemassa *Terässä*. Tämän todentamista hankaloittaa se, että käännösartikkelien suomentajaa ei yleensä koskaan mainittu. Silloin kun näin tehtiin, suomentaja oli joku muu kuin Lehmonen, ilmiselvästi joku joka käänsi *Terään* häntä harvemmin. Lehmonen oli jo *SNS-lehdessä* havaittu nopeaksi sanomalehtikäntäjäksi.¹⁸⁸

Ei ole mitään syytä epäillä kertomuksia siitä, että Lehmonen käänsi myös *Terään*. *Esa Ålander* arvioi omassa pioneeriliiton historiassaan, että niin *Kiurussa* kuin *Terässä* ilmestyi ”lukemattomia” Lehmosen kääntämiä novelleja. Kertomusten ja novellien käännöksiä kertyi joka tapauksessa huomattava määrä. Muistettakoon esimerkiksi vain se, että *Terä* ilmestyi kerran viikossa, ja siinä oli aina käännösnovelleja.¹⁸⁹

Lehmosen voi olettaa käyttäneen vapaa-aikaansaakin Helsingissä lähinnä kielten opiskeluun. Kerrotaan, että hän opiskeli muun muassa puolaa ja ranskaa. Mikäli nämä kertomukset pitävät edes osittain paikkansa, Lehmosen kiinnostuksen kieliin on täytynyt olla melkein loppumatonta.¹⁹⁰

Ainoa varsinainen laajahko suomennosprojekti valmistui varmaankin Prahan festivaalimatkan pohjalta, kun Lehmosella oli ollut mahdollisuus verestää tšekin kielen taitoaan. 8–9 kieltä hallinnut Lehmonen suomensi natsimiehittäjien murhaaman tšekkiläisen kommunistin ja journalistin Julius Fučikin sodanaikaiset muistiinpanot.¹⁹¹ Ne ilmestyivät vuonna 1948 Kansankulttuurin julkaisemana nimellä *Hirsipuun varjossa*.¹⁹² Vuonna 1951 Kansankulttuuri julkaisi Anton Makarenkon teoksen *Kasvatusopilliset katsomukseni*. Neuvostoliittolaisen kasvatustieteilijän opetukset suomensi Matti Lehmonen.¹⁹³ Niiden julkaiseminen lykkääntyi 1950-luvun alkuun, mutta lienee selvää, että Lehmonen on

¹⁸⁸ KansA SKP Kaaderijaosto Lehmonen Matti; Terä 1945–1950.

¹⁸⁹ Terä 1945–1950; Ålander 1995, 84.

¹⁹⁰ SOAKA Fa 4 Kirjeistö 1950 Pastorit Repo ja Surakka 3.3.1950; Todistus, luostarien valvoja varajohtaja Isaki 10.3.1950.

¹⁹¹ Hämäläinen 2010.

¹⁹² https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FI Tekijähaku Lehmonen Matti.

¹⁹³ https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FI Tekijähaku Lehmonen Matti.

joutunut perehtymään Makarenkon näkemyksiin juuri toimittaessaan kommunistista lasten- ja nuortenlehteä ja kääntänyt Makarenkoa juuri tällöin.

1. Lähtö Kiurusta

Vaikka *Kiurun* linjasta oli käyty keskustelua Skp:n sisällä, sitä ei kuten todettua voida mitenkään henkilöidä Lehmosen persoonaan eikä myöskään hänen panokseensa lehden toimittajana. Linja olisi voinut kelvata aivan hyvin, vaikka kuinka kauan, ilman yleisen poliittisen tilanteen muutosta kansandemokraattisessa liikkeessä. Lehmosen *Kiurusta* lähdön takana olevat syyt on siis sijoitettava laajempaan historialliseen kontekstiin.

Kylmä sota pääsi toden teolla käyntiin vasta 1948, jolloin neljän voittajavallan ulkoministereiden kokous oli päättynyt tuloksettomana. Länsivallat alkoivat rakentaa läntistä Saksaa, mikä johti Berliinin kriisiin. Tämä taas huolestutti Stalinia suuresti. Samoihin aikoihin talvella 1948 Titon ja Stalinin välirikko tuli lopulliseksi. Siitä seurasi, että kansalliseen kommunismiin ja eri maiden vasemmistolaisiin liikkeisiin alettiin suhtautua entistä kriittisemmin. Ilmapiiri Neuvostoliitossa kiristyi myös uudelleen ja se heijastui myös Skp:ssä. Stalinismi kiristi otettaan.¹⁹⁴

Suomessa Skdl hävisi eduskuntavaaleissa kesällä 1948 kolmetoista paikkaa, ja se jätettiin oppositioon. Skp pyrki Arabian lakoilla syksyllä 1948 muuttamaan maan suuntaa, mutta ei siinä onnistunut. Punainen Valpo hajotettiin ja Skp itse joutui taas silmälläpidon kohteeksi. Neuvostoliitossa uudelleen alkaneet puhdistukset heijastuivat Suomeen siten, että Skp:n kaaderiosasto, joka punaisen Valpon aikana oli lähinnä keskittynyt henkilöiden tarkistamiseen eri tehtäviin sijoittamisen yhteydessä, alkoi nyt myös suojella puoluetta mahdollisilta urkkijoilta ja vakoilijoilta. Ideologian alalla korostettiin ”puolueisuutta”. Oikeaoppisuutta alettiin valvoa tiukemmin.¹⁹⁵

Tätä taustaa vasten voidaan pitää paikkansa pitävinä Lehmosen itsensä myöhemmin antamia tietoja, että hän olisi useita kertoja kieltäytynyt Skp:n jäsenyydestä.¹⁹⁶ Aluksi nuo lukuisat jäsenyyden tarjoamiset johtuivat varmaankin lähinnä siitä, että Lehmosen lahjoja osattiin arvostaa kommunististen tovereiden keskuudessa. Hänet haluttiin sen vuoksi rekrytoida liikkeeseen täysipainoisemmin, mutta ”puolueisuuden” vahvistuttua sävy on varmasti muuttunut.

¹⁹⁴ Rentola 1997, 22.

¹⁹⁵ Rentola 1997, 84.

¹⁹⁶ Tuura 1991.

”Puolueisuus” heijastui myös SDPL:n toimintaan. Ideologisen kasvatuksen suurta merkitystä korostettiin pioneerityössä. Uudessa tilanteessa *Kiurun* ei entisenkaltaisella sisällöllään enää katsottu vastaavan ideologisia kasvatustavoitteita.¹⁹⁷ Tämän myötä Lehmonen joutui selkeästi valitsemaan tiukemman sitoutumisen tai *Kiurusta* lähtemisen välillä. Kyseessä oli vaatimus selkeämmästä sitoutumista nimenomaan kommunistien politiikkaan.

Lehmoselle tarjottiin, kuten hän muisteli, useasti mahdollisuutta liittyä Skp:n jäseneksi. Hän itse kuvasi sitä ”tyrkyttämiseksi ja kertoi, että hänelle esitettiin toista tehtävää maaliskuussa 1949, koska hän ei ollut liittynyt Skp:n jäseneksi.¹⁹⁸ Tästä nähdään, että vuonna 1949 *Kiurun* toimitussihteerin tehtävät kuuluivat jo niihin vakansseihin, joiden katsottiin edellyttävän kommunistisen puolueen jäsenkirjaa. Mikään yleisvasemmistolainen demokraattisuus ei enää riittänyt.

Lehmosta ei haluttu kuitenkaan kokonaan menettää ja siksi hänelle tarjottiin muita tehtäviä. Liikkeen parissa oli siis edelleen töitä sitoutumattomille, mutta heidän tilansa supistui. Lehmonen ei ole yksilöinyt, mikä tuo toinen tehtävä olisi ollut, mutta hän ei ottanut sitä vastaan, vaan piti heti rästiin jääneen vuosilomansa.¹⁹⁹

SDPL:n liittotoimikunnan kokouksessa huhtikuun lopussa 1949 Lehmosen ilmoitettiin eronneen, ja sen vuoksi tuli valita uusi toimittaja. Voidaan kuitenkin sanoa, että todellisuudessa kyseessä oli erottaminen. Lehmonen ei halunnut ottaa Skp:n jäsenyyttä, ja siten hän ei enää voinut jatkaa tehtävässä. Hän ei myöskään enää lomansa jälkeen halunnut palata muihin tehtäviin kansandemokraattisessa liikkeessä. Niitä hänelle olisi varmasti ollut runsaasti tarjolla jo yksin hänen verrattomiksi huomattujen sanomalehtikäntäjän taitojensa ansiosta.²⁰⁰

Lehmosen tilalle valittiin Sakari Selin SDNL:sta. Esimerkkinä siitä, miten ideologinen terävöityminen näkyi lastenlehdessä, mainittakoon se, että ”Matti-sedän aikana” *Kiurussa* julkaistiin jopa amerikkalaisen Brewster-hävittäjän pienoismallin rakennusohjeet. Suunnanvaihdoksen jälkeen pidettiin huolta siitä, että jokainen *Kiurun* ohjeiden mukaan taitettu paperilennokki oli varustettu punatähdillä.²⁰¹

Pirjo Hämäläinen arvioi, että lahjakkaalla Lehmosella olisi ollut kansandemokraattiselle kulttuurielämälle kosolti annettavaa, mutta vuoden 1948 vaalitappio

¹⁹⁷ KansA SDPL Cc liittotmk. kptk. 6.4.1949, 3 §.

¹⁹⁸ Tuura 1991.

¹⁹⁹ Tuura 1991; Ålander 1995; 116.

²⁰⁰ KansA SDPL Cc liittotoimikunnan ptk. 27.4.1949, 9 §; SKP Kaaderijaosto Lehmonen Matti.

²⁰¹ Ålander 1995, 117–118.

kiristi mieliä niin, että *Kiurun* lapsille läheiset jutut ja Matti-sedän lempeä kirjelaatikko tuntuivat pian joutavalta höpinältä.²⁰²

On kuitenkin yksinkertaistus sanoa, että ilmapiirin kiristymisen ainoa syy olisi ollut vuoden 1948 vaalitappio. Vaalitappio varmasti vähensi optimismia ja siten ehkä vaikutti stalinistiseen kuoreen vetäytymiseen. Suurempana syynä Lehmosen syrjäyttämiseenkin johtaneeseen kehitykseen voidaan kuitenkin pitää kylmän sodan alkamista ja heijastuksia Neuvostoliiton politiikassa tapahtuneen tiukentumisen kautta Skp:n sisälle.

Mitään lopullisia lähtöpasseja kansandemokraattisesta liikkeestä Lehmoselle ei kuitenkaan annettu. Siitä todistaa myös SDPL:n sihteerin Aila Tiaisen antama työtodistus, jossa Lehmosen kerrotaan osoittautuneen luotettavaksi ja itsenäiseksi työntekijäksi. Hän oli toimittanut lehteä kokonaisuudessaan pätevästi ja asiantuntevasti. Lisäksi hänen todistetaan suorittaneen käännöstehtäviä sekä osallistuneen muuhunkin liiton työhön. Työtodistuksessa todettiin vielä: ”Voimme suositella häntä vastaisuudessaakin samanluonteisiin tehtäviin.”²⁰³

Hämäläinen toteaa aivan oikein, että *Kiurulle* Lehmosen menetys ei ollut korvaamaton, mutta etenkin venäläisen käännöskirjallisuuden tuottamiseen kansandemokraattiselle liikkeelle jäi Lehmosen lähdön jälkeen iso aukko. Mikään ei kuitenkaan auttanut. *Hämäläistä* lainaten: Lehmonen ”painoi myssyn päähänsä ja suuntasi Uuteen Valamoon”.²⁰⁴

Mitään katkeruutta Lehmonen ei tuon ajan tovereita kohtaan myöhemmin tuntenut, vaikka suhtautuikin kriittisesti Skp:n jäsenyyden jatkuvaan tarjoamiseen. SNS:n *Maaailma ja Me* -lehteen laaditussa henkilökuvassa ja haastattelussa hän totesi juuri tämän olleen lähdön syy. Hän ei omien sanojensa mukaan ollut milloinkaan halunnut kuulua mihinkään puolueeseen, vaikka olikin SNS:n jäsen.²⁰⁵

On otettava huomioon, että nämä haastatteluissa annetut tiedot liittyivät vuosikymmenten jälkeiseen tilanteeseen, jossa reaaliosialismi oli jo kokonaan romahtamassa. Lehmonen kertoi, että useimmat hänen työtovereistaan niin pioneeriliitossa kuin SNS:ssä olivat olleet kelpo väkeä sekä ihanteittensa ja aatteidensa uskollisia seuraajia. Maaliskuussa 1991 Lehmonen lähetti kaikille vielä elossa oleville lämpimät kiitokset rehdistä ystävyystyöstä ja toivotti antoisia eläkepäiviä.

²⁰² Hämäläinen 2010.

²⁰³ SOAKA Fa 4 kirjeistö 1950 Työtodistus (Jäljennös) Helsingissä 30.4.1949 Aila Tiainen.

²⁰⁴ Hämäläinen 2010.

²⁰⁵ Toivanen 1991.

2. Luostarielämän uusi alku

Lehmonen piti siis vuosilomansa eikä enää palannut entisiin tehtäviinsä, vaan toukokuussa luostariin. Hän aloitti uudestaan harrastaja-noviisin asemassa munkinkilvoittelunsa Uudessa Valamossa Heinäveden Papinniemessä. Igumeeni Jeronim piti Mefodin käyttäytymistä vilpittömänä. ”Entinen munkki Mefodi” teki koko loppuvuoden muun muassa pelto- ja metsätöitä luostarin mailla. Hän suoritti kaikki hänelle määrättyt kuuliaisuustehtävät harvinaisen ja esimerkillisen ahkerasti. Hän ei karttanut likaisia eikä raskaimpiakaan töitä.

Mefodi kävi kirkossa hartaasti aamuin illoin. Igumeeni Jeronimin mielestä Mefodi osoitti käytöksellään vilpittömää halua laskea hyvä perusta munkinkilvoitukselleen. Hän ilmensi myös teoillaan halua tulla uudestaan osaksi veljestöä. Tammikuussa 1950 hän sai jälleen vastuulleen kanslistin töitä. Häntä tarvittiin asiakirjojen kääntämisessä, ja hän toimi kanslistin apulaisena. Igumeeni katsoikin hänet varsin hyödylliseksi koko luostarin kannalta.²⁰⁶

Kuvauksen perusteella ei siis ole ihme, että veljestö päätti kokouksessaan helmikuussa 1950 ottaa entisen munkkinsa jälleen yhteyteensä ja palautti hänelle mantian. Samassa yhteydessä veljestö kääntyi arkkipiispan puoleen. Arkkipiispaa pyydettiin esipaimenellisella vallallaan ”M. Lehmosen hyvät teot ja aikeet nähden” palauttamaan entiselle kanssaveljelle munkkiuden ja siunaaman hänen muuttonsa Helsingin kreikkalaiskatolisesta seurakunnasta Valamon luostarin veljestöön.²⁰⁷

Kirkollinen esivalta selvitti vielä Lehmosen toimintaa ja käytöstä hänen Helsingin-vuosinaan. Pastorit Stefan Repo ja Aari Surakka Helsingin kreikkalaiskatolisesta seurakunnasta antoivat todistuksen, jossa Lehmosen todettiin oleskelleen syksystä 1945 keväääseen 1949 Helsingissä. Revon ja Surakan tietojen mukaan hän oli viettänyt moitteetonta elämää. Mitään huomautuksia Lehmosen elämäntapaa kohtaan ei ollut esittää. Hänen kerrottiin olleen koko ajan kiinni toimitus- ja suomennostyössään sekä vapaa-aikoinaan harrastaneen kieliopintoja.²⁰⁸

Suomea taitaneelle luostarien valvojalle varajohtaja Isakille annettiin tehtäväksi tarkastaa Lehmosen luostariin mukanaan tuomat kirjat. Joukossa oli myös hänen itsensä suomentamaa kirjallisuutta. Varajohtaja Isaki oli saanut kuulla Lehmosen Helsingissä suorittamasta mittavasta käännöstoiminnasta. Luostarien valvoja kertoi

²⁰⁶ SOAKA Fa 4 Kirjeistö 1950 Igumeeni Jeronim Arkkipiispa Hermanille 27.2.1950.

²⁰⁷ SOAKA Fa 4 Kirjeistö 1950 Igumeeni Jeronim Arkkipiispa Hermanille 27.2.1950.

²⁰⁸ SOAKA Fa 4 Kirjeistö 1950 Pastorit Repo ja Surakka arkkipiispan kanslialle 3.3.1950.

Lehmosen myös harrastaneen niin vanhassa Valamossa kuin Papinniemeen saapumisen jälkeenkin jatkuvaa itseopiskelua eritoten vieraisissa kielissä. Lehmonen todellakin jatkoi opiskelua Papinniemessä. Tästä todistaa tammikuussa 1951 saatu Kansanvalistusseuran kirjeopiston ranskan kielen todistus.²⁰⁹

Lehmonen oli varajohtaja Isakin mukaan ahkera luostarin kirjaston käyttäjä. Isä Isakin todistuksen mukaan hän luki kirkossa käynnin ohessa pyhien isien teoksia. Lisäksi myös varajohtaja Isak luostarien valvojana kertoi, että Lehmosen käytös oli ollut kaikin puolin moitteetonta. Arkkipiispalle toimitettiin myös oikeaksi todistetut kopiot Lehmosen työtodistuksista.²¹⁰

Kaikissa dokumenteissa korostettiin Mefodin vilpittömyyttä ja nöyrää asennetta. Sitä ei sinänsä olekaan syytä epäillä, mutta lähteet kertovat myös siitä, kuinka kovasti luostari tarvitsi ”entistä munkkiaa”. Veljestö oli vanhentunut entisestään. Useat sen jäsenistä oli jo haudattu Papinniemeen. Veljestö oli paitsi kovin iäkästä myös enimmäkseen ummikkovenäläistä. Igumeeni oli myös vaihtunut. Igumeeni Hariton oli kuollut 1947 ja luostarin johtaja oli nyt Jeronim. Alle 40-vuotias Mefodi, joka osasi sujuvasti sekä venäjää että suomea, oli erityisen tarpeellinen paitsi auttamaan vanhuksia, myös työskentelemään luostarin kansliassa.²¹¹

Mefodi katui Uudessa Valamossa igumeeni Jeronimille helmikuussa 1950 munkkiudesta luopumistaan. Käsien kirjoittamassaan venäjänkielisessä kirjoituksessa hän nimitti sitä kevytmieliseksi. Hän kuvasi luopumisen olleen myös sielunvihollisen vaikutusta. Hän kirjoitti myös ymmärtävänsä, kuinka virheellisesti ja väärin hän oli tehnyt jättäessään veljestön. Hän ilmaisi tehneensä Jumalan edessä lujan päätöksen osoittautua tästä lähtien munkkiuden arvoiseksi. Hän lupasi olla nöyrästi ja rehellisesti Kristuksen puolella Valamon luostarissa ja pysyä koko voimallaan munkkina kuolemaansa asti. Hän anoi igumeenilta, että hänet otettaisiin kuin katuva, riivattu tuhlaajapoika takaisin isänsä kotiin ja hänelle annettaisiin taas oikeus palata munkiksi.²¹²

Kirjoitus toimitettiin arkkipiispan kansliaan. Arkkipiispan kansliasta korostettiin luostariin päin, että koska Mefodi oli itse katunut ja nimittänyt luopumistaan kevytmieliseksi, hänet voitiin aivan hyvin ottaa takaisin veljestön jäseneksi. Arkkipiispa myöntyikin luostarin johtokunnan ehdotukseen ja palautti Mefodille munkkiuden.

²⁰⁹ SOAKA Fa 4 Kirjeistö 1950, Todistus, luostarien valvoja varajohtaja Isaki 10.3.1950; VLA Li: 3 Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1954–1974; Takala 2011, 135.

²¹⁰ SOAKA Fa 4 Kirjeistö 1950, Todistus, luostarien valvoja varajohtaja Isaki 10.3.1950; igumeeni Jeronim Arkkipiispalle 13.3.1950.

²¹¹ Takala 2011, 132–136.

²¹² SOAKA Fa 4 Kirjeistö 1950 Mefodi igumeeni Jeronimille 16.2.1950.

Luostarille hän antoi luvan ottaa Mefodi jälleen veljestön jäseneksi. Mefodin kirjat siirrettiin Helsingin seurakunnasta Valamon luostariin. Mefodin palaaminen veljestön jäseneksi oli näin vahvistettu.²¹³

Mefodi käytti venäjänkielisessä kirjallisessa katumuksenosoituksessa hengellistä ylätyyliä. Hän ei sanallakaan kertonut entisestä tai silloisesta poliittisesta vakaumuksestaan. Hän ei palannut niihin poliittisiin syihin, jotka olivat saaneet hänet jättämään luostarielämän. Jonkinlaisesta pettymyksestä ja idealismin kariutumisesta kertoi se, että hän nimitti luopumustaan kevytmieliseksi. Vastedes hän lupasi pysyä Kristuksen puolella.²¹⁴

Kirjeessään edesmenneelle igumeeni Haritonille vuoden 1945 lopussa Mefodi oli ilmaissut silloisen turhautumisensa luostarielämän vaatimuksiin. Hän oli kuitenkin myös ilmaissut vilpittömän uskonsa yhteiskunnallisen toiminnan merkitykseen.²¹⁵ Vuonna 1950 hän kuittasi kaiken aiemman poliittisen idealisminsa kevytmielisyytenä. Näyttää vahvasti siltä, että hän oli jollakin tavalla pettynyt siihen liikkeeseen, jossa hän oli ollut mukana suomentajana ja toimittajana. Hän oli varmasti myös jollakin tapaa pettynyt elämään luostarin ulkopuolella.

Tästä ei kuitenkaan voida vetää johtopäätöstä, että Mefodi olisi kokenut nimenomaan kansandemokraattisen toiminnan asettumisena Kristusta vastaan. Hän ei myöskään tarkoittanut, että hän olisi vuonna 1945 kokonaan hylännyt kristillisen uskonsa ja ortodoksisen kirkon. Hän mitä ilmeisemmin tarkoitti vain, että hän ymmärsi munkkina tehneensä väärin jättäessään luostarielämän ja hyljätessään veljestön.

3. Mefodin myöhemmät vaiheet

Mefodi toimi yhtäjaksoisesti Uuden Valamon luostarin kanslistina noin 20 vuotta. Kanslistin tehtävänä oli hoitaa luostarin kirjeenvaihtoa, mikä tarkoitti myös kielenkääntäjänä toimimista. Hän huolehti lisäksi luostarin kirjanpidosta. Mefodi oli nuorin luostarissa asuva veljestön jäsen.²¹⁶

Elokuussa 1950 juuri Mefodi toi kirkolliskokoukselle luostarin edustajien päätöksen olla osallistumatta kirkolliskokoukseen, koska Leningradin metropoliitta oli

²¹³ VLA Ea: 113/3 Arkkipiispa Herman Valamon luostarin johtokunnalle 16.3.1950.

²¹⁴ SOAKA Fa 4 Kirjeistö 1950 Mefodi igumeeni Jeronimille 16.2.1950.

²¹⁵ VLA Ea:108/3/1945 Munkki Mefodij igumeeni Haritonille päiväämätön.

²¹⁶ SOAKA Arkkipiispa Paavalin henkilöarkisto Luostarit 1962–1969 Ote Valamon veljestön nimikirjasta Mefodi; Takala 2011, 146.

kehottanut boikotoimaan sitä sillä perusteella, että arkkipiispa Herman ja muu papisto kuuluivat toiseen patriarkaattiin.²¹⁷ Moskovan patriarkaatin ulkoasiain hoitaja, Krutitsan ja Kolomnan metropoliitta Nikolai vieraili Suomessa heinä–elokuussa 1953. Hän vihki Mefodin 6.8. munkkidiakoniksi.²¹⁸

Munkkidiakoni Mefodi laati helmikuussa 1957 ilmestyneeseen *Aamun Koittoon* oikaisun Kreikan kirkon lehdessä julkaistuun ekumeenisen patriarkaatin edustajan matkakertomuksen johdosta, jonka mukaan Konevitsan luostarin munkit eivät olleet venäläisiä, vaan he kaikki olivat karjalaisia ja suomalaisia. Samaisen metropoliitta Jakobin mukaan Konevitsan munkit tunsivat ”suunnatonta vastenmielisyyttä venäläisiä kohtaan ja olivat uskollisia vain ekumeeniselle patriarkaatile.”²¹⁹

Mefodin mukaan metropoliitalle oli annettu tietoisesti väärää tietoa. Hän kirjoitti, että suurin osa Suomen luostarien munkeista oli venäläisiä ja että nämä vanhentuneet munkit päinvastoin tunsivat suunnatonta mieltymystä venäläisiä ja kaikkea venäläisyyttä kohtaan. Hän arvosteli kirkkokuntaa siitä, että usein ”kansallisista tunnesyistä” luostareista esiintyi kirjoituksia, joissa totuudenmukaisuus sai väistyä.²²⁰

Kanoninen kriisi ratkesi vuoden 1957 aikana ja luostarit siirtyivät jälleen ekumeenisen patriarkaatin alaisuuteen. Tästä seurasi, että seitsemän munkkia muutti Neuvostoliittoon.²²¹ Pois muuttaneet veljet lähettivät Papinniemeen useita kirjeitä, joissa he pitivät päätöstään oikeana. Myös Uuteen Valamoon jääneitä munkkeja ja pyhiinvaeltajia kiinnosti muuttaneiden vanhusten kohtalo. Niinpä munkkidiakoni Mefodi lähetettiin ”tarkastuskäynnille” tapaamaan pois muuttaneita veljiä. Hän kirjoitti *Aamun Koittoon* helmikuussa 1958 kuvauksen veljien elämästä Petserin luostarissa. Mefodin mukaan he olivat tyytyväisiä uusiin oloihin. Heistä tehtiinkin Petserissä ohjaajavanhuksia ja useat vihittiin suureen skeemaan.²²²

Vuonna 1965 munkkidiakoni valittiin luostarin edustajaksi kirkolliskokoukseen, johon hän myös osallistui elokuussa Kuopiossa. Hän oli myös papiston edustajana vuoden päästä järjestetyssä ylimääräisessä kirkolliskokouksessa.²²³

Mefodia kalvoi kasvava huoli siitä, että hän menettäisi mielenterveytensä Uudessa Valamossa, jolla hän ei nähnyt olevan tulevaisuutta. Se ei sopinut hänen

²¹⁷ Riikonen 2007, 212.

²¹⁸ VLA Ea:120/3 Valamon luostarin aikakirja eli toimintakertomus vuosilta 1951–1959 2, 4; Riikonen 2007, 244.

²¹⁹ Riikonen 2007, 262.

²²⁰ AK 1957/4 ”Muuan oikaisu”, 55.

²²¹ Riikonen 2007, 300.

²²² AK 1958/5 ”Terveisiä Petserin luostarista”, 57–58.

²²³ VLA Li:2 Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1989; SOAKA Arkkipiispa Paavalin henkilöarkisto Luostarit 1962–1969 Ote Valamon veljestön nimikirjasta Mefodi.

tavoitteeseensa elää lopun ikää rauhassa ja synninkatumuksessa kurinalaisessa luostariyhteisössä. Jo vuonna 1966 hän arkkipiispa Paavalin luvalla vieraili hänelle jo nuorukaisena tutuksi tulleessa Pyhän Iovin luostarissa, joka nyt oli siirtynyt Müncheniin. Hän halusi siirtyä sinne pitemmäksi aikaa.²²⁴

Mefodin turhautumista saattoi entisestään lisätä vielä se, että hän hävisi marraskuussa 1967 veljestön toimittaman igumeenin vaalin yhdellä äänellä. Mefodi sai kolme ääntä, kun taas pappismunkki Simforian tuli valituksi neljällä äänellä. Arkkipiispa Paavali päätti kuitenkin varata itselleen luostarin virallisen johtajan aseman. Igumeeni Simforian oli virallisesti vain luostarin varajohtaja ja luostarin virkaa tekevä valvoja. Mefodista tehtiin vt. rahastonhoitaja.²²⁵

Arkipiispa Paavali toivoi koko ajan, että Mefodi ei poistuisi maasta, vieläpä kokonaan toisen jurisdiktion alaiseen luostariin. Hän toivoi, että löytyisi jokin Mefodille sopiva muu ratkaisu. Varsin pian hävityn igumeenin vaalin jälkeen, maaliskuun 17. päivänä 1968, arkkipiispa Paavali vihki Mefodin Kuopiossa pappismunkiksi.²²⁶

Viimeisen sysäyksen lähtöön Mefodille antoi episodi, joka seurasi hänen kirjoitettuaan joulukuun alussa 1968 *Helsingin Sanomien* yleisönosastoon. Pappismunkki Mefodi ilmaisi jäljelle jääneiden munkkien puolesta toiveen, että heitä ei siirrettäisi väkisin mihinkään. Kirkkokunnan piirissä oli nimittäin keskusteltu Papinniemen Uuden Valamon tyhjentämisestä ja sellaiset puheet olivat luonnollisesti pelästyttäneet veljestön.

Mefodi oli itsekin kiinnittänyt aiemmin huomiota vanhusten olojen parantamiseen, mutta puutteista huolimatta yhdeksän munkkia ja vuosikymmeniä luostarissa asuneet neljä harrastajanoviiseina pysytellyttä veljeä viihtyivät siellä hyvin. Olihan lähellä suurella vaivalla kunnostettu kalmisto, jossa lepäsi jo 165 munkkia. Munkit eivät halunneet muuttaa vapaaehtoisesti muualle velattomasta ja itse vuonna 1940 ostamastaan paikasta.

Elossa olevat olivat ikäänsä nähden Mefodin mukaan hyväkuntoisia. Keittäjä saattoi viedä ruokaa huonojalkaisille, keskuslämmitys toimi jne. Luostari eli edelleen ”nurjamielisyyksistä huolimatta”. Mefodin mielestä luostarin pahimpia vitsauksia olivatkin ”röyhkeät puolialastomat turistit” ja ”uutisreportterit, joille ”pitäisi kertoa kaikki eikä saisi sanoa mitään”.

²²⁴ SOAKA Arkkipiispa Paavalin henkilöarkisto 17 Valamon ja Lintulan luostarit 1967–1977; pappismunkki Mefodi arkkipiispa Paavalille 1.1.1967.

²²⁵ VLA Ea:124/3 Pöytäkirja igumeenin valitsijakokouksesta 5.11.1967; Arkkipiispa Paavali Valamon luostarin johtokunnalle 11.12.1967.

²²⁶ SOAKA Arkkipiispa Paavalin henkilöarkisto 1 Ote Valamon veljestön nimikirjasta Mefodi; 17 arkkipiispa Paavali munkkidiakoni Mefodille 13.6.1967.

Kirjoituksen johdosta pappismunkki Mefodi kutsuttiin arkkipiispa Paavalin aloitteesta kirkollishallituksen kuultavaksi. Kirjoitus oli herättänyt kirkkokunnan johdon mielestä ikävää huomiota paitsi sen jäsenten keskuudessa myös ulkopuolisten parissa. Kirkollishallituksen mukaan oli levinnyt väärinkäsityksiä, että sen ja luostarin välillä olisi epäsopua. Kirkollishallitus ihmetteli, että Mefodi, joka aiemmin oli kritisoinut luostarin oloja, piti niitä nyt erinomaisina.

Mefodi luki kirkollishallituksen jäsenille kirjoittamansa vastauksen. Se alkoi: ”Korkeastisiunatut Isät Esipaimenet, arvoisat kirkollishallituksen jäsenet. Sananlasku sanoo: Se koira älähtää, johon kalikka kalahtaa”. Mefodi puolusti muutenkin voimakkaasti kirjoitustaan ja totesi sen olleen luonteeltaan ennaltaehkäisevä. Hän oli uskonut sananvapauteen ja siihen, että hänen käsityksensä mukaan myös munkit olivat täysivaltaisia Suomen kansalaisia. Hän pyysi anteeksi kuulijoissa aiheuttamaansa mielipahaa, mutta muistutti, että hän oli 20 vuotta toiminut luostarin ja sen veljestön hyväksi. Oman mielenterveytensä vuoksi hänen olisi helpompi asua jossakin ulkomaisessa luostarissa kuin ”muukalaisena ja silmätikkuna” Uudessa Valamossa. Yksistään se, että hän ei ollut venäläinen eikä karjalainenkaan, aiheutti Mefodin kokemuksen mukaan jatkuvia vaikeuksia. Vastedes hän lupasi karttaa lehtimiehiä sekä pidättäytyä lehtikirjoittelusta.

Mefodi koki ilmiselvästi olevansa silmätikku. Hänestä kerrottiin paljon puhuvaa anekdoottia, jossa hän istui munkkien asuntolan kuistilla pappismunkki Savvan kanssa. Muuan turisti kysyi häneltä: ”Saako ottaa valokuvan”. Mefodi vastasi: ”Kuvata saa, mutta ei ruokkia.”²²⁷

Pappismunkki Mefodi siirtyi vuonna 1969 arkkipiispa Paavalin suostumuksella²²⁸ Müncheniin Saksaan, jossa pyhän Iovin luostari jatkoi toimintaansa. Münchenin miljoonakaupungissa hän toimi joulukuuhun 1975 saakka, kaikkiaan siis lähes seitsemän vuotta. Luostarista hänet määrättiin papiksi seurakuntaan. Venäjän ortodoksinen kirkko ulkomailla, joka oli New Yorkin metropoliitan alainen, toimi myös Münchenissä. Palveluksissa kävi niin venäläisiä, ukrainalaisia, bulgarialaisia kuin muita itäeurooppalaisia siirtolaisia samoin kuin kreikkalaisia. Näitä varten pappismunkki Mefodi toimitti palveluksia myös kreikaksi. Suurin osa kaikista seurakuntalaisista oli köyhiä siirtotyöläisiä.²²⁹

²²⁷ Pyykkönen 2013.

²²⁸ VLA Ea Li:2 Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1989, arkkipiispan sihteeri, diakoni Heikki Makkonen pappismunkki Mefodille 8.1.1969.

²²⁹ VLA Li:1 pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1981, pappismunkki Mefodi arkkipiispa Paavalille 22.2.1974; Toivanen 1991; Tuura 1991.

Pappismunkki Mefodin palattua Uuteen Valamoon joulukuussa 1975 arkkipiispa Paavali määräsi hänet Lintulan luostarin papiksi. Tämä ei kuitenkaan Mefodia miellyttänyt. Hän oli pappina Lintulassa kolme kuukautta, kunnes hän kertomansa mukaan ymmärsi, että ei tulisi jaksamaan tehtävässä pitkään. Arkkipiispa Paavali vaati, että Mefodi menisi takaisin Lintulaan helmikuun alussa 1977. Mefodi vastasi jättämällä luostarin. Arkkipiispa Paavali vei Mefodilta pappisoikeudet tämän omavaltaisen luostarista lähtemisen takia ja varmisti, että myös Rautalammin ortodoksinen kirkkoherra muisti tämän, kun Mefodi muutti Rautalamille.²³⁰

Aluksi Mefodi asui Joensuun ortodoksisen seurakunnan leirikeskuksessa. Sieltä hän muutti syntymäpitäjänsä Rautalamille, missä hän aluksi asui velipuolensa kanssa tämän kotona. Lopulta Mefodi muutti vanhusten palvelutaloon. Asuntoaan palvelutalossa isä Mefodi nimitti aina keljaksi. Kielitaitoaan ylläpitääkseen hän luki joka aamu päivän evankeliumin kahdeksalla kielellä. Arkkipiispa Johannes palautti Mefodille pappisoikeudet syyskuun alussa 1988.²³¹

Mefodi teki Rautalamilta käsin kymmeniä ulkomaanmatkoja. Vuonna 1980 hän lähes 70-vuotiaana teki myös interrail-matkan. Hän pääsi vuonna 1990 käymään Valamon saarella. Siellä oli tuolloin käynnistetty luostaritoiminta uudelleen. Hänet otettiin lämpimästi vastaan, olihan hän vanhan Valamon viimeinen elossa oleva munkki. Lisäksi suopeaa vastaanottoa lisäsi Mefodin itsensä mukaan se, että hän oli toiminut vanhaa kalenteria noudattaneen venäläisen kirkon pappina seitsemän vuotta. Mefodi harkitsi jopa paluuta kilvoittelemaan Laatokan Valamon uudelleen perustetussa luostarissa, mutta siihen eivät voimat enää riittäneet.²³²

Mefodi kuoli vuonna 1996. Hänet on haudattu Rautalammin ortodoksiselle hautausmaalle. Hautakivessä lukee pappismunkki Mefodi ja sen alla Matti Lehmonen.²³³

²³⁰ VLA Ea Li:2 Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1989, arkkipiispa Paavali pappismunkki Mefodille 14.10.1976, 10.1.1977; asuinhuoneiston vuokrasopimus Joensuun ortodoksisen seurakunnan kanssa 20.1.1977; arkkipiispan sihteeri Makkonen kirkkoherra Linnulle 6.11.1979; Toivanen 1991; Tuura 1991.

²³¹ VLA Ea Li:2 Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1989, arkkipiispa Johannes pappismunkki Mefodille 29.12.1988; AK 20/1990 ”Mefodi – viimeinen valamolainen”; Toivanen 1991; Pyykkönen 2013.

²³² AK 20/1990 ”Mefodi – viimeinen valamolainen”; Toivanen 1991, Tuura 1991.

²³³ Pyykkönen 2013.

VI JOHTOPÄÄTÖKSET

Lahjakas luterilainen savolaisnuorukainen Martti Lehmonen (1912–1996) kiinnostui venäjän kielen opiskelusta. Hänen oli muutettava töiden perässä syntymäpitäjästään Rautalammilta Helsinkiin, eikä hänellä ollut mahdollisuutta jatkaa koulunkäyntiä. Helsingissä hän kuitenkin suoritti töidensä ohessa venäjän yksityisopintoja. Hän jatkoi opintojaan Kotkassa. Kotkaan muutettuaan hän toimi kanslistina Kotkan luterilaisessa seurakunnassa. Hän myös tapasi ortodoksisen seurakunnan kirkkoherran, jonka opastamana Lehmonen hakeutui 1931 Valamon luostariin.

Heti alusta pitäen kuuliaisuusveli Matfei (Matteus) toimi luostarin kansliassa. Kirjeenvaihto kirkkokunnan johdon ja ympäröivän suomalaisen yhteiskunnan kanssa edellytti sekä suomen että venäjän kielen taitavaa kanslistia.

Ensimmäisen kerran Lehmonen poistui luostarista vuonna 1933 suorittamaan asevelvollisuutta Valamon saarelle sijoitetussa rannikkotyökistön yksikössä. Sen jälkeen halu opiskella vei hänet Venäjän pakolaissynodin alaiseen Pyhän Iovin luostariin Karpaateille Tšekkoslovakiaan. Siellä hän opiskeli luostarin yhteydessä toimivassa luostarikoulussa venäjää ja kirkkoslaavia.

Palattuaan Valamoon lokakuussa 1935 Lehmonen suoritti kuuliaisuustehtäviä kirjansitomossa ja elokuusta 1936 lähtien apteekissa. Hän toimi myös lukijana sairaalan kirkossa ja auttoi muistoesinemyymälässä. Lehmonen vihittiin munkiksi 21.4.1938 ja sai munkkinimekseen Mefodi.

Munkiksi päätyneiden harvalukuisessa joukossa Lehmosen tausta oli monella tapaa ainutlaatuinen. Lehmonen ei ollut sen enempää ortodoksi, venäläinen kuin karjalainenkaan. Hän ei tullut Valamoon sinne vuonna 1931 perustetun poikakodin myötä, eikä hän myöskään tutustunut luostariin ortodoksisena pappisseminaarilaisena. Häntä ei pystytty lukemaan sen enempää venäläisiin munkkeihin kuin suomalaiskansallisen kirkkokunnan sisäpiirin karjalaisiin tulevaisuudentoivoihin. Se muukalaisuus, jota hän myöhemmin kertoi Uudessa Valamossa tunteneensa, juontui tästä jo vanhan Valamon aikaisesta tosiasista.

Myöhemmin, vuonna 1944, kuitenkin paljastui, että itse asiassa Lehmonenkaan ei ollut tullut luostariin täysin suomalaisesta taustasta todistavilla asiakirjoilla. Hän oli nimittäin väärentänyt muuttokirjansa Kotkan luterilaisen seurakunnan kansliassa ja muokannut syntymäpaikakseen Jyväskylän. Sortavalan luterilaisessa maaseurakunnassa, johon Valamon saarella asuvat luterilaiset kuuluivat, Lehmonen oli kuitenkin väittänyt syntyneensä Moskovassa ja tulleensa Suomeen pakolaisena. Tämän

virheellisen tiedon hän oli oman kertomansa mukaan antanut helpottaakseen pääsyä ortodoksisen kirkon jäseneksi. Pappisskeemamunkki Jefreim oli liittänyt Lehmosen ortodoksisen kirkkoon jo syksyllä 1931, jolloin etunimi Martti sai muodon Matti. Lehmonen ei ollut kuitenkaan koskaan hankkinut muuttokirjaa Kallion luterilaisesta seurakunnasta. Hänen tietonsa oikaistiin vasta hänen jäätyään kiinni tietojensa väärentämisestä vuonna 1944.

Munkki Mefodi jatkoi kuuliaisuustehtävissään Valamossa elokuuhun 1939, jolloin hän omavaltaisesti siirtyi Petsamon luostariin. Hän oli tervetullut apu Petsamon vanhalle ja pienelle veljestölle. Luostarilta puuttui muun muassa työkykyinen kanslisti. Mahdollisesti Mefodi oli ollut asiasta kirjeenvaihdossa Petsamon luostarin igumeenin isä Paisin kanssa. Mefodi rikkoi kuitenkin sääntöjä poistumalla Valamosta ilman igumeenin ja arkkipiispan lupaa. Vaikka hän perusteli poistumistaan parannusentekoon liittyneillä henkilökohtaisilla syillä, munkkineuvosto tuomitsi hänen tekonsa ja määräsi hänelle rangaistuksen. Arkkipiispa Herman vahvisti päätöksen.

Mefodi määrättiin vuodeksi erityisen valvonnan ja kohtelun alaiseksi. Hän menetti oikeuden käyttää mantiaa eli munkin päällysviittaa ja klobukia eli erityistä munkin päähinettä. Mefodi sai kuitenkin jäädä Petsamon luostariin, mutta virallisesti hän kuului yhä Valamon luostarin veljestöön. Talvisodan alkamisen myötä rangaistus katsottiin kokonaan suoritetuksi.

Mefodi ei joutunut Neuvostoliiton vangiksi kuten valtaosa Petsamon munkeista, koska hänet oli määrätty jo ennen sodan alkamista armeijan palvelukseen. Hän palveli koko talvisodan Lapin ryhmään kuuluneiden joukkojen kenttäpostinhoitajana ja pääsi siviiliin vasta kesäkuussa 1940.

Mefodi osallistui aktiivisesti suuria vahinkoja kärsineen Petsamon luostarin jälleenrakennuksen suunnitteluun ja toteutukseen vuosina 1940–1941. Helmikuussa 1941, taas ilman kirkollisten esimiestensä lupaa, hän kuitenkin vaihtoi jälleen olinpaikkaansa. Hänessä oli syntynyt uudestaan halu päästä pyhän Iovin luostarikouluun. Niinpä hän poistui maasta. Tukholmassa hän sai kuitenkin tietää, että luostarikoulu oli siirtynyt Tšekkoslovakiasta Amerikkaan. Hän jäi asumaan Tukholmaan ortodoksisen seurakunnan esimiehen luokse ja palasi Suomeen jatkosodan alettua kesällä 1941.

Mefodi määrättiin 6. keskuskenttäpostikonttorin alaisen kenttäpostin jakelupaikan päälliköksi. Hän toimi siis jatkosodan alussa jälleen pohjoisen joukkojen kenttäpostin hoitajana Lapissa. Hänet ylennettiin syksyllä 1941 kersantiksi. Maaliskuussa 1942 kersantti Lehmonen siirrettiin kenttäpostin jakelupaikan päällikön tehtävästä kirjuriksi järjestelykeskus 2:een. Järjestelykeskusten kautta rintamakelpoisiksi tulleet toipilaat

palautettiin joko omiin joukko-osastoihinsa tai lähetettiin jonkin sotatoimiyhtymän täydennyskeskukseen. Hän toimi tässä tehtävässä vain pari kuukautta, kunnes hänet siirrettiin kaatuneiden huoltoon.

Lehmonen määrättiin kesällä 1942 Itä-Karjalassa, Petroskoissa toimineeseen kaatuneiden evakuoitikeskukseen. Kaatuneet kuljetettiin kokoamispaikan kautta evakuoitikeskukseen. Siellä vainajat pantiin arkkuihin ja lähetettiin kotiseurakuntiin. Lehmosen tehtäviin kuului muun muassa pitää kortistoa vainajista, järjestää vainajien kuljetus ja huolehtia heidän jäämistöstään. Hän otti yhteyden myös omaisiin. Hänen aikanaan evakuoitikeskuksen kautta kulki Suomeen 3 500 kaatunutta. Kersantti Lehmonen päästettiin siviiliin marraskuussa 1944.

Lapuan liikkeen Suomessa ahtaalle panemat kommunistit ja muu radikaalivasemmisto oli sinnitellyt läpi 1930-luvun vaikeiden vuosien toimien niin aktiivisesti kuin mahdollista. He olivat pyrkineet vahvistamaan sosiaalidemokraattisen puolueen vasemmistosiipeä ja ammattiyhdistysliikettä sekä tukemaan vuosikymmenen lopulla niin sanottua kansanrintamapolitiikkaa. Välirauhan aikana vasemmistolainen liikehdintä oli kanavoitunut voimakkaana Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran kautta. Jatkosodan aikana kommunistit yrittivät parhaansa mukaan luoda sodanvastaista liikettä. Myöhemmin sotatilanteen käännyttyä syntyi myös niin sanottu rauhanoppositio, joka tuki Suomen irtaantumista sodasta.

Maan alta nousseesta Skp:stä, sotaa ja fasismia vastustaneesta Akateemisen Sosialistiseuraan ja Kiilan toimintaan osallistuneesta vasemmistolaisesta kulttuuriälymyöstä sekä Sdp:stä erotetusta oppositiosta eli kuutosista muodostui jatkosodan jälkeen perustettu Suomen Kansan Demokraattinen Liitto (Skdl). Myös Suomi–Neuvostoliitto-seura (SNS) aloitti toimintansa heti pian välirauhan solmimisen jälkeen.

Munkki Mefodi tempautui pian sodan jälkeen kansandemokraattisen liikkeen toimintaan ja ryhtyi suomentamaan ennen muuta venäläistä kirjallisuutta. Ortodoksien tulevaisuus Suomessa näytti epävarmalta, koska heidän perinteiset asuinalueensa ja seurakuntansa oli menetetty. Vielä synkemmältä näytti luostarien tulevaisuus. Valamon veljestö oli saanut ostettua Heinäveden Papinniemen, jonka lähistölle Palokkiin pääsivät lopulta myös Lintulan sisaret. Konevitsan veljestö puolestaan osti Keitelelen Hiekan tilan. Munkit ja nunnat ikävöivät suuresti entisiä kilvoituspaikkojaan.

Lehmonen ei asettunut Uuden Valamon luostariin Heinävedelle, vaan kierreltyään ensin useita kuukausia ympäri Suomea saapui helmikuun lopulla 1945

Konevitsan luostariin Keiteleelle. Hän sai luvan asettua sinne, mutta oli kuitenkin edelleen nimenomaan Valamon luostarin veljestön jäsen.

Suomen itsenäistymisen jälkeisinä vuosikymmeninä venäläisen kirjallisuuden suomentaminen oli ollut vähäistä. Edes venäläisen kirjallisuuden klassikoista ei ollut juurikaan ilmestynyt uusia käännöksiä. Sodan lopputuloksen myötä ruvettiin kuitenkin rakentamaan kulttuurisuhteita itäiseen naapuriin. Näin myös neuvostokirjallisuuden kääntäminen tuli ajankohtaiseksi. Niinpä heti sodan jälkeen ilmestyi suomeksi erittäin runsaasti venäjänkielistä kirjallisuutta – sekä klassikoita että uudempaa neuvostokirjallisuutta. Tuohon aikaan ei kuitenkaan ollut juurikaan käytettävissä ammattisuomentajia, jotka olisivat päätoimenaan tehneet käännöstyötä. Suomentamaan pystyvistä henkilöistä oli siis pula.

Mefodi käänsi Keiteleellä luostarissa asuessaan venäläistä kirjallisuutta kustannusosakeyhtiö Smialle. Hän suomensi kaksiosaisen valikoiman Tšehovin kertomuksia ja novelleja. Valikoima käsitti yhteensä lähes 800 sivua ja yli 50 kertomusta. Lisäksi Mefodi suomensi Smialle kahtena niteenä neuvostokirjailija Ilja Ehrenburgin romaanitrilogian *Pariisin kukistuminen*. Sillä oli yhteismittaa niin ikään noin 800 sivua.

Mefodi käänsi venäjistä suomeksi kaksi venäläisen kirjallisuuden klassikkoa vastaperustetulle kustannusyhtiölle Tammelle. Hän suomensi Leo Tolstoin kaukasialaisaiheisen romaanin *Hadži-Murat* sekä Ivan Turgenjevin romaanin *Savua*. Molemmat romaanit ilmestyivät vuonna 1946 ja olivat uudelleensuomennoksia.

Ennen pitkää käännöstyö luostarissa kävi kuitenkin Mefodille mahdottomaksi. Kaunokirjallisuuden ja etenkin poliittisesti orientoituneen neuvostokirjallisuuden suomentamista oli vaikea yhdistää luostarielämään ja sen päämääriin. Syksyn 1945 aikana Mefodi jättikin luostarielämän ja muutti Helsinkiin.

Joulukuussa 1945 Mefodi pyysi eroa Valamon veljestön jäsenyydestä. Luostarin johtokunta käsitteli asian nopeasti ja päätti suosittaa arkkipiispalle, että Mefodin toiveisiin suostuttaisiin. Arkkipiispan päätöksellä Mefodi erotettiin Valamon luostarin veljestöstä.

Mefodin mukaan luostarissa ei annettu arvoa henkiselle työlle eikä veljestön jäseniä sijoitettu kuuliaisuustehtäviin kykyjensä mukaan. Hän ilmoitti suoraan, että häneltä puuttui luostarielämän vaatima ehdoton kuuliaisuus. Mefodi perusteli ratkaisuaan myös poliittisesti. Käynnissä olevan yhteiskunnallisen kehityksen hän näki ”valtavana” ja halusi olla mukana ”kamppailussa, jota käydään uuden demokratian ja ihmiskunnan vapauden puolesta”. Tähän kamppailuun hän aikoi osallistua suomentamalla neuvostokirjallisuutta.

Koska tätäkään kirjallista työtä ei voinut täysipainoisesti tehdä luostarissa, Mefodi katsoi eroamisen välttämättömäksi.

Munkki Mefodi ilmaisi kirjallisuuden kääntämisen motiivinsa olevan siis nimenomaan yhteiskunnallinen. Hän ei pyrkinyt erottamaan neuvostokirjallisuuden suomentamista poliittisesta toiminnasta riippumattomaksi kulttuuri- ja sivistystyöksi. Päinvastoin hän näki käännöstyön selkeästi omaksi panoksekseen vasemmistolaisessa yhteiskunnallisessa liikkeessä.

Sodan jälkeen Mefodi koki tärkeimmäksi tehtäväkseen vasemmistolaisesta aateperinnöstä nousevaan yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumisen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hän olisi vuonna 1945 luopunut kokonaan ortodoksisesta uskostaan ja omaksunut sen tilalle jonkin selkeästi toisen maailmankatsomuksen.

Lehmonen käänsi neuvostokirjallisuutta kansandemokraattisten järjestöjen omistamalle kustannusyhtiölle Kansankulttuurille. Vuonna 1946 sen julkaisemana ilmestyi kolme Lehmosen suomentamaa neuvostokirjallisuuden teosta. Nämä olivat Aleksandr Kononovin *Kertomuksia Leninistä*, Leonid Leonovin *Velikoshumskin valloitus* ja Maria Prilezhajevan *Tanja Slesareva*.

SNS julkaisi omaa lehteään *SNS/Kansan Sanomat*. Siitä tehtiin vuonna 1946 ennen kaikkea kulttuurilehti. Pääpaino oli Neuvostoliiton kulttuurielämän saavutusten esittelemisessä. Tämän lehden linjassa tapahtuneen tarkistuksen jälkeen Lehmonen rekrytoitiin syyskuussa 1946 *SNS/Kansan Sanomien* toimittajaksi. Hän toimi tehtävässä maaliskuulle 1947 saakka. Loppuvaiheessa hän toimi myös lehden toimitussihteerinä.

Lehmosen tehtävänä oli valikoida, muokata ja kääntää aineistoa venäläisistä lehdistä. Huomattava osa Neuvostoliittoa käsittelevää ulkomaista aineistoa, jota lehdessä julkaistiin runsaasti, oli hänen toimitustyönsä tulosta.

Vuonna 1946 alkoi ilmestyä myös sarja ”Suuria neuvostokertojia”. Tämä sopi hyvin neuvostomyönteisen kulttuurilehden profiiliin. Sarjassa esiteltiin Pushkinin ja Tšehovin lisäksi neuvostokirjallisuuden suuria nimiä kuten Gorki, Ehrenburg, Aleksei Tolstoi, Kupriv, Tihonov ja Leonov. Paitsi että Lehmonen on todennäköisesti osallistunut palstan toimittamiseen, hän on varmasti myös kääntänyt suuren osan teksteistä.

Lehmosen tehtäviin kuului myös erityisen lastenpalstan toimittaminen. Joulukuussa 1946 lehdessä alkoi ilmestyä ”Matti-sedän” toimittama ”Lasten ikioma”-palsta. Tarkoituksena oli, että Suomen lapset oppisivat tuntemaan Neuvostoliittoa paremmin. Palsta pyrki olemaan interaktiivinen. ”Matti-setä” pyysi lapsia kirjoittamaan, mikä heitä itäisessä naapurimaassa eniten kiinnosti. Jo aiemmissa käännöstöissään Lehmonen oli suomentanut kirjallisuutta, joka oli suunnattu erityisesti nuorille.

Lehmosen kyky suomentaa vieraskielisiä lehtiartikkeleita nopeasti vivahteikkaalle suomen kielelle sai kiitosta. Myös Skp:n sisällä häntä pidettiin lupaavana toimittajanalkuna. Sen vuoksi Lehmosta lähestyttiin kevättalvella 1947 Suomen Demokratian Pioneerien Liiton taholta. SDPL oli Skp:tä lähellä oleva kansandemokraattisen liikkeen lapsi- ja varhaisnuorisojärjestö, josta pyrittiin tekemään mahdollisimman laajapohjainen järjestö. SDPL:n julkaisema *Kiuru* oli alkuvaiheessa jäänyt näistä tavoitteista.

Lehmonen palkattiin lehden toimitussihteeriksi kehittämään lehteä, jotta se vastaisi SDPL:n tavoitteita. Käytännössä *Kiurun* toimitussihteerinä työskenteleminen tarkoitti, sitä että Lehmonen vastasi lähes yksinään lehden toimittamisesta. Lehmosen toimittajakaudella *Kiuru* nousikin hennoille siivilleen. Vuoden 1948 elokuun loppuun mennessä tilaajamäärä oli yli viisinkertaistunut ja oli yli 5 500.

Myös pioneeriliitossa nähtiin tärkeänä toimivan kirjelaatikon merkitys, jotta lapset kokisivat lehden omakseen. *Kiurussa* alkoi toukokuussa 1947 ilmestyä ikioma lasten kirjelaatikko, joka jo seuraavan vuoden alusta otsikoitiinkin toimittajansa mukaan ”Matti-sedän kirjelaatikoksi”. Kirjelaatikko ilmestyi aina vuoden 1949 viidenteen numeroon saakka lehdessä tämännimisenä.

Lehmonen jatkoi lukijoiden iän huomioiden *Kiurun* toimittamista tavalla, joka muistutti *SNS-lehden* kulttuuripainotusta. Hän esitteli lapsille Itä-Euroopan maita, kansoja ja kulttuureja unohtamatta tietenkään Neuvostoliittoa. Tämä kansainvälisyys oli tärkeää, jotta muodostumassa olleiden sosialististen maiden esimerkki olisi innostanut myös suomalaisia lapsia.

Lehmonen oli myös osa pientä suomalaisryhmää Demokraattisen Nuorison Maailmanliiton ensimmäisillä nuorisofestivaaleilla Prahassa kesällä 1947. Niillä oli yhteensä 79 000 osanottajaa, kaikkiaan yli seitsemästäkymmenestä maasta. Festivaalien tunnelmaa nosti se, että kylmän sodan rintamat olivat vasta hahmottumassa. Festivaalit itsessään loivat vielä toivoa blokkirajat ylittävästä rauhan ja ystävyys hengestä.

Lehmosen *Kiuruun* laatimien kirjoitusten – etenkin pääkirjoitusten – sisällössä ja tyyliä voi nähdä hänen kristillisen taustansa vaikutuksen. Poliittiset sisällötkin hän ilmaisi käyttämällä kristillisperäistä terminologiaa. Hän korosti hyveiden merkitystä, vieläpä sellaisten hyveiden kuin epäitsekkyys, uhrautuvuus, ahkeruus ja rohkeuden merkitystä. Lehmonen pystyi retorisesti varsin hyvin yhdistämään kristillisen kilvoitteluperinteen ja vasemmistolaiset kasvatustavoitteet.

Kristillisen kuvaston ja terminologian käyttö ei ollut sinänsä ongelma, mikäli se tapahtui tavalla, joka palveli kansandemokraattisen liikkeen tavoitteita. Myös se, kuinka

pitkälle kirjoittaja oli sitoutunut itse kommunistien politiikkaan, vaikutti ilmaisun rajoihin. Tämä suhtautuminen kristilliseen tyylin näkyi myös Elvi Sinervon kirjoittaman joulurunon saamasta arvostelusta.

Suomennostyö oli koko ajan keskeinen osa Lehmosen toimintaa kansandemokraattisen liikkeen piirissä. Lehmosen kääntämiä artikkeleita ilmestyi myös SDNL:n julkaisemassa *Terässä*.

Skp:n johto oli kiinnostunut *Kiurusta* osana pioneerien toimintaa. Lehmosen toimintaan oltiin sikäli tyytyväisiä, että lehti oli alkanut kiinnostaa lapsia laajemmin. Se edisti laajan järjestön luomista. Skp:n johdossa arvioitiin kuitenkin vuonna 1948, että koko pioneeritoiminta oli ohjelmansa ja toimintansa puolesta liian puolueetonta. Myös *Kiurun* sisältöä oli parannettava entisestään. Vaikka Lehmonen totesi myöhemmin sarkastisesti, että hänen katsottiin tehneen ”liian kirkollista lehteä”, kritiikki ei sinänsä kohdistunut suoraan lehteen eikä Lehmosen persoonaan.

Linjaristiriidat olivat osa Skp:n ja Skdl:n poliittista tilannetta vuosina 1948–1949. Aluksi Lehmosen kristillissävytteinen tyyli agitoida pioneerien asiaa tuskin oli mikään ongelma, semminkin kun jutut olivat retorisesti taitavia ja ottivat huomion lukijoiden iän. Varmasti se, kuinka sujuvasti Lehmonen yhdisteli kristillisestä retoriikkaa hyvinkin luokkakantaisiin näkemyksiin, on toki voinut hämmentää ihmisiä liikkeen parissa. Niin kauan kuin eläteltiin uskoa siihen, että kansandemokraattisesta liikkeestä tulisi hyvin laaja liike, se tuskin oli kuitenkaan mikään ylitsepääsemätön ongelma.

Päinvastoin munkin rekrytoituminen mukaan kansandemokraattisen liikkeen toimintaan osoittaa, kuinka monenlaisia ihmisiä siihen saatiin vedettyä mukaan. Kansandemokraattiselle liikkeelle näyttää alkuvaiheessa olleen ominaista tietynlainen avarakatseisuus ja luovuus, mihin yhdistyi luontevasti halu antaa paikka hyvinkin erilaisista taustoista tulleille ihmisille.

Lehmonen onnistuikin lempeällä ja lapset lukijoina huomioon ottavalla tyyllillään luomaan *Kiurusta* lehden, johon oltiin liikkeen parissa laajasti tyytyväisiä. Hän toimitti lehteään varsin itsenäisesti. Tietenkin hän sai myös ohjeita ja oli jatkuvan arvioinnin kohteena. Hän oli varmasti hyvin selvillä pioneerien toimintaan kohdistuneista odotuksista, koska oli itsekin SDPL:n liittotoimikunnan jäsen.

Vuodesta 1948 lähtien linja kuitenkin tiukkeni. Kaikilta kansandemokraattisilta järjestöiltä ryhdyttiin vaatimaan selkeämpää ohjelmallisuutta. Tämä koski myös tapaa, jolla lehtiä olisi vastedes toimitettava. SDPL ja sen julkaisema *Kiuru* eivät voineet muodostaa poikkeusta. Kylmä sota pääsi toden teolla käyntiin vuonna 1948. Sen seurauksena Neuvostoliiton politiikka kiristyi, mikä heijastui myös Skp:n piiriin. Skdl hävisi

eduskuntavaaleissa kesällä 1948 ja se jätettiin oppositioon. Punainen Valpo hajotettiin. Skp itse joutui taas silmälläpidon kohteeksi. Skp:n kaaderiosasto alkoi suojella puoluetta mahdollisilta urkkijoilta ja vakoilijoilta. Ideologian alalla oikeaoppisuutta alettiin valvoa tiukemmin.

”Puolueisuus” heijastui myös SDPL:n toimintaan. Ideologisen kasvatustoiminnan suurta merkitystä alettiin korostaa pioneeritoiminnassa. Tämän myötä myös Lehmonen joutui selkeästi valitsemaan tiukemman sitoutumisen tai *Kiurusta* lähtemisen välillä. Tietenkin Skp:n jäsenyyden tarjoaminen kertoo myös siitä, että Lehmosen lahjoja osattiin arvostaa tovereiden keskuudessa. Kyseessä oli kuitenkin ennen kaikkea vaatimus selkeämmästä sitoutumisesta kommunistien politiikkaan. Lehmonen kuitenkin kieltäytyi Skp:n jäsenyydestä. Sen vuoksi hänelle tarjottiin maaliskuussa 1949 mahdollisuutta siirtyä muihin tehtäviin kansandemokraattisessa liikkeessä. Hän kuitenkin palasi mieluummin luostariin.

Lehmonen aloitti luostarikilvoittelunsa uudestaan Uudessa Valamossa Heinäveden Papinniemessä toukokuussa 1949. Hän pyrki igumeeni Jeronimin ja muun veljestön havaintojen mukaan vilpittömästi veljestön jäseneksi ja osoitti käytännössä haluavansa jatkaa munkinkilvoitustaan. Hän suoritti kaikki hänelle määrätyt kuuliaisuustehtävät eikä karttanut likaisia eikä raskaimpiakaan töitä.

Puolen vuoden jälkeen Lehmoselle annettiin jälleen myös kanslistin töitä. Häntä tarvittiin asiakirjojen kääntämiseen, ja hän toimi kanslistin apulaisena. Veljestö päätti helmikuussa 1950 hyväksyä entisen munkkinsa jälleen veljestön jäseneksi ja palautti hänelle mantian. Samassa yhteydessä veljestö kääntyi arkkipiispan puoleen.

Mefodin vilpitöntä ja nöyrää asennetta ei ole syytä epäillä. Myös luostarin vanhaksi käynyt veljestö tarvitsi entistä munkkia. Alle 40-vuotias Mefodi pystyi auttamaan vanhuksia. Veljestön suomen kielen taito oli yhä vähäistä, joten hän oli edelleen tarpeellinen myös luostarin kansliassa.

Mefodi oli epäilemättä jollakin tavalla pettynyt elämäänsä luostarin ulkopuolella sekä siihen liikkeeseen, jossa hän oli ollut mukana suomentajana ja toimittajana. Mefodi myös ymmärsi, kuinka hän oli toiminut vastoin munkkilupaustaan jättäessään veljestön. Hän anoi igumeenilta, että hänelle annettaisiin taas oikeus palata munkiksi.

Kirjallisessa katumuksenosoituksessaan Mefodi ei sanallakaan viitannut poliittiseen vakaumukseensa. Hän vain totesi lähtönsä johtuneen kevytmielisyydestä. Hän lupasi pysyä vastedes Valamon luostarissa. Mefodin kirjallinen katumuksenosoitus toimitettiin myös arkkipiispalle. Koska hän itse katui luopumistaan, arkkipiispa Herman

myöntyi maaliskuussa 1950 luostarin johtokunnan ehdotukseen ja palautti hänelle munkkiuden sekä antoi Valamon luostarille luvan ottaa hänet jälleen veljestönsä jäseneksi.

Mefodin myöhemmistä vaiheista käy selville, että ehdoton kuuliaisuus pysyi hänelle vieraana myöhemminkin. Hän oli jo Petsamon luostarin jälleenrakentamisen yhteydessä uskaltanut avoimesti esittää näkemyksiä, jotka kirkkokunnan johdossa nähtiin kritiikkinä sitä kohtaan. Mefodilla oli itsenäisiä näkemyksiä, jotka hän myös oli valmis esittämään julkisesti.

Mefodin *Helsingin Sanomiin* vuonna 1968 laatiman kirjoituksen voidaan jo lopullisesti sanoa rikkoneen hänen ja arkkipiispa Paavalin välit, vaikka tämä vielä vihkikin hänet papiksi. Mefodi ei välittänyt arkkipiispa Paavalin toiveista pysyä maassa, vaan siirtyi Müncheniin, missä sodan jälkeen sijaisi hänelle jo 1930-luvulta tuttu Pyhän Iovin luostari.

Huolimatta siitä, että Mefodi vuosina 1949–1969 vietti Uudessa Valamossa yli 20 vuotta, hän tunsi pysyvää ulkopuolisuutta Valamon luostarin veljestössä, koska hänen taustansa poikkesi muista luostariveljistä.

Saksassa Mefodi toimi melkein seitsemän vuotta monesta kansallisuudesta koostuneen emigranttikirkon pappina. Kun hän palasi 1975 Uuteen Valamoon, arkkipiispa Paavali määräsi hänet Lintulan rippi-isäksi. Tämä sai jälleen kerran Mefodin jättämään oma-aloitteisesti Valamon luostarin. Tämän jälkeen hän ei enää palannut munkiksi luostariin.

LYHENTEET

AK	Aamun Koitto
ASS	Akateeminen Sosialistiseura ry
diss.	väitöskirja
DNML	Demokraattisen Nuorison Maailmanliitto
IKL	Isänmaallinen kansanliike rp
KanSA	Kansan arkisto
kh	kirkollishallitus
KLA	Konevitsan luostarin arkisto
kr.kat	kreikkalaiskatolinen
KU	Kansan Uutiset
MMA	Mikkelin maakunta-arkisto
M&M	Maailma ja Me
ptk.	pöytäkirja
SDNL	Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto ry
Sdp	Suomen Sosialidemokraattinen puolue rp
SDPL	Suomen Demokratian Pioneerien Liitto ry
Skdl	Suomen Kansan Demokraattinen Liitto rp.
Skp	Suomen Kommunistinen Puolue rp.
SKS	Suomalaisen kirjallisuuden seura
SNE	Suomen Nuorisojärjestöjen Edustajisto ry
SNS	Suomi–Neuvostoliito-Seura ry
SOAKA	Suomen ortodoksisen arkkipiispankanslian arkisto
SOKHA	Suomen ortodoksinen kirkkohallituksen arkisto

vt.	virkaa tekevä
VLA	Valamon luostarin arkisto
YH	Yhteishyvä
YK	Yhdistyneet kansakunnat

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Helsingin kaupunginarkisto	HKA
Helsingin kaupungin poliisilaitoksen osoiterekisteri	
Jussi Leinosen arkisto	JLA
Pappismunkki Mefodin haastattelu Rautalammilla syksy 1993 (dvd-kopio)	
Kansallisarkisto, Helsinki	KA
Suomen nuorisjärjestöjen edustajisto	SNE
Toimintakertomuksia	Dc
Suomi–Neuvostoliitto-seuran arkisto	SNSA
Keskusjohtokunta	Cc
Puhemiehistö	Cd
SNS-lehden kustannusarviot	Hb
Julkaisuja	Hi
SNS/Kansan sanomat	
Sota-arkisto	SA
Puolustusvoimien kantanortisto	Pvkk
Kansalliskirjasto	KK
Kustannusosakeyhtiö Tammen esitteitä	
Kansan arkisto, Helsinki	KansA
Suomen kommunistisen puolueen arkisto	SKP
Kaaderijaosto	

Poliittisen toimikunnan pöytäkirjat (entinen puoluetoimikunta)	Cc
Suomen Demokraattisen Nuorisoliiton arkisto	SDNL
Terä	U
Merkituli	U
Suomen Demokratian Pioneerien Liiton arkisto	SDPL
Liittoneuvosto	Cb
Liittotoimikunta	Cc
Toimintakertomuksia	Cd
Julkaisuja	Ua
Kiuru 1947–1950	
Suomen festivaaliyhdistys	
Historiikit	
Mikkelin maakunta-arkisto, Mikkelä	MMA
Konevitsan luostarin arkisto	KLA
Lähetetyt kirjeet	Da
Saapuneet kirjeet	Ea
Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto, Kuopio	SOKHA
Kirjeistö	Fb:4
Kirkollishallituksen kokousten pöytäkirjat	
Suomen ortodoksisen arkkipiispankanslian arkisto, Kuopio	SOAKA
Kirjeistö	Fa:4
Arkkipiispa Paavalin henkilöarkisto	
Luostarit	
Valamon luostarin arkisto	VLA

Pappien ja munkkien ansioluetteloita	Ba:
Aktit	Ea:
Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1981	Li: 1
Pappismunkki Mefodin kirjeenvaihto 1941–1989	Li:2
Pappismunkki Mefodin jäämistö	
Lehtileikkeet	
Valokuvat	

Painetut lähteet

Haikara, Kalevi

1975 Isänmaan vasen laita. SKDL 30 vuotta piikkinä kansakunnan lihassa. Keuruu.

Helleman, Jari

1968 Kirjallinen katsaus. – Tammen neljännesvuosisata. Toiminta ja tuotanto. Helsinki.

Hellman, Ben (toim.)

2008 Puškinista Peleviniin. Venäläisen kaunokirjallisuuden suomennosten bibliografia 1876–2007.

Kansankulttuuri

1970 Maija Savutie & Toivo Tarjanne, Katsaus kustannusliikkeen toimintaan. – Kansankulttuuri 1940–1970. Tampere.

Piiroinen, Erkki

1984 Tsasounien Karjalassa. Uskollisuutta uskonperinteelle, ahkeraa kirkollista toimintaa ja luterilais-ortodoksisen ystävyuden synnytyskipuja Itä-Karjalassa 1941–1944. Pieksämäki.

1993 Kirkkokunnan ylösousemus. Muistiinpanoja ortodoksien toiminnasta sodan jälkeen. Joensuu.

Rinne, Matti

2006 Kiila 1936–2006. Taidetta ja taistelua. Jyväskylä.

Saiki, Nikoilai

1981 Vanhan Valamon esilukija kertoo. Toim. Irinja Heikkinen. Pieksämäki.

Toivanen, Päivi

1991 Isä Mefodi on vanhan Valamon viimeinen pappismunkki.– Maailma ja Me 2/1991.

Tuura, Tellervo

1991 Isä Mefodin vaiheikas elämä. Munkki toimitti kommunistien lastenlehteä. – Kansan Uutisten Viikkolehti 9.3.1991.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aamun Koitto 1954, 1958, 1990

Helsingin Sanomat 1968

Kansan Uutiset 1991

Kiuru 1947–1949

Maailma ja me 1991

Merkkituli 1948

SNS/Kansan Sanomat 1946–1947

SNS-lehti 1947

Vapaa Sana 1946

Yhteishyvä 1969

Internet-lähteet

Fennica-tietokanta

Kustantajahaku

Tekijähaku

https://fennica.linneanet.fi/vwebv/searchBasic?sk=fi_FI (18.2.2014)

Hämäläinen, Pirjo

2010 Sirppi ja suitsutusastia. – Kansan Uutiset Verkkolehti 21.10.2010.

<http://www.kansanuutiset.fi/mielipiteet/nakokulma/2368248/sirppi-ja-suitsutusastia> (20.2.2015)

Pyykkönen, Hannu

2013 Levoton nero – pappismunkki Mefodi.

<http://happikaappi.blogspot.fi/2013/08/80-levoton-nero-pappismunkki-mefodi.html> (20.2.2015)

Kirjallisuus

Hentilä, Seppo

1996 Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944. – Osmo Jussila, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi, Suomen poliittinen historia 1809–1995. Juva.

Jatkosodan historia 6

1994 Jatkosodan historia 6. Porvoo.

Kilpeläinen, Hannu

- 2000 Valamo – karjalaisten luostari? Luostarin ja yhteiskunnan välinen interaktio maailmansotien välisenä aikana. SKS:n toimituksia 799. Diss. Helsinki.
- Kinnunen, Kaisa
- 1998 Suomi–Neuvostoliitto-Seuran historia 1944–1974. Jyväskylä.
- Koukkunen, Heikki
- 1982 Tuiskua ja tyventä. Suomen ortodoksinen kirkko 1918–1978. Pieksämäki.
- Krekola, Joni
- 2012 Maailma kylässä 1962. Helsingin nuorisofestivaali. Helsinki.
- Kärkkäinen, Tapani
- 2014 Kirkon historia. Ortodoksin käsikirja. Porvoo.
- Leo, metropoliitta
- 1999 Petsamon ortodoksinen luostari ja seurakunta. – Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944. Toim. Jouko Vahtola & Samuli Onnela. Jyväskylä.
- Leppänen, Veli-Pekka
- 1994 Ohranasta oppositioon. Kommunistit Helsingissä 1944–1951. Helsinki.
- Loima, Jyrki
- 2004 Nationalism and the Orthodox Church in Finland 1895–1958. – Teuvo Laitila & Jyrki Loima, Nationalism and Orthodoxy. Two Thematic Studies on National Ideologies and their Interaction with the Church. Renvall Institute Publications 15. Helsinki.
- Nevakivi, Jukka
- 1996 Jatkosodasta nykypäivään 1944–1995. – Osmo Jussila, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi, Suomen poliittinen historia 1809–1995. Juva.
- Nokelainen, Mika
- 2010 Vähemmistövaltiokirkon synty. Ortodoksisen kirkkokunnan ja valtion suhteiden muotoutuminen Suomessa 1917–1922. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 214. Diss. Helsinki.

Panteleimon, arkkimandriitta

1989 Valamon Paterikon. Luostarin isien elämäkertoja. Jyväskylä.

1990 Luostari Jäämeren rannalla. Petsamon luostarin historiaa. Heinävesi.

Parppei, Kati

2013 Laatokan Valamo. 1800-luvun luostari matkailijoiden kuvaamana. SKS:n toimituksia 1392. Saarijärvi.

Rentola, Kimmo

1994 Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945. Juva.

1997 Niin kylmää että polttaa. Kommunistit, Kekkonen, Kreml 1947–1958. Keuruu.

Riikonen, Juha

2007 Kirkko politiikan syleilyssä. Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan ja Moskovan patriarkaatin välinen kanoninen erimielisyys 1945–1957. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja 18. Diss. Joensuu.

Takala, Elsi

2011 Evakkomunkit Heinävedellä. Uuden Valamon arkea 1940–73. Porvoo.

Talvisodan historia 3

1978 Talvisodan historia 3. Porvoo.

Talvisodan historia 4

1979 Talvisodan historia 4. Porvoo.

Viitanen, Reijo

1994 Punainen aate sininen vaate. Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto 50 vuotta. Tampere.

Ålander, Esa

1995 Punaisen Liinan Lapset. Suomen Demokratian Pioneerien Liitto ja sen edeltäjät. Jyväskylä.